

DE RECHTSCHE ECONOMIE

IN

1881

KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIEN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN

1987

Deel I

Jaaroverzicht

BRUSSEL

1988

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIËN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN
1987

Deel I

Jaaroverzicht

Brussel : Ministerie van Economische Zaken
Algemene Directie voor Studiën en Documentatie

1988- XVI, 135 p. 20,4 x 29,1 cm.

I.S.S.N. 0771-7385

D/1988/1226

Prijs: BF 400.

Gegevens uit deze publicatie mogen overgenomen worden mits duidelijke bronvermelding.

INHOUDSTAFEL

VOORBERICHT

Een jaaroverzicht van de Belgische economie samenstellen kan op verschillende manieren gebeuren. Over het algemeen zijn er twee grote strekkingen. Volgens de enen is het verkieselijk zo vlug mogelijk na het verstreken jaar te verschijnen, zelfs als de nodige statistieken nog niet volledig beschikbaar zijn en het opstellen van een definitief oordeel erdoor wordt belemmert. Anderen, de auteurs van onderhavig overzicht behoren er toe, hechten meer belang aan een zo volledig mogelijk informatiepalet vooraleer de moeilijke opdracht van oordelen, synthetiseren en critiseren aan te vatten. De eerste aanpak bevoordeelt vlugge informatieverlening ten koste van de exhaustiviteit, terwijl de tweede visie de nadruk andersom legt, maar dit betekent nog geenszins dat de ontwikkeling van zes maanden geleden reeds als vroegste geschiedschrijving moet worden beschouwd. Ondanks die beperkingen en onvolmaaktheden, wordt in deze 41ste uitgave van het «Witboek» gepoogd de meest volledige informatie- en synthese-elementen te verschaffen die nodig zijn voor een goed begrip van het economisch verloop in België.

Brussel, juli 1988.

INHOUDSTAFEL

Voorbericht	VII
Inhoudstafel	IX
Lijst van tabellen	XII
Lijst van grafieken	XIV
Lijst van de gebruikte afkortingen	XV
 1. INTERNATIONAAL ECONOMISCHE OMGEVING	 1
1.1. ALGEMEEN KADER	4
A. ECONOMISCHE ACTIVITEIT	4
a. Industriële produktie en investeringen	4
b. Gezinsbestedingen	6
c. Arbeidsmarkt	6
B. ONTWIKKELING VAN DE WERELDHANDEL	9
a. Ontwikkeling van het volume van de wereldhandel	9
b. Prijsontwikkeling van de wereldhandel en ruilvoet	15
c. Handelssaldi	17
C. MONETAIRE ELEMENTEN	18
a. Inflatie	18
b. Renteverloop	19
1.2. AANHOUDENDE KNELPUNTEN	20
A. WISSELKOERS EN GRONDSTOFFENPRIJZEN	20
a. Wisselkoersen	20
b. Grondstoffenprijzen	22
B. HANDELSONEVENWICHTIGHEDEN EN PROTECTIONISME	26
C. OVERHEIDSSALDI	27
D. SCHULD DER ONTWIKKELINGSLANDEN	28
1.3. COORDINATIE VAN HET ECONOMISCH BELEID	30
A. ALGEMENE BESCHOUWINGEN	30
B. COORDINATIE IN DE PRAKTIJK	32
 2. DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1987	 35
2.1. MAATREGELEN VAN ECONOMISCH BELEID	35
2.2. REELE FACTOREN	36
2.2.1. INVESTERINGEN	36
A. BEDRIJFSINVESTERINGEN	36
a. Oorzaken van het herstel	37
b. Ontwikkeling in 1987	37
c. Voldoende herstel?	39
B. BOUW	40
a. Woningbouw	40
b. Niet-woningbouw	42
2.2.2. PRIVE CONSUMPTIE	43

2.2.3. BUITENLANDSE HANDEL	47
A. ALGEMENE ONTWIKKELING VAN DE GOEDERENHANDEL	47
a. Prijsontwikkeling van de buitenlandse handel	47
b. Buitenlandse handel in volume	48
c. Gezamenlijke volume- en prijsinvloeden	50
B. ONTWIKKELING PER GOEDERENGROEP	50
C. ONTWIKKELING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL PER BEDRIJFSTAK	53
a. Metaal- en elektrotechnische produkten	53
b. Andere nijverheidsprodukten	55
c. Scheikundige produkten	57
d. Minerale produkten	58
e. Non-ferrometalen	59
f. Textielnijverheid	60
g. Voedingsnijverheid	60
h. Land- en bosbouw, visserij	61
D. GEOGRAFISCHE VERDELING	61
a. Frankrijk	62
b. Duitse Bondsrepubliek	63
c. Nederland	63
d. Verenigd Koninkrijk	64
e. Italië	64
f. Iberisch schiereiland	64
g. Verenigde Staten	65
h. Japan	66
i. Nieuwe industrielanden van Zuid-Oost Azië	67
j. Ontwikkelingslanden	67
k. Landen met staatshandel	67
E. BEOORDELING VAN DE EXTERNE PRESTATIES VAN BELGIE	68
F. BETALINGSBALANS VAN DE BLEU	70
a. Algemeen overzicht	70
b. Balans van de lopende verrichtingen	71
c. Kapitaalbalans	72
2.2.4. INDUSTRIELE PRODUKTIE	75
A. ALGEMEEN OVERZICHT	75
a. Produktieverloop	75
b. Industriële produktie per goederengroep	76
c. Industriële produktie per bedrijfstak	76
d. Regionaal produktieverloop	77
B. CONJUNCTUURINDICATOR	78
2.3. SOCIALE ASPECTEN VAN DE ECONOMIE	79
2.3.1. HET INTERPROFESSIONEEL AKKOORD IN DE PRIVE SECTOR	79
A. TEWERKSTELLINGSLUIK	79
B. LOONLUIK	80
2.3.2. TEWERKSTELLING	82
A. NIEUWE TEWERKSTELLINGSVORMEN	82
B. BEROEPSBEVOLKING	83
C. TEWERKSTELLING	83

2.3.3. WERKLOOSHEID	85
A. UITKERINGSGERECHTIGDE VOLLEDIG WERKLOZEN	85
B. GEDEELTELIJKE WERKLOOSHEID	88
C. MAATREGELEN TOT OPSLORPING VAN DE WERKLOOSHEID	88
2.3.4. LONEN	91
2.4. OVERHEIDSFINANCIEN EN MONETAIRE FACTOREN	93
2.4.1. OVERHEIDSFINANCIEN	93
A. VOORGESCHIEDENIS VAN HET SINT-ANNAPLAN	93
B. INWERKINGTREDING VAN HET SINT-ANNAPLAN	95
C. BEGROTINGSRESULTAAT EN -BELEID GEMETEN AAN HET NETTO TE FINANCIEREN SALDO	96
D. VERLOOP VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN	98
a. Ontvangsten	98
b. Uitgaven	99
E. SCHULD VAN DE CENTRALE OVERHEID	101
F. BESLUIT	104
2.4.2. MONETAIRE ASPECTEN	105
A. AANDELENMARKT	105
B. OBLIGATIEMARKT	108
C. DE INTERESTONTWIKKELING	108
D. DE BELGISCHE FRANK	109
2.4.3. PRIJZEN	111
A. GROOTHANDELSPRIJZEN	111
B. CONSUMPTIEPRIJZEN	112
3. MACROECONOMISCHE SYNTHESE	117
3.1 OVERZICHT 1987	117
3.2. ECONOMISCHE CONTEXT	118

LIJST VAN TABELLEN

1- Industriële produktie	4
2- Werkloosheidsgraad	7
3- Wereldgoederenproduktie en -uitvoer per landengroepen	11
4- Ontwikkeling van wereldhandel per goederengroep	12
5- Prijsontwikkeling van de wereldgoederenhandel per landengroep	15
6- Prijsontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep	16
7- Saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans	17
8- Inflatieverloop	18
9- Korte-termijn interestvoeten in de voornaamste landen	19
10- Reële effectieve wisselkoersen	21
11- Vrije marktprijs van de belangrijkste door de ontwikkelingslanden uitgevoerde grondstoffen	23
12- Investeringsverloop volgens de BTW-aangiften	38
13- Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen	41
14- Omzet van de handel in volume volgens BTW-aangiften	43
15- Afbetalingskrediet	44
16- Inschrijvingen van voertuigen	44
17- Omzet van diensten in volume volgens BTW-aangiften	45
18- Volume- en prijsontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU	47
19- Maandelijke indexcijfers van de gemiddelde waarden	48
20- Maandelijke hoeveelheidsindexcijfers	49
21- Produktie- en uitvoerontwikkeling	49
22- Handelsbalans van de BLEU, dekkingspercentage en ruilvoet	50
23- Buitenlandse handel per goederengroep	51
24- Indexcijfers van de bruto-en netto-ruilvoet per goederengroep	52
25- Verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak in 1987	53
26- Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU in 1987	61
27- Vergelijking van de marktaandelen in afgewerkte produkten van verschillende OESO-landen	69
28- Competitiviteitsindicatoren van de BLEU	70
29- Saldi van de algemene betalingsbalans op kasbasis	71
30- Saldi van het goederen- en dienstenverkeer op kasbasis	72
31- Saldi van het kapitaalverkeer	73
32- Indexcijfers van de industriële produktie per goederengroep en bedrijfstak	75
33- Enquête omtrent de rendenen tot interimarbeid	82
34- Samenstelling van de beroepsbevolking	83
35- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	85
36- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen volgens toelatingsbasis	85
37- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen per gewest	86
38- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen volgens de duur	86
39- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, jongeren onder de 25 jaar	86
40- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden per bedrijfstak	87
41- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden, uitsplitsing per bedrijfstakken van de dienstensector	87
42- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden volgens hoofd- en subberoepsgroepen	88

43- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden in de beroepsgroep bedienden	88
44- Personen opgenomen in de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid	89
45- Conventionele brugpensioenen per bedrijfstak, einde december	90
46- Inflatie- en loonverloop	91
47- Regelingslonen arbeiders en bedienden	92
48- Begrotingsverrichtingen van 1987: begroot, herhaald en vastgelegd na begrotingscontrole	95
49- Begrotingsverrichtingen centrale overheid, op kasbasis	96
50- Rijksmiddelen 1987	98
51- Schatkistuitgaven	100
52- Evolutie van de rijksschuld	102
53- Rentelast rijksschuld	102
54- Gedebugetteerde schuld ten laste van de staat	103
55- Beursindexen van de Beurs van Brussel	106
56- Verhandelde effecten en kapitalen op de termijn- en kontantmarkt	107
57- Globale opbrengst januari 1982 - december 1987	107
58- Voornaamste uitgaven op meer dan één jaar van de overheidssector in 1987	108
59- Ontwikkeling van de interestvoeten in 1987	109
60- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen	111
61- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (exclusief BTW) per bedrijfstak	112
62- Bijdrage per verbruikersgroep tot de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen	113
63- Consumptieprijzen	113
64- Vergelijking van de economische prestaties van de Europese landen	117
65- Belangrijkste economische aggregaten	120

LIJST VAN GRAFIEKEN

1- BNP-groei, industriële produktie en binnenlandse vraag	5
2- Werkloosheid in de EEG, de Verenigde Staten en Japan	8
3- Werkloosheid in Duitsland, Groot-Brittannië, Italië en Frankrijk	8
4- Wereldgoederenproduktie en -uitvoer	10
5- Nominale effectieve wisselkoersen van USD, JPY en DEM	21
6- Schuldratio's van de ontwikkelingslanden 1980-1987	28
7- Investeringen en kapitaalvorming	36
8- Maandelijkse inschrijvingen van voertuigen	45
9- Netto te financieren saldo	93
10- Structuur van de overheidsschuld	103
11- Beursindexen van de Beurs van Brussel	105

LIJST VAN DE GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ADSD	: Algemene Directie voor Studiën en Documentatie van het Ministerie van Economische Zaken
ASLK	: Algemene Spaar- en Lijfrentekas
BBL	: Bank Brussel Lambert
BBP	: Bruto binnenlands produkt
BDBH	: Belgische Dienst voor de Buitenlandse Handel
BLEU	: Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BNP	: Bruto nationaal produkt
BTW	: Belasting op de Toegevoegde Waarde
CLIO	: Input-output classificatie
CRB	: Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
EEG	: Europese Economische Gemeenschap
EEG(10)	: Europese Economisch Gemeenschap, tien landen
EEG(12)	: Europese Economisch Gemeenschap, twaalf landen
EMF	: European Management Forum
EMS	: Europees Monetair Stelsel
EOGFL	: Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
HORECA	: Hotels, restaurants en cafés
IMF	: Internationaal Monetair Fonds
IRES	: Institut de Recherches Economiques et Sociales
MEZ	: Ministerie van Economische Zaken
NACE	: Nomenclatuur van de Bedrijvigheid van de Europese Gemeenschap
NBB	: Nationale Bank van België
NIS	: Nationaal Instituut voor de Statistiek van het Ministerie van Economische Zaken
NMKN	: Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid
NMP	: Netto materieel produkt
OESO	: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
Paribas	: Bank van Parijs en de Nederlanden
RIZIV	: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RSZ	: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RTT	: Regie voor Telegraaf en Telefonie
RVA	: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
STR	: Speciale trekkingsrechten van het IMF
USSR	: Unie van de Sovjet-Socialistische Republieken

De afkortingen van de landennamen en van de munten van die landen zijn deze die voorgesteld zijn door de Internationale Organisatie voor Standaardisatie:

BE	België	BEF	Belgische frank.
DE	Duitse Bondsrepubliek	DEM	Duitse mark.
DK	Denemarken	DKK	Deense kroon.
ES	Spanje	ESP	Spaanse peseta.
FR	Frankrijk	FRF	Franse frank.
GB	Verenigd Koninkrijk	GBP	Pond sterling.
GR	Griekenland	GRD	Griekse drachme.
IE	Ierland	IEP	Iers punt.
IT	Italië	ITL	Italiaanse lire.
JP	Japan	JPY	Japanse yen.
NL	Nederland	NLG	Nederlandse gulden.
PT	Portugal	PTE	Portugese escudo.
US	Verenigde Staten	USD	Amerikaanse dollar.

1. INTERNATIONAAL ECONOMISCHE OMGEVING

Op internationaal vlak is 1987 een controversieel jaar. Van een aantal schokken in het wereldbestel - de beurskrach, het INF-verdrag - zou a priori een weerslag op het economisch leven worden verwacht en toch vertoont 1987 een grotere stabiliteit in de ruilvoet van de voornaamste geo-economische zones en een iets meer uitgesproken groei van de wereldhandel dan in 1986. Op internationaal prijsvlak werden de voornaamste wijzigingen teweeggebracht door de wisselkoersen aangezien de grondstoffenprijzen weinig veranderingen ondergingen. In volume was de expansie van de wereldhandel middelmatig tijdens het eerste halfjaar, maar versnelde nadien.

In de Verenigde Staten en in Japan nam de industriële productie sterker toe dan voorgaand jaar; in het eerste land dankzij de verbeterde afzetvooruitzichten in het buitenland, in het tweede vooral ingevolge de stimulans die van de supplementaire overheidsuitgaven uitging. In beide landen daalde de werkloosheid in de loop van het jaar. In Europa was het produktieverloop vlakker, uitgezonderd in het Verenigd Koninkrijk, dat ook het enige land van de EEG was waar een substantiële verlaging van de werkloosheid optrad.

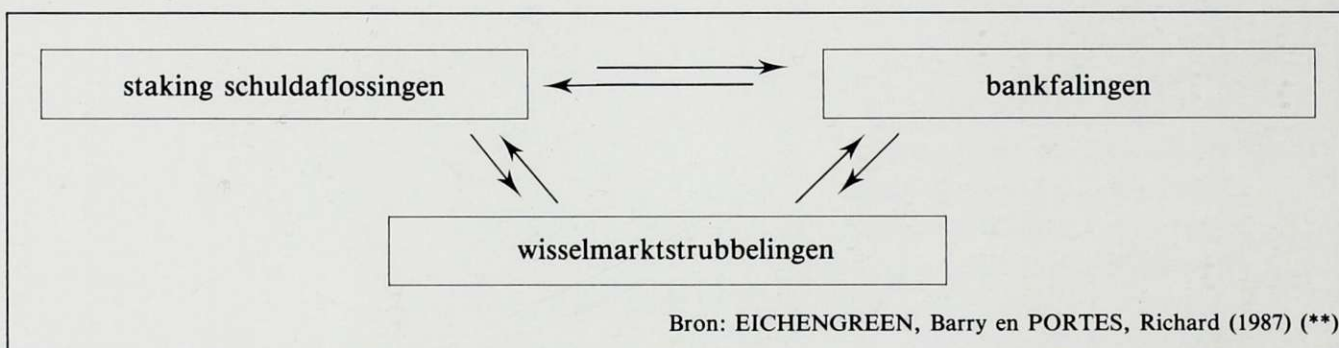
Ondanks de meermaals uitgesproken wil om de wisselkoersen te stabiliseren en de economische prestaties van de drie grote economische blokken op elkaar af te stemmen, waren de wisselkoersschommelingen in 1987 niet kleiner dan in het voorgaand jaar. Belangrijke verklaring daarvoor is het nauwelijks verkleinen van de onevenwichtigheden in de buitenlandse handel en de begroting van de Verenigde Staten. Daarnaast bleef het schuldprobleem van de derde wereld, vijf jaar nadat Mexico een dramatische oproep tot verlichting van zijn schuldenlast lanceerde, nog even groot en slaagden de industrielanden er niet in, ondanks de aan de gang zijnde Uruguayronde, de protectionistische dreiging af te wenden.

Black monday: beurskrach of storm in een glas water

Op 19 oktober zakten de aandelenkoersen op Wall Street in elkaar, onmiddellijk gevolgd door een gelijkaardige beweging op de andere aandeelmarkten. De aanleiding voor «zwarte maandag», waarop de Dow Jones index 508 punten verloor en de beurskapitalisatie van de genoteerde bedrijven meer dan 500 miljard dollar in waarde daalde, was de onenigheid over de noodzakelijke maatregelen om het internationaal financieel en economisch stelsel te stabiliseren. De koersinzinking gaf aanleiding tot een vergelijking met de krach van 1929, waarbij zowel op financieel als handelsvlak zekere punten van overeenkomst opduiken (*).

Een financiële crisis, zoals in de jaren dertig, wordt gedefinieerd als: «a disturbance to financial markets, associated typically with falling asset prices and insolvency among debtors and intermediaries, which ramifies through the financial system, disrupting the market's capacity to allocate capital within the economy. In an international financial crisis, disturbances spill over national borders, disrupting the markets capacity to allocate capital internationally» (**). Om te kunnen spreken van een globale internationale financiële crisis dienen drie basisvoorwaarden aanwezig te zijn: staking van schuldafflossingen, bankfalingen en wisselmarktstrubbelingen; bovendien dient er een wederzijdse wisselwerking tussen deze drie aanwezig te zijn.

Anatomie van een financiële crisis

In het huidige stadium zijn twee der drie voorwaarden volledig vervuld: de ontwikkelingslanden staakten effectief bepaalde betalingen, al dan niet in overleg met hun schuldeisers, en de wisselmarktschommelingen zijn, althans tussen de drie industriële regio's (EEG, US, Japan), zeer omvangrijk. Bankfalingen zijn er, o.a. in de US, maar op dit ogenblik zijn die eerder aan interne omstandigheden te wijten en vooral zijn ze nog beperkt in omvang zodat ze kunnen opgevangen worden door de «lender of last resort».

De beurskrach van oktober 1987 dient wellicht meer als een signaal dan als een spiegel van een internationale financiële crisis te worden geïnterpreteerd. Twee van de drie basisvoorwaarden slepen reeds een vijftal jaar aan en de belangrijkste beleidsinitiatieven spitsen zich niet toe op die basis, maar op de interactie ertussen. Zo hebben de herstructureringsprogramma's van het IMF als hoofdbekommernis te verhinderen dat de staking der schuldbetalingen overslaat op de banken.

In tegenstelling tot de eerste analyses, die een merkelijke vertraging van de groei voorspelden, heeft de beurskrach in eerste instantie eerder positieve dan negatieve gevolgen gehad:

- de monetaire autoriteiten reageerden erop met een renteverlaging, waardoor een verlichting van de schuldenlast van de derde wereld optrad en;
- de US-consument vertoonde, althans in de laatste maanden van 1987, een minder uitbundig consumptiepatroon zodat het US-handelstekort, door de tragere invoerstijging, werd verlicht.

Toch blijft waakzaamheid geboden. De protectionistische dreiging blijft bestaan en roept herinneringen op aan de SMOOTH-HAWLEY-TARIFF ACT uit 1930 terwijl het ontbreken van een financiële leider op wereldvlak (of een ruime consensus binnen bv. de G5 over het te voeren beleid) gevaren blijft inhouden voor de stabiliteit van het financieel-economische systeem (zie ook punt 1.3.). Een herhaling van het scenario uit de jaren dertig lijkt evenwel weinig waarschijnlijk. De Grote Depressie lijkt immers niet veroorzaakt geweest te zijn door de beursinzinking in 1929, maar door: «the interaction of a number of diverse circumstances (such as the declines in agriculture and housing) and misguided policies (such as the Smooth-Hawley Tariff, the tight monetary policy in late 1931 and the tax increase in the summer of 1932). Thus, as long as a similar set of circumstances and policy initiatives are avoided, a comparable economic contraction should remain only a remote possibility» (***).

- (*) Zie in dit verband: *Analyse van de recente economische ontwikkeling* en *Beknopte nota 2: protectionnisme is still alive and quite well: een vergelijking van het handelsbeleid 1929 - 1987*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, jaargang 4, nr 4, december 1987, blz. 12-18 en blz. 91-96.
- (**) EICHENGREEN, Barry en PORTES, Richard (1987), *The anatomy of financial crisis* in PORTES, Richard; SWOBODA, Alexander K., ed. **Threats to international financial stability**, blz. 10.
- (***) BRADY, Nicholas F. e.a. (1988), *Report of the Presidential Task Force on Market Mechanisms*, januari, blz. VIII-10.

1.1. ALGEMEEN KADER

A. ECONOMISCHE ACTIVITEIT

a. Industriële productie en investeringen

De productie nam in de industrielanden sterker toe dan in 1986, vooral in de Verenigde Staten (+ 3,7 % tegenover + 1,1 % in 1986). De Amerikaanse bedrijven lijken eindelijk de vruchten te plukken van de depreciatie van de USD. Slechts in de automobielsector was de vooruitgang minder, omdat de invoer op hetzelfde peil bleef hoewel er een vraagverschuiving van Japanse wagens naar wagens uit andere herkomstlanden (o.a. Canada en Zuid-Korea) optrad.

In Europa was de produktietoename minder groot (+ 1,6 % tegenover 0,8 % in 1986 voor de Europese OESO-landen), met een nog zwakkere prestatie in de groep der vier grootste EEG-landen (DE, GB, IT, FR: + 1,2 %). Vooral de stabilisatie van de productie in de Duitse Bondsrepubliek haalde dit laatste gemiddelde omlaag. Die zwakke Duitse prestatie mag voor een gedeelte aan de opwaardering van de DEM worden toegeschreven: de productie wordt immers voor meer dan één kwart uitgevoerd, wat een beduidend hogere uitvoerafhankelijkheid is dan in andere grote industrielanden (FR 17 %, JP 13 %, US 5 %, GB 22,3 %) en voor de Duitse economie een vrij nieuw gegeven is: voor 1973, en zelfs terugkerend tot het einde van de negentiende eeuw, steeg de uitvoerafhankelijkheid nooit boven 20 % uit (1). Een tweede oorzaak voor de zwakke produktieresultaten is de veroudering van het productieapparaat: «la formation brute de capital fixe des entreprises a sensiblement diminué au cours des années qui ont suivi le premier choc pétrolier.» (2) en de stabilisatie die nadien intrad, verhinderde niet dat halfweg de jaren tachtig meer dan de helft der investeringen ter vervanging van de bestaande capaciteit diende.

In tegenstelling daarmee, herleefde de Japanse industriële productie na in 1986, onder invloed van de yenopwaardering, te zijn gedaald. De omvangrijke overheidsimpulsen om de interne vraag te stimuleren zijn daar niet vreemd aan, hoewel ook de buitenlandse afzet op peil bleef, dankzij een snel doorgevoerde rationalisatie van het productieproces. Daarnaast zorgden de Japanse ondernemingen voor een verzekerde uitvoer van onderdelen door het opdrijven van investeringen in assemblagefabrieken in het buitenland (tabel 1).

TABEL 1- Industriële productie

Seizoengezuiverde cijfers, 1980 = 100

LANDEN OF LANDENGROEP	1984	1985	1986	1987				1987
				I	II	III	IV	
Verenigde Staten	112,1	113,0	115,2	116,9	118,1	120,6	122,5	119,5
EEG	100,2	103,3	105,2	105,8	107,6	107,8	108,8	107,1
België	102,2	104,3	105,1	104,4	107,3	106,8	105,2	105,8
Nederland	101,0	104,0	106,0	109,0	105,0	105,0	108,0	107,0
Frankrijk	100,0	100,0	100,0	100,0	102,0	103,0	103,0	102,0
Duitse Bondsrepubliek	100,0	105,0	107,0	105,0	107,0	108,0	108,0	107,0
Verenigd Koninkrijk	103,2	108,1	109,8	111,3	112,3	114,0	115,1	113,2
Italië	95,4	96,9	100,0	102,2	104,2	101,4	104,7	102,7
Japan	116,5	121,7	121,3	122,6	122,6	127,0	132,3	126,2

Bron: OESO, Main economic indicators.

(1) MARSH, David (1987), *In the dock- with a plea of helplessness*, **Financial Times**, 1 december.

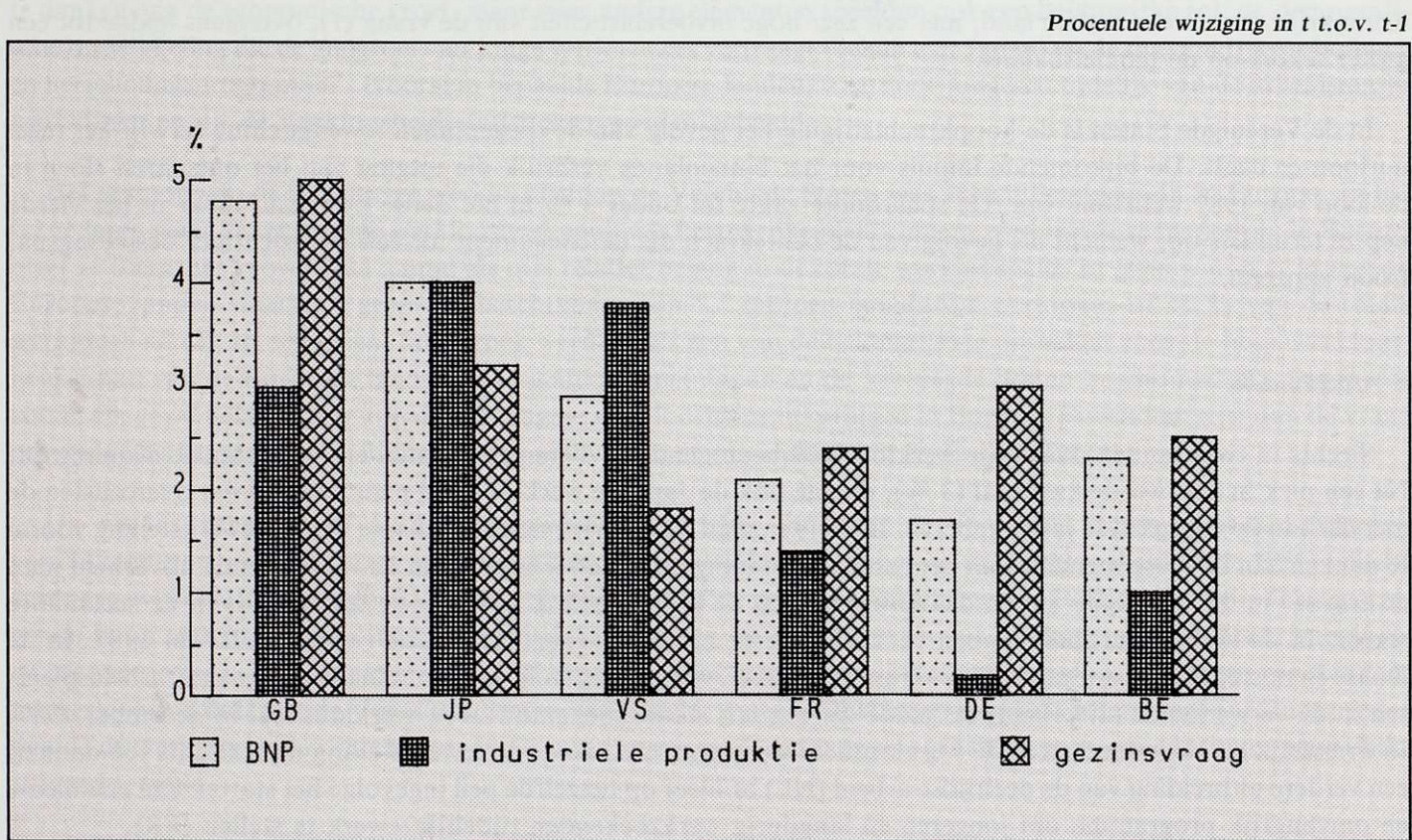
(2) OESO (1987 A), *Etudes économiques: Allemagne*, blz. 47, juli.

Opmerkelijk is dat de Japanse produktie even snel toenam als het BNP en in de Verenigde Staten en Italië zelfs sneller, iets wat de jongste jaren, door de steeds verdergaande tertialisering van het economisch apparaat in de industrielanden, nauwelijks nog gebeurde (grafiek 1).

Produktiesectoren die het in alle landen erg goed deden waren de duurzame consumptiegoederen, meestal geleid door een toenemende personenwagenproduktie. In sommige landen (GB, NL, JP) steeg de produktie van de scheikundige nijverheid sterk, wat eveneens gedeeltelijk aan de goedlopende automarkt te danken is. In die laatste sector worden immers steeds meer kunststoffen gebruikt, waarbij het initiatief tot het toepassen van een nieuw procédé vaak aangedragen wordt door de scheikundige nijverheid zelf. De niet-duurzame consumptiegoederen (onder andere kleding en textiel) en de voeding, drank en tabakproduktie kenden in de meeste landen een minder gunstig verloop dan de gemiddelde produktietoename.

De investeringen van de verwerkende nijverheid stegen in de EEG even sterk als in 1986 (+ 5 % in volume). De bijdrage van de bedrijfsinvesteringen tot de economische activiteit liep evenwel zeer sterk uiteen. In Denemarken, Portugal en Italië stegen de bedrijfsinvesteringen meer dan dubbel zo sterk als in de Gemeenschap als geheel (1). Bevredigende groeipercentages werden bereikt in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk en België. Gemiddeld voor de hele Gemeenschap deed de investeringshâusse zich in quasi alle bedrijfstakken voor, behalve in de metaalverwerkende nijverheid, alhoewel in vier lidstaten de investeringen er toch toenamen (Portugal, Griekenland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk).

GRAFIEK 1- BNP-groei, industriële produktie en binnenlandse vraag

(1) COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1988), *Bussiness and consumer survey results*, **European Economy**, Supplement B, nr 1, januari.

In de Verenigde Staten namen de investeringen minder sterk toe dan in de EEG: + 3,5 % in 1987 voor de verwerkende nijverheid. Die ontwikkeling is enigszins verontrustend, omdat de meeste bedrijven, uitgezonderd de automobielnijverheid, een vrij hoge capaciteitsbenutting hebben.

b. Gezinsbestedingen

De gezinsbestedingen vormden de voornaamste steun voor de economische groei. Zowel in de Europese landen als in Japan stegen de consumptieve bestedingen sneller dan het BNP. In de meeste landen ging de consumentenvoorkeur daarbij uit naar duurzame consumptiegoederen, waarbij in sommige landen de huishoudelijke uitrustingsgoederen, in andere de autoverkoop het beter dan gemiddeld deden. De uitgaven voor kleding en voeding stegen meestal minder snel dan de totale gezinsuitgaven, uitgezonderd in het Verenigd Koninkrijk waar ook de textielbranche bleef bloeien. In de Verenigde Staten daarentegen stegen de gezinsbestedingen minder sterk dan het BNP (1,8 % tegenover 2,9 %), wat een ommekeer is tegenover de voorgaande jaren; in 1986 stegen de gezinsbestedingen nog met 4,2 % bij een BNP-toename van 2,9 %; vooral de verkoop van duurzame consumptiegoederen leed onder die kleinere consumptieneiging.

Zowel in de Verenigde Staten als in vele Europese landen (GB, FR, NL) kon die consumptie slechts gefinancierd worden door in zekere mate te ontsparen en een toenemend beroep te doen op het krediet. In het Verenigd Koninkrijk werd in 1987 de laagste spaarquote sinds 28 jaar opgetekend. Een even belangrijke factor voor de grote Europese industrielanden was de stijging van de reële uurlonen. Dit geldt vooral in Italië en het Verenigd Koninkrijk, wat in dat laatste land, met een zeer hoge invoerelasticiteit van de vraag (1), overigens leidde tot een groter tekort op de handelsbalans.

In de Verenigde Staten is de koopkrachtstijging het gevolg van de toegenomen tewerkstelling terwijl het reële uurloon er daalt. De bijkomende impuls voor het binnenlands verbruik die uitging van het ontsparen sloeg in de loop van 1987 weliswaar om. De spaarquote zakte tot onder 3 % in het derde kwartaal, maar in het vierde liep ze terug iets op, wellicht als gevolg van de beurskrach die de consument tot een voorzichtiger bestedingspatroon aanzette.

c. Arbeidsmarkt

Slechts in twee landen daalde de werkloosheid beduidend: de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Na een piek in het tweede kwartaal (3 %), daalde ook de Japanse werkloosheid naar een peil dat overeenstemde met dat van de voorgaande jaren (tabel 2). In het Verenigd Koninkrijk was de toename van de tewerkstelling vooral te danken aan de forse toename van het aantal zelfstandigen, de tewerkstelling in de verwerkende nijverheid nam er nog af. In de Verenigde Staten daarentegen steeg de tewerkstelling zowel in de tertiaire als in de secundaire sector. In de andere Europese landen verslechterde de arbeidsmarktsituatie in de tweede helft van 1987. In de Duitse Bondsrepubliek vertraagde de tewerkstellingsgroei, vooral als gevolg van de daling van het aantal arbeidsplaatsen in de verwerkende nijverheid, en leidde tot een vrij sterke toename van de werkloosheid in december 1987. In Frankrijk en Nederland steeg de werkloosheid weliswaar niet, maar de tewerkstelling nam slechts toe dankzij een verdere uitbreiding van de deeltijdse arbeid (NL) of bleef op hetzelfde peil ingevolge het starten van een nieuw en omvangrijk programma om jongeren en langdurig werkzoekenden tijdelijk tewerk te stellen (FR).

(1) ATKINS, Richard (1987), *Richer Britain on a buying spree*, **Financial Times**, 10 augustus. Bij een BNP-toename van 1 % stijgt de invoer van goederen en diensten met 1,5 %, wat onder de industrielanden alleen door Australië geëvenaard wordt.

TABEL 2- Werkloosheidsgraad (a)

Seizoengezuiverde cijfers, in % van de actieve bevolking

LANDEN OF LANDENGROEP	1984	1985	1986	1987				1987
				I	II	III	IV	
Verenigde Staten	7,4	7,1	6,9	6,5	6,2	5,9	5,8	6,1
EEG								
België	12,1	11,3	11,2	11,2	11,1	10,9	10,6	10,9
Nederland	11,8	10,6	9,9	9,6	9,6	9,4	9,5	9,6
Frankrijk	9,7	10,2	10,4	10,8	10,9	10,8	10,6	10,8
Duitse Bondsrepubliek	9,1	9,3	9,0	8,8	8,9	9,0	8,9	8,9
Verenigd Koninkrijk	11,7	11,2	11,2	11,0	10,6	10,0	9,5	10,3
Italië	10,1	10,1	11,1	11,9	11,6	12,0	12,0	12,0
Japan	2,7	2,6	2,8	2,9	3,0	2,8	2,7	2,8

Bron: OESO.

(a) De cijfers zijn op basis van nationale gegevens opgesteld, maar werden verbeterd teneinde de vergelijkbaarheid tussen de landen en de homogeniteit in de tijd mogelijk te maken; voor het vierde kwartaal van 1987 zijn het ramingen.

Bij de werkloosheid onder de jongeren was er een gunstige ontwikkeling, van bijna 41 % van de totale werkloosheid viel dit cijfer in 1987 op 38,3 % in het geheel van de twaalf grootste OESO-landen (1). Dit is gedeeltelijk te danken aan de economische groei, maar twee andere elementen speelden ook een belangrijke rol: de demografische ontwikkeling die de aangroei van jonge werknemers vertraagt (behalve in Japan) en de omvangrijke scholings- en herscholingsprogramma's (vooral in bepaalde Europese landen) waardoor jongeren tijdelijk van de arbeidsmarkt verdwijnen en uit de werkloosheidsstatistieken worden gehaald.

Het verloop van de langdurige werkloosheid in de Verenigde Staten was verschillend van dit in Europa. In het eerste land, waar de langdurige werkloosheid nooit een belangrijke plaats innam, verkleinde ze merklijk; in Europa bleef ze toenemen, zowel qua aantal als qua relatief belang in de totale werkloosheid. In 1986 waren er in de tien Europese landen waarvoor gegevens beschikbaar zijn 5,5 miljoen langdurige werklozen of 46 % van de totale werkloosheid (2). In een recent onderzoek werd dit als een van de belangrijkste oorzaken voor de hoge werkloosheidsgraad van de Europese landen in vergelijking met Japan en de Verenigde Staten beschouwd (3). Die factor zou in elk geval belangrijker zijn dan de hogere werkloosheidsuitkeringen in Europa. Bovendien rijst dan de vraag of: «poverty in America is the necessary equivalent of unemployment in Europe?» (4).

Uit een tijdreeksanalyse van de werkloosheid in de EEG, Japan en de Verenigde Staten komt een duidelijk verschillend patroon naar voor (grafieken 2 en 3). In absoluut aantal steeg de werkloosheid in de EEG telkens sprongsgewijze na externe schokken: de prijsstijging van de petroleumprodukten in 1973 en 1979. In de erop volgende jaren stabiliseerde de werkloosheid zich nagenoeg op dat hoger niveau, ondanks de vele tewerkstellings- en pre-pensioneringsprogramma's die de diverse Europese regeringen uitwerkten. Analoge stijgingen van het aantal werklozen werden in de Verenigde Staten vastgesteld, maar in de daaropvolgende betere conjunctuurperiodes daalde de werkloosheid er merkbaar. In Japan, met een veel lagere werkloosheid, was er een continue, nauwelijks stijgende, trend.

(1) OCDE (1987 B), *Perspectives de l'emploi*, september, de twaalf landen zijn: Verenigde Staten, Japan, Duitsland, Frankrijk, Groot-Britannië, Italië, Canada, Australië, Finland, Noorwegen, Spanje en Zweden.

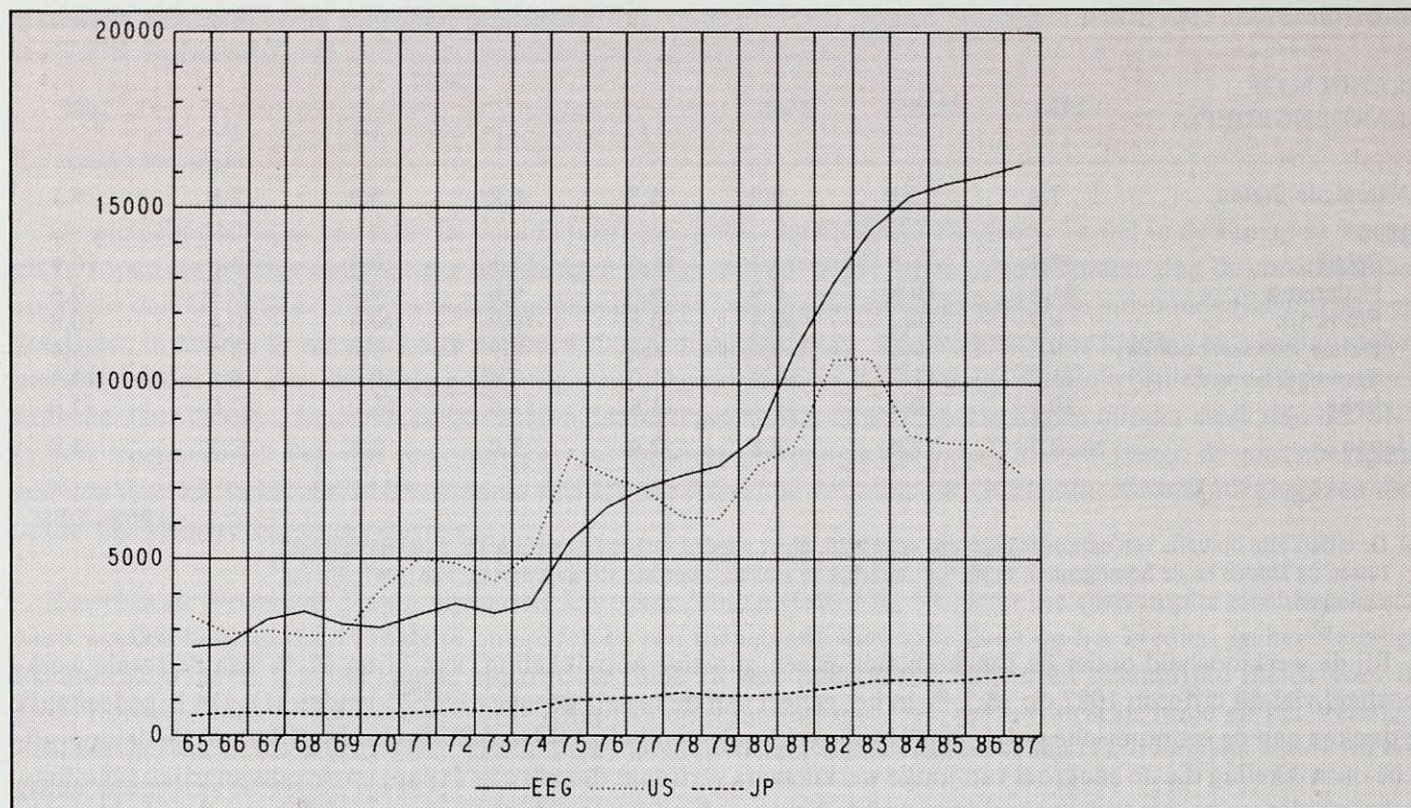
(2) OCDE (1987 B), *Ibidem*; de tien landen zijn: Oostenrijk, Frankrijk, Ierland, Spanje, Groot-Britannië, Duitsland, Nederland, België, Zweden en Noorwegen.

(3) BURTLESS, Gary (1987), *Jobless Pay and high European unemployment*, in LAWRENCE, Robert Z. en SCHULTZE, Charles L., ed. **Barriers to European Growth**, The Brookings Institution, Washington DC, blz. 105-162.

(4) DAHRENDORF, Ralf (1987) in een commentaar op: KRUGMAN, Paul R. (1987), *Slow growth in Europe: conceptual issues*, in LAWRENCE, Robert Z. en SCHULTZE, Charles L., ed. **Barriers to European Growth**, The Brookings Institution, Washington DC, blz. 48-102.

GRAFIEK 2- Werkloosheid in de EEG, de Verenigde Staten en Japan

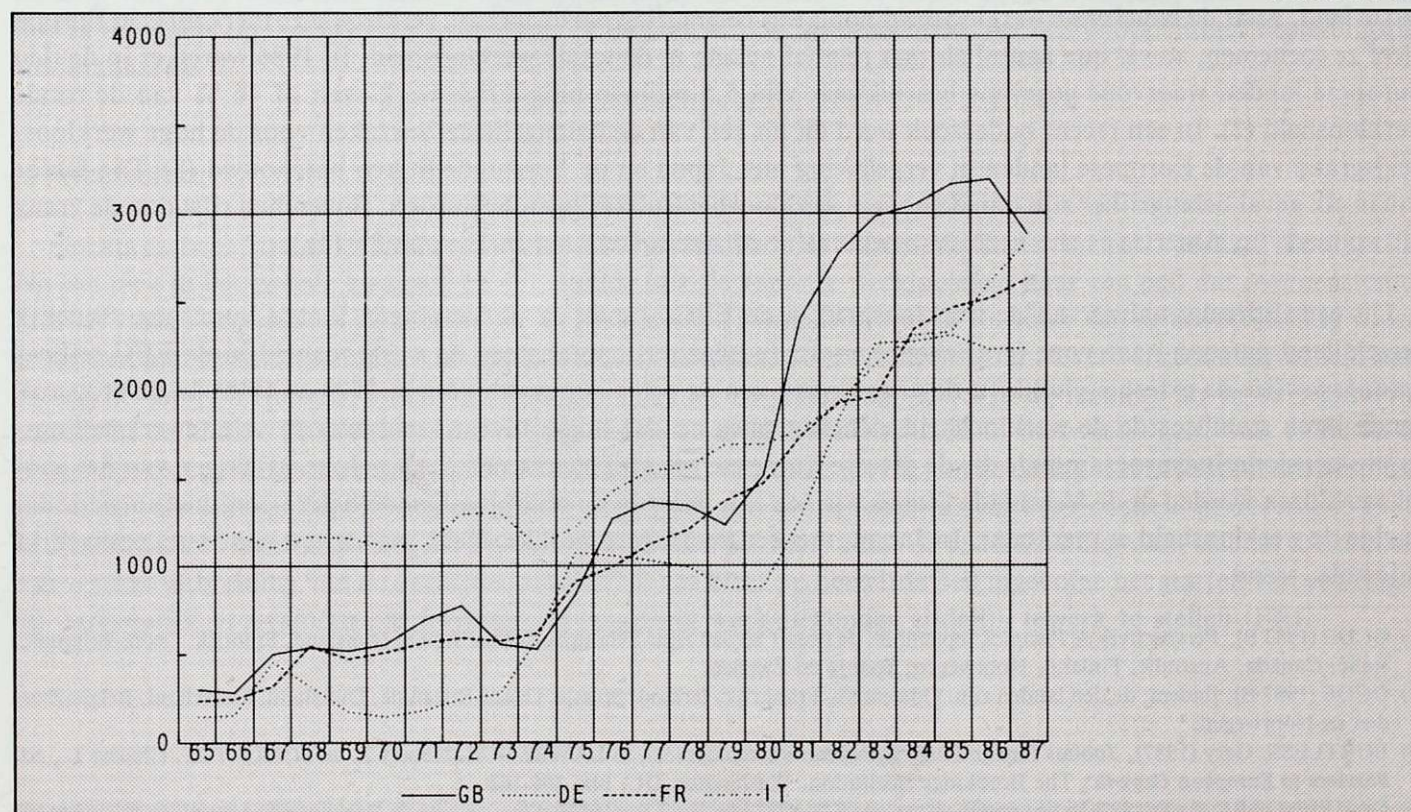
Aantal x 1 000

Bron: OESO

GRAFIEK 3- Werkloosheid in Duitsland, Groot-Britannië, Italië en Frankrijk

Aantal x 1 000

Bron: OESO

Eerder dan in het economisch verloop, dat in die drie grote regio's vergelijkbaar was, dient de verklaring daarvoor in structurele factoren gezocht te worden. Een factor, waar de OESO veel belang aan hecht, is o.a. het verschillend reageren van de reële lonen op een stijging van de werkloosheid. In de Verenigde Staten en ook in Japan werd, in een klimaat van stijgende werkloosheid, gemakkelijker een daling van de reële lonen aanvaard dan in Europa. Blijkbaar was dit mogelijk door de lagere syndicalisatiegraad en het verloop van de loononderhandelingen in de Verenigde Staten en Japan, die meer dan in Europa op ondernemingsvlak gebeuren, waardoor de regelingslonen er nauwer zouden aansluiten bij de winst(-verwachtingen) van de bedrijven (1). Een andere factor is dat de Europese bedrijven in sterkere mate dan hun US-tegenspelers de olieschok hebben opgevangen door rationalisatie-investeringen; daardoor steeg de output (in de verwerkende nijverheid) per gewerkt uur, zowel in de periode 1973-1979 als in de periode 1979-1983, veel sterker in de Europese landen dan in de Verenigde Staten (2); de produktiviteitsstijging die daarmee samenging, maakte nieuwe aanwervingen, bij de herneming van de conjunctuur, overbodig. Een derde factor is dat de belangrijkste sector in de industrielanden in die periode - de dienstensector - sterker expansief gericht was in de Verenigde Staten dan in Europa en Japan zodat een snellere opslorping van de werkloosheid optrad, evenwel dikwijls onder de vorm van laag betaalde en onzekere banen.

B. ONTWIKKELING VAN DE WERELDHANDEL

a. Ontwikkeling van het volume van de wereldhandel

In volume wordt, door de internationale instellingen, de groei van de wereldhandel in 1987 hoger geraamd dan in 1986 (tabel 3); in 1986 was de spreiding tussen de ramingen van het GATT en die van het IMF en de OESO bijzonder groot. Het IMF beklemtoont dit trouwens: «Estimates of the growth of world trade are uncertain, and appear especially so in 1986» (3). Het verschil vloeit hoofdzakelijk voort uit de keuze van het cijfermateriaal voor de Verenigde Staten en voor de landen die geen lid van het IMF zijn. De volumegroei van 1987 is de tweede belangrijkste sinds het begin van de jaren tachtig. In 1984 was de stijging meer dan 9 %, maar de gemiddelde jaarlijkse groei tijdens de periode 1980-1986 bedroeg, volgens het GATT, maar 3 % (4) (grafiek 4).

De groei van 1987 is de resultante van belangrijke wijzigingen in de ontwikkeling gedurende het jaar; daardoor moesten de internationale instellingen hun groeiaramingen verhogen t.o.v. enige maanden vroeger. Tabel 3 vergelijkt de laatst beschikbare ramingen met de vorige: zowel produktie- als handelsgroei werden opwaarts herschat. Op basis van de cijfers beschikbaar bij het begin van het jaar werden middelmatige prestaties verwacht, omwille van diverse redenen zoals de reactie van de economisch bedrijvigheid op de prijs- en wisselkoersschommelingen, de instabiliteit van deze laatste, de gewijzigde concurrentiepositie van de handelspartners, de moeilijkheden die de ontwikkelingslanden ondervonden en de toegenomen protectionistische druk.

In november 1987 verklaarde het GATT de zwakke produktie- en handelsgroei voornamelijk door de tegengestelde schommelingen van de petroleumprijzen en de wisselkoersen (5). De val van de petroleumprijzen in 1986 leidde tot een verlies aan exportopbrengsten in de produktielanden en de weerslag ervan op de invoervraag was groter dan voorzien. De zwakke koersnoteringen van de grondstoffen hebben eveneens de uitvoeropbrengsten van

(1) OCDE (1987 C), *Ajustement structurel et performance de l'économie*, blz. 26-35.

(2) S.N.(1987), *International comparisons of manufacturing productivity and labor cost trends*, United States Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, 15 juni.

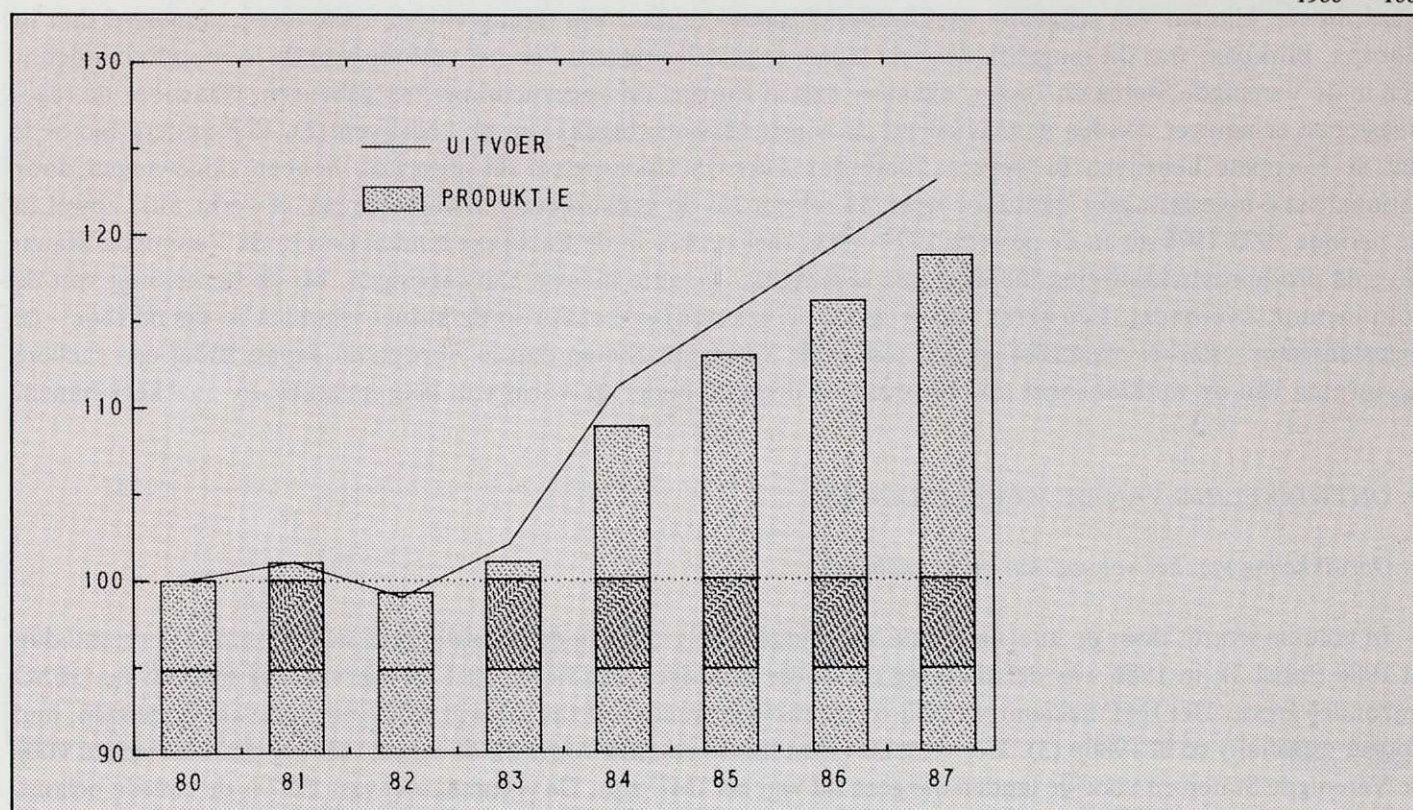
(3) IMF (1988): **World Economic Outlook**, statistical Appendix, tabel A20.

(4) Jaarverslagen van het GATT: *Le Commerce international en 1985-1986*, Genève, 1986 et *Le Commerce international en 1986-1987*, Genève, 1987.

(5) GATT-rapport geciteerd in: IMF (1987), *En 1987, les résultats du commerce mondial seront probablement proches de ceux de 1986*, **Bulletin du FMI**, vol. 16, nr. 20, 9 november, blz. 324-325.

GRAFIEK 4- Wereldgoederenproductie en -uitvoer

1980 = 100

Bron: GATT, Jaarverslagen.

de andere ontwikkelingslanden afgeremd evenals, maar in minder mate, hun invoer. Geconfronteerd met een gedaalde vraag, nam de uitvoer van de industrielanden maar zwak toe. De wereldhandel werd niettemin ondersteund door de grotere invoer van petroleum door de industrielanden als reactie op de gedaalde petroleum prijzen. Begin 1987 bleef een aantal van die effecten optreden, zij het iets zwakker.

In tegenstelling tot de verwachtingen in 1986 en tijdens het eerste halfjaar van 1987, hebben de wisselkoers schommelingen die sinds de lente van 1985 optraden over het algemeen noch de uitvoergroei in volume bevoor- deeld van de industrielanden waar de munt deprecieerde, noch hun invoer in volume geremd. Bovendien was na de beurskrach van oktober het pessimisme bij de voorspellers toegenomen, zodat het waarschijnlijk leek dat de jaarresultaten weinig gunstig zouden zijn. De verstoringen op de financiële markten hebben evenwel geen onmid- dellijke weerslag op de wereldhandel gehad. Integendeel, de voorlopige gegevens van het vierde kwartaal wijzen op een sterkere volumegroei van de wereldhandel dan het gemiddelde van de eerste drie kwartalen.

Die versnelling kan in verband worden gebracht met de verschuiving in de tijd van de reële effectieve wissel- koersschommelingen tijdens de laatste jaren: een analyse in dwarsdoorsnede van het GATT (1) wijst voor 16 industrielanden op een negatief verband tussen de wijzigingen in het uitvoervolume van 1987 t.o.v. 1986 en van de reële effectieve wisselkoers van 1986 vergeleken met 1985 (2), terwijl als de jaren overeenstemmen er geen enkel significant verband kan gelegd worden.

(1) GATT persbericht van 29 februari 1988.

(2) De wijzigingen van de reële effectieve wisselkoers, op basis van de gewogen handelscijfers, geven de ontwikkeling van de munt van het beschouwde land in verhouding tot de munten van de andere industrielanden, aangepast voor de verschillen in inflatiegraad.

TABEL 3- Wereldgoederenproductie en -uitvoer per landengroepen

Procentuele volumewijziging in t t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1985	1986	1987
GATT			
Wereldproductie	3,0	3,0	3,0 (2,6)(a)
Wereldhandel (uitvoer)	3,5	3,5	4,0 (3,5)
Uitvoer:			
Industrielanden	-	2,0	4,0
Ontwikkelingslanden	-	9,0	6,0
Landen met staatshandel	-	5,5	2,5
Invoer:			
Industrielanden	-	8,5	5,0
Ontwikkelingslanden	-	-8,0	4,0
Landen met staatshandel	-	-2,5	-1,0
IMF			
Wereldproductie (c)	3,2	3,2	3,0 (2,8)(b)
Wereldhandel (d)	2,9	4,5	4,7 (3,4)
Uitvoer:			
Industrielanden	4,6	2,6	4,2 (2,5)
Ontwikkelingslanden	0,8	9,6	7,3 (5,9)
w.o.:			
Petroleumuitvoerende landen	-5,7	12,4	0,1 (-2,1)
Niet-petroleumuitvoerende landen	4,8	8,7	10,0 (8,9)
Invoer:			
Industrielanden	4,6	9,0	5,7 (3,5)
Ontwikkelingslanden	-1,1	-4,9	2,8 (1,9)
w.o.:			
Petroleumuitvoerende landen	-11,7	-20,5	-11,9 (-12,0)
Niet-petroleumuitvoerende landen	3,2	1,0	7,3 (5,9)
OESO			
Productie van de zone (f)	3,2	2,8	3,0 (2,8)(e)
Wereldhandel (g)	3,5	4,5	5,1 (3,8)
Uitvoer van de zone (h)	-1,0	-7,3	0,8 (-0,5)
Invoer van de zone (i)	3,3	7,8	5,9 (4,0)
Intra-OESO-handel	6,5	7,2	6,8 (5,8)

Bron: GATT (1987), *Le Commerce International en 1986-87*, Genève; IMF (1988), *AGETAC: forte expansion du commerce mondial en 1988 comme en 1987*, IMF Survey, vol. 17, nr. 5, 14 maart, p. 77-78; IMF, *World Economic Outlook*, oktober 1987 en april 1988; OCDE, *Perspectives Economiques*, nr. 42, december 1987 en nr. 43, juni 1988.

(a) Tussen haakjes de raming op basis van de voorlopige gegevens met betrekking tot het eerste halfjaar van 1987.

(b) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in oktober 1987.

(c) BNP of BBP voor de industrie- en ontwikkelingslanden en NMP voor de andere landen.

(d) Gemiddelde groei van de werelduitvoer en -invoer op basis van gegevens voor de industrie- en ontwikkelingslanden en op gedeeltelijk geraamde cijfers voor de USSR en de Oosteuropese landen die geen lid van het Fonds zijn.

(e) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in december 1987.

(f) BNP van de OESO-lidstaten.

(g) Rekenkundig gemiddelde van de groei van werelduitvoer en -invoer.

(h) Uitvoer van de OESO naar de rest van de wereld.

(i) Invoer van de OESO afkomstig van de rest van de wereld.

Op het invoervlak wordt een positief verband, met of zonder vertraging, verwacht tussen de wijzigingen van het invoervolume en die van de effectieve reële wisselkoersen, een wisselkoersdaling doet de invoer afnemen en versterkt de concurrentiekracht van de nationale producenten. Voor de industrielanden blijkt er nochtans geen enkel significant verband uit de dwarsdoorsnede van het GATT af te leiden. De volumeontwikkeling van de invoer zou meer van de vraag afhankelijk zijn dan van de reële wisselkoersen.

In tegenstelling tot 1986 werd de handel in 1987 vooral door de nijverheidsprodukten en in mindere mate door de landbouwprodukten ondersteund (tabel 4). De lusteloze wereldhandel in afgewerkte produkten als gevolg van de gestegen relatieve prijzen in 1986, heeft in 1987 opnieuw aan kracht gewonnen. Ze vertegenwoordigen meer dan tweederden van de totale handel. De invoer van de industrielanden bleef tegen een hoog tempo toenemen, maar toch minder snel dan het jaar voordien; de sinds 1985 dalende invoer van de ontwikkelingslanden is opnieuw stijgend; de vraag vanuit de nieuwe Aziatische industrielanden ten slotte is levendig gebleven. De bijdrage van de landbouwprodukten is o.a. het gevolg van een sterk verhoogde binnenlandse vraag in Japan waardoor de invoer van landbouwprodukten werd begunstigd, van de hogere aankopen door China van voedingsmiddelen en van de grotere internationale vraag naar bepaalde produkten (wol, rubber, koffie).

De geografische verdeling van de wereldgoederenhandel (tabel 3) wordt, aan de uitvoerzijde, gekenmerkt door de rol van de niet-petroleumexporterende ontwikkelingslanden die de belangrijkste motor achter de handel waren, hoewel ook de industrielanden betere resultaten hadden in 1987 dan in 1986. Aan de invoerzijde is de vraag van de industrielanden toegenomen, maar trager dan het jaar voordien, de vraag van de ontwikkelingslanden heeft zich, na de stagnering in 1986 bij de niet-petroleumuitvoerende landen (of zelfs achteruitgang bij de petroleumexporterende landen), in 1987 hersteld. Het minst dynamisch in de wereldhandel zijn de landen uit het Oostblok.

TABEL 4- Ontwikkeling van wereldhandel per goederengroep

OMSCHRIJVING	Procentuele volumewijziging in t t.o.v. t-1		
	1985	1986	1987
GATT			
Uitvoer van:			
Landbouwprodukten	0,0	-1,0	4,0
Minerale produkten	-2,0	7,5	-1,0
Nijverheidsprodukten	5,0	3,5	5,0
OESO			
Uitvoer van de OESO:			
Nijverheidsprodukten	5,0	2,1	4,9
Invoer van de OESO:			
Nijverheidsprodukten	8,2	9,6	7,7
Petroleum	-1,7	8,3	3,9
Andere grondstoffen dan petroleum	5,0	2,9	6,3

Bron: GATT (1987), *Le commerce international en 1986-87*, Genève; IMF (1988), *AGETAC: forte expansion du commerce mondial en 1988 comme en 1987*, *Bulletin du FMI*, vol. 17, nr. 5, 14 mars, blz. 77-78; OCDE, *Perspectives Economiques*, nr. 41, juni 1987, nr.42, december 1987 en nr. 43, juni 1988.

Het is moeilijk een eensluidende conclusie te halen uit de algemene ontwikkeling van de wereldhandel en er o.m. korte termijnvooruitzichten uit af te leiden. Verschillende factoren hebben in 1987 hetzij een gunstige invloed gehad - de vertraagde invloed van de wisselkoersschommelingen - hetzij een ongunstige - pessimistisch klimaat als gevolg van de beurskrach - maar het zijn vooral de talrijke onzekerheden die hun stempel op de internationale omgeving blijven drukken.

De wisselkoersschommelingen scheppen een ongunstig instabiliteitsklimaat voor de internationale verrichtingen. De onzekerheid nopens het koersverloop heeft een negatieve invloed op de beslissingen van producenten en uitvoerders van zodra die zich vragen beginnen te stellen over zowel de afwijkingen van de lange termijnkoersen als over de omvang van de korte termijnschommelingen. Inzake de investeringsbeslissing van de voor de uitvoer producerende of aan de buitenlandse concurrentie blootgestelde bedrijven is dit een belangrijke factor.

Niettegenstaande de wijzigingen van de wisselkoersen sinds 1985, blijft de onevenwichtigheid van de lopende balansen van de drie grote industrielanden bestaan en is in 1987 zelfs verergerd: uitgedrukt in USD en in nominale termen is het tekort van de Verenigde Staten gestegen van 141,3 tot 162,7 miljard, is het overschot van Japan op 86 miljard gebleven en is dit van de Duitse Bondsrepubliek toegenomen van 37,9 tot 44,3 miljard (zie ook onder punt c. hierna) (1).

Naast de instabiliteit is een van de meest spectaculaire elementen die het internationaal toneel heeft gewijzigd de steeds belangrijker rol die de nieuwe industrielanden van Azië spelen. Op basis van de thans beschikbare ramingen zou de reële economische groei 10,5 % bedragen in Zuid-Korea, 9,7 % in Taiwan, 14,5 % in Hong-Kong en 8,7 % in Singapoer (2). Die groei wordt door de uitvoer evenals door de buitenlandse investeringen gesteund. De volumegroei van de uitvoer bedroeg, volgens OESO-ramingen (3), 2,6 % in Zuid-Korea, 19 % in Taiwan, 30 % in Hong-Kong en 14 % in Singapoer. De uitvoer is er in belangrijke mate geconcentreerd in elektrische, elektronische en textielprodukten.

De buitenlandse investeringen zijn er aangetrokken door het dynamisme van de economie, maar evenzeer door een gunstig beleidsklimaat waarvan de doelstellingen het vermijden van buitenlandse schulden en het vergemakkelijken van technologische overdracht zijn. Vooral de Verenigde Staten en Japan investeren er; in Taiwan bijvoorbeeld bedroeg het aandeel van beide landen in het totaal van de buitenlandse investeringen respectievelijk 31 % en 23 % (4). Vooral de elektronische, de scheikundige en werktuigensector genieten ervan.

Ingevolge de ontwaarding van de USD, waaraan hun munten gebonden zijn, is tussen de lente van 1985 en het midden van 1987 de competitiviteit van die landen met 15 % toegenomen (5). Daardoor is hun uitvoer gevoelig gestegen, niet alleen naar de Verenigde Staten, maar ook naar Japan en Europa. De invoervraag van die landen is bovendien in 1987, rekening houdend met de door de snelle groei geïnduceerde behoeften, vlugger gestegen: het ingevoerde volume steeg met 23 % in Zuid-Korea, 30 % in Taiwan, 30 % in Hong-Kong en 10 % in Singapoer (6). Bovendien kweken ze steeds hoger oplopende overschotten: het gecumuleerd saldo op de lopende balans van die vier landen is van 10 miljard USD in 1985 tot 22,9 miljard opgelopen in 1986 en tot 31,8 miljard in 1987 (7).

Dergelijke ontwikkeling verontrust de regeringen van de Verenigde Staten en van de landen van de Europese Gemeenschap ten zeerste. Druk werd uitgeoefend om de binnenlandse markten van die landen te openen en hun munt aan te passen. Als gevolg van die druk en ook uit vrees voor protectionistische maatregelen van de Verenigde Staten hebben drie landen een revaluatie van hun munt aanvaard. In de loop van één jaar is de dollar van Taiwan met 22 % geapprecieerd t.o.v. de USD, de Won (Zuid-Korea) met meer dan 9 % en de dollar van Singapoer met iets meer dan 7 %. De dollar van Hong-Kong blijft daarentegen op de USD gealigneerd (8). Maatregelen werden genomen om de interne markttoetreding te verbeteren in die landen. Zo heeft de regering van Taiwan in oktober besloten om het tarief op 3 500 produkten gemiddeld met 50 % te verminderen van de eerste januari 1988 af (9).

De moeilijkheden van de ontwikkelingslanden en hun schuldprobleem werden ook in 1987 niet opgelost (zie 1.2.D). Meer algemeen kan gesteld worden dat de resultaten die de laatste jaren werden geboekt op het vlak van de

(1) OCDE (1988), **Perspectives économiques**, nr. 43.

(2) Ramingen van Nomura Research Institute gegeven in: **le Monde** (1987), *La percée économique des nouveaux pays industriels d'Asie. L'Amérique et les quatre «dragons»?*, 27 november, blz. 1 en 41.

(3) OCDE (1988), *ibidem*.

(4) Paribas (1987), *Taiwan: un dragon aux dents acérées*, **Conjoncture**, Bulletin économique mensuel, oktober, p. 139-144.

(5) OCDE (1987 D), **Perspectives économiques**, n. 42, december, blz. 73.

(6) OCDE (1988), *ibidem*.

(7) OCDE (1988), *ibidem*.

(8) OCDE (1987 D), *ibidem*, tabel 45, blz. 155.

(9) S.N. (1987), *Taiwan to cut tariffs on 3 500 products by 50 %*, **International Herald Tribune**, 5 oktober.

ontwikkeling zo teleurstellend zijn dat sommigen er niet aan twijfelen om de jaren tachtig nu reeds als een «verloren decenium» te beschouwen (1).

Door de zwakke grondstoffenprijzen, het geringe dynamisme van de invoervraag van de industrielanden, de moeilijke markttoetreding in die landen, de schuldenlast en de onvoldoende buitenlandse kapitaalaanvoer worden de groeivoorzichten van de ontwikkelingslanden in het gedrang gebracht en al die factoren zijn ook interactief. De mogelijkheid om het groeiproces opnieuw op gang te brengen is gebonden aan hun vermogen om de uitvoer te ontwikkelen. De aanpassingsprogramma's die hen werden opgelegd om de groei van de buitenlandse schuld te stoppen, hebben echter als gevolg dat de invoer, het inkomen en de kapitaalvorming worden beperkt en bijgevolg dat de mogelijkheden om de uitvoer te vergroten onbestaand worden. Het resultaat is dan ook dat de uitvoer van de ontwikkelingslanden sinds 1980 een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van 1 % heeft, tegen 4,1 % tijdens de periode 1969 - 1979.

De ontwikkeling van de invoer van de ontwikkelingslanden verliep dus eveneens vertraagd: de gemiddelde jaarlijkse groei was 1,1 % tijdens de periode 1980 - 1987, tegen 6,8 % tijdens de periode 1969 - 1979. Die ontwikkeling heeft meteen een remmende invloed gehad op de totale wereldhandel in die periode. Dit algemeen beeld, dat voor het geheel van de ontwikkelingslanden geldt, verbergt evenwel een aantal ongelijke toestanden naargelang van de geo-economische zones.

De gemiddelde uitvoergroei van de ontwikkelingslanden bedroeg 7,3 % in 1987, het is echter een combinatie van de sterke expansie in Azië (13,8 %), van een middelmatige ontwikkeling in Europa (6,7 %) en in het Westers halfrond (5,2 %) en van de achteruitgang in de landen van het Midden-Oosten (-0,8 %) en in Afrika (-1,7 %). Ook de invoergroei met 2,8 % is in feite een gemiddelde tussen de sterke groei in Azië (9,4 %), de middelmatige in Europa (4,0 %) en de zwakke in het Westers halfrond (2,6 %), de achteruitgang in Afrika (-4,8 %) en vooral in het Midden-Oosten (-9,4 %). De afwijkingen die op het vlak van de buitenlandse handelsstromen werden vastgesteld, bestaan ook op het vlak van de economische activiteit. De produktie steeg snel in Azië (6,6 %), middelmatig in Europa (2,6 %) en in het Westers halfrond (2,3 %), maar steeg daarentegen zwak in Afrika (0,9 %) en verminderde in het Midden-Oosten (-1,0 %) (2).

De toestand is bijzonder zorgwekkend in Afrika, vooral ten Zuiden van de Sahara, waar het reëel inkomen per hoofd van de bevolking stelselmatig daalt sinds het begin van de jaren tachtig. Om hun schuld te kunnen aflossen en aan de interestbetaling erop te kunnen voldoen, werden de Afrikaanse landen verplicht programma's goed te keuren waarvan de economische en sociale kosten dermate zwaar zijn dat ze het groeipotentieel en de invoering van het Prioritair Economisch Herstelprogramma 1986 - 1990 ernstig aantasten.

In verband met het voorgaande punt stelt zich ook de vraag over de rol van de toenemende protectionistische druk. Onrechtstreeks heeft deze druk stellig een ongunstige weerslag op de ontwikkeling van de wereldhandel, maar het rechtstreeks afremmend effect is moeilijker vast te stellen. Alleen als alle protectionistische maatregelen uit douanerechten zouden bestaan, is een precieze becijfering van hun weerslag mogelijk. Een groot aantal maatregelen is de laatste jaren echter van niet tarifaire aard, meer in het bijzonder gaat het om rechtstreekse uitvoerbeperkingen en soortgelijke akkoorden van marktbeheersing.

(1) Communiqué van de groep van Vierentwintig, in: **Bulletin du FMI**, vol. 16, nr. 20, 9 november 1987, blz. 330-335.

(2) IMF (1988), *ibidem*, statistical appendix tabel A 24, A 25 en A 5.

b. Prijsontwikkeling van de wereldhandel en ruilvoet

De industrielanden verwezenlijkten in 1986 een ruilvoetwinst van iets meer dan 9 % (voor de OESO-zone was dit t.o.v. de rest van de wereld echter 34 %), ten koste van de petroleumuitvoerende ontwikkelingslanden. Schommelingen van die omvang, welke verband hielden met de ineenstorting van de petroleumprijs, hebben zich in 1987 niet voorgedaan (tabel 5). Het indexcijfer van de ruilvoet van de industrielanden bleef nagenoeg stabiel, dit geldt eveneens voor de niet-petroleumuitvoerende ontwikkelingslanden terwijl de ruilvoet van de petroleumuitvoerende landen zich herstelde.

TABEL 5- Prijsontwikkeling van de wereldgoederenhandel per landengroep

Procentuele wijziging in t t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1985	1986	1987
GATT			
Gemiddelde werelduitvoerprijs, USD	-3,4	+ 7,1	n.b.
IMF			
Gemiddelde werelduitvoerprijs, USD	-2,1	4,7	10,3 (9,9) (a)
Gemiddelde werelduitvoerprijs, STR	-1,2	-9,4	0,1 (0,4)
Indexcijfer van de ruilvoet van:			
Industrielanden	0,7	9,4	0,8 (-0,3)
Ontwikkelingslanden	-2,3	-19,5	3,4 (0,6)
w.o.:			
Petroleumuitvoerende landen	-2,8	-47,9	11,6 (9,9)
Niet-petroleumuitvoerende landen	-2,3	-3,2	0,6 (-2,5)
OESO			
Prijs buitenlandse handel, in nationale munt:			
Uitvoer van de OESO	4,0	-6,4	-1,2 (-1,0) (b)
Invoer van de OESO	2,5	-13,3	-0,8 (-0,5)
Prijs buitenlandse handel, in USD			
Uitvoer van de OESO	-0,3	13,1	10,9 (11,0)
Invoer van de OESO	-1,8	4,0	10,9 (11,0)
Indexcijfer van de ruilvoet van de OESO t.o.v. de rest van de wereld	4,0	34,3	1,0 (1,0)

Bron: GATT (1987), *Le Commerce International en 1986-87*, Genève; IMF, **World Economic Outlook**, oktober 1987 en april 1988; OCDE, **Perspectives Economiques**, nr. 42, december 1987 en nr. 43, 1988.

(a) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in oktober 1987.

(b) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in december 1987.

(c) Verhouding tussen uitvoerprijzen voor uitvoer buiten de OESO en de invoerprijzen van de goederen afkomstig van dezelfde gebieden.

De bepalende factoren van die ontwikkeling zijn de wisselkoersen en de prijzen van de verschillende verhandelde goederengroepen. Evenals in de voorgaande jaren is het wisselkoersverloop in 1987 zeer instabiel geweest (zie 1.2.A.). Algemeen vinden die wisselkoersschommelingen hun weerslag in het verschil tussen prijzen van de buitenlandse handel uitgedrukt in nationale munt en in USD. Voor de OESO in zijn geheel bedraagt het verschil 12 % (tabel 5). Uitgedrukt in nationale munt zijn de in- en uitvoerprijzen van de OESO-landen in 1987 iets gedaald, uitgedrukt in USD zijn ze daarentegen sterk gestegen. Die gemiddelde resultaten voor de OESO-zone verbergen evenwel een aantal, soms aanzienlijke, verschillen tussen de lidstaten. Met betrekking tot de drie grote landen, waar de wisselkoersen heftig schommelden, is het indexcijfer van de relatieve uitvoerprijzen van de afgewerkte produkten met 9 punten gedaald in de Verenigde Staten, met 5 punten gestegen in Japan en met 4 punten in de Duitse Bondsrepubliek (1).

(1) OCDE (1988), *ibidem*, Tabel 5.3.

De ruilvoetontwikkeling in de verschillende landengroepen weerspiegelt niet alleen de wisselkoersschommelingen maar ook de wijzigingen van de prijzen van de voornaamste produkten uit het in- en uitvoerpakket. Indien in 1986 de omgekeerde petroleumshock een sterke waardevermeerdering van de afgewerkte produkten, ten koste van de petroleumprodukten en, in mindere mate, van de overige grondstoffen, had veroorzaakt, dan heeft zich in 1987 geen wijziging van betekenis voorgedaan. De wereldmarktprijzen voor afgewerkte produkten, uitgedrukt in USD, bleven stijgen maar in mindere mate dan het jaar voordien en de petroleumprijs heeft zich, in sterkere mate dan de overige grondstoffen, hersteld (tabel 6). De gestegen grondstoffenprijzen in 1987 werden gedeeltelijk veroorzaakt door een inkrimping van het aanbod als gevolg van de produktie- en voorraadvermindering (zie ook 1.2.A.b.).

De beurskrach schijnt de koersnotering van grondstoffen, althans in 1987, niet merkbaar beïnvloed te hebben. De prijs van sommige grondstoffen zoals aluminium, koper, graangewassen en suiker is weliswaar gedaald op 19 oktober in de Verenigde Staten en de daarop volgende dag in Europa, maar de koersen hebben zich achteraf hersteld, hoewel de markt over het algemeen minder levendig was na de krach.

TABEL 6- Prijsontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep

OMSCHRIJVING	Procentuele wijziging in t t.o.v. t-1		
	1985	1986	1987
GATT			
Gemiddelde prijs, in USD:			
Landbouwprodukten	-2,3	+ 12,0	n.b
Mineralen (a)	-4,3	-24,7	n.b
Afgewerkte produkten	-1,1	+ 17,4	n.b
IMF			
Prijs wereldhandel, in USD (b):			
Afgewerkte produkten	1,1	18,0	12,0 (12,8)(c)
Petroleum	-5,0	-49,8	28,6 (27,6)
Niet-petroleum grondstoffen	-12,9	-1,2	3,4 (-1,8)
OESO			
Prijs buitenlandse handel, in nationale munt:			
Uitvoer afgewerkte produkten	3,8	-3,6	-1,0 (-0,8)(d)
Invoer van:			
Afgewerkte produkten	3,8	-1,4	0,3 (0,5)
Petroleum	2,8	-49,0	-3,8 (-3,5)
Andere grondstoffen	-0,5	-9,4	-5,0 (-4,3)
Prijs buitenlandse handel, in USD:			
Uitvoer afgewerkte produkten	0,3	19,0	12,0 (12,3)
Invoer van:			
Afgewerkte produkten	-0,3	16,5	11,5 (11,8)
Petroleum	-2,8	-37,6	8,5 (8,8)
Andere grondstoffen	-4,8	10,9	6,9 (7,8)

Bron: GATT (1987), *Le Commerce International en 1986-87*, Genève; IMF, *World Economic Outlook*, oktober 1987 en april 1988; OCDE, *Perspectives Economiques*, nr. 42, december 1987 en nr. 43, 1988.

(a) Inclusief brandstoffen en non-ferrometalen.

(b) De prijzen zijn respectievelijk bepaald als het indexcijfer van de gemiddelde waarde van de uitvoer van afgewerkte produkten door de industrielanden, de gemiddelde waarde van de petroleum uitgevoerd door de petroleumexporterende landen en door het indexcijfer van de koersen van de andere grondstoffen uitgevoerd door de ontwikkelingslanden.

(c) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in oktober 1987.

(d) Tussen haakjes de ramingen opgesteld in december 1987.

De invoerprijs voor ruwe petroleum is van een gemiddelde in 1985 van 26,45 USD per barrel op 14,05 USD in 1986 en op 17 USD in 1987 gevallen. De totale vraag naar petroleum is t.o.v. 1986 stabiel gebleven (ongeveer 47,5 miljoen barrels per dag) en ook de netto petroleumimport van de OESO bleef stabiel (iets minder dan 18 miljoen barrels per dag) (1).

c. Handelssaldi

Ondanks de dollardepreciatie in 1985 en 1986, verbeterde het handelstekort van de Verenigde Staten niet en steeg het tot een nieuw rekord: 172 miljard USD in 1987 tegenover 156,2 miljard in 1986. In tegenstelling tot de ronkende verklaringen van de bewindvoerders, lag dit in de lijn der verwachtingen van de economen. Vier belangrijke elementen lagen aan de basis van dat pessimisme (2):

- de sterkere toename, tussen 1982 en 1986, van de binnenlandse vraag in de Verenigde Staten in vergelijking met de andere industrielanden;
- door de schuldcrisis verminderde de import van de ontwikkelingslanden, vooral de Latijns-Amerikaanse zijn in dit opzicht belangrijk voor de Verenigde Staten;
- de opkomst van de NIC's, vooral de Zuid-Oost-Aziatische, waarvan de valuta, althans tot 1987, weinig of niet apprecieerden t.o.v. de dollar;
- het J-curve-effect: de trage reactie van de prijswijzigingen, voortvloeiend uit de muntontwaarding, op de volumestromen waardoor het importvolume (bij hogere eenheidsprijs) minder snel daalt dan het uitvoervolume (bij lagere eenheidsprijs) stijgt.

Alle vooruitzichten, op basis van econometrische modellen die daarmee rekening hielden, gaven trouwens begin 1987 aan dat het US-handelstekort niet zou verbeteren tenzij er ofwel een verdere dollardepreciatie kwam, ofwel een grondige ommekeer in de eerste drie hiervoor opgesomde factoren (3). Vermits, ondanks de afspraken op diverse topontmoetingen (zie verder), de stimulans van de Europese en Japanse economieën onvoldoende lijkt, blijven diverse US-economen aandringen op een verdere depreciatie. In september 1987, na een relatieve wisselkoersstabiliteit gedurende zes maand, maar voor de beurskrach, verklaarde R.W. DORNBUSH: «it will take about a further 30 percent US real currency depreciation to bring us within comfortable reach of external balance» (4).

TABEL 7- Saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans

LANDEN	In % van het BBP				
	1971-1981 (a)	1984	1985	1986	1987(b)
Verenigde Staten	-1,9	-3,0	3,0	-3,4	-3,6
Japan	2,4	3,6	4,2	4,7	4,1
EEG(12)	-0,3	0,1	0,5	1,2	0,8
Duitse Bondsrepubliek	3,4	3,5	4,4	6,1	6,1
Verenigd Koninkrijk	-0,6	-1,4	-0,6	-2,2	-2,4
Frankrijk	-1,2	-0,9	-1,0	-0,1	-0,8
Nederland	1,9	4,5	4,3	4,5	3,2
Italië	-1,1	-1,4	-1,5	0,7	-0,2
België	-2,8	-1,7	-0,5	1,8	1,6

(a) Jaargemiddelden.

Bron: EEG.

(b) EEG-ramingen, januari 1988.

(1) OCDE (1987 D), *ibidem*, Tabel 72.

(2) KRUGMAN, Paul (1987), *Sustainability and the decline of dollar*, **Brookings discussion papers**, The Brookings Institution, Washington, 30 blz., maart.

(3) KRUGMAN, Paul (1987), *ibid*, blz. 21.

(4) DORNBUSH, Rudiger W. (1987), *The dollar: How much further depreciation do we need?*, **Economic Review**, Federal Reserve Bank of Atlanta, september-oktober, blz. 2-13.

Binnen de EEG vergroot het verschil tussen de handelsbalansposities van de lidstaten, bij een lager overschot voor het geheel der landen (1). In de landen met een vrij sterke binnenlandse vraag gekoppeld aan een globale economische groei (Groot-Brittannië, Spanje, Italië en Portugal) is er een verslechtering van de betalingsbalans, terwijl de landen met een lager groeitempo een overschot behouden. Frankrijk neemt een middenpositie in: een trage groei met een verslechtering van de handelsbalans (tabel 7). De Spaanse en Portugese prestaties werden sterk door een eenmalige factor beïnvloed: de toetreding tot de EEG. In 1986 en 1987 steeg hun handel met de andere EEG-landen sterk maar onevenwichtig: de invoertoeename was veel groter dan die van de uitvoer, o.a. als gevolg van de sterke binnenlandse vraag naar kapitaalgoederen.

C. MONETAIRE ELEMENTEN

a. Inflatie

In de Europese Gemeenschap stabiliseerde de inflatie op het peil van 1986; de minder sterke daling der energieprijzen (-3,6 % tegenover -9,6 % in 1986) werd opgevangen door tragere prijsstijgingen voor de overige producten. De forse prijsdaling der olieprodukten oefende, weliswaar met ruim één jaar vertraging, een prijsremmende invloed uit op het prijsverloop der andere produkten. In Noord-Amerika daarentegen versnelde het inflatietempo; zelfs vrij sterk in de Verenigde Staten (tabel 8). De energieprijzen stegen opnieuw, maar de belangrijkste factor is de depreciatie van de dollar, die na twee jaar toch duidelijk een weerslag heeft op het prijspeil der ingevoerde produkten.

TABEL 8- Inflatieverloop

LANDEN	% verandering t t.o.v. t-1			
	1984	1985	1986	1987
Verenigde Staten	4,3	3,5	2,0	3,6
Japan	2,2	2,1	0,4	-0,4
Canada	4,3	4,0	4,2	4,4
Duitse Bondsrepubliek	2,4	2,2	-0,2	0,2
Frankrijk	7,4	5,8	2,5	3,1
Verenigd Koninkrijk	5,0	6,1	3,4	4,2
Italië	10,8	9,2	5,9	4,8
België	6,3	4,9	1,3	1,6
Denemarken	6,3	4,7	3,6	3,7
Ierland	8,6	5,4	3,8	3,2
Luxemburg	4,6	4,1	0,3	0,0
Nederland	3,3	2,3	0,2	-0,5
EEG	6,7	6,4	3,3	3,1
OESO Europa	7,4	6,6	4,1	3,0
OESO Totaal	5,2	4,5	2,7	3,3
NOORD-AMERIKA	4,3	3,5	2,1	3,7

Bron: OESO.

(1) OCDE (1987 D), *ibid*, blz. 72.

b. Renteverloop

Einde 1987 lag het rentepeil in Europa, uitgezonderd in Frankrijk en Italië, meestal onder dat van het jaar voordien. Het Louvre-akkoord van 22 februari 1987, dat een stabilisering van de wisselkoersen beoogde, leidde tot een verlaging van het discontotarif in Japan en in de Duitse Bondsrepubliek. In de daaropvolgende maanden werden ook in andere Europese landen, meermaals soms, de basisrentevoeten verlaagd. Halverwege het jaar dook opnieuw de vrees voor een heropflakking van de inflatie op, omdat zowel in Japan als in de Duitse Bondsrepubliek de geldmassa sterker toenam dan gepland. De doelstelling van het monetair beleid der belangrijkste industrielanden verschoof blijkbaar van de stabilisering van de wisselkoersen naar het vrijwaren van de binnenlandse prijsstabiliteit. Dat was in elk geval de verantwoording die de Federal Reserve Bank opgaf voor de verhoging op 4 september 1987 van het US-disconto tot 6 %.

De opnieuw oplopende rente, vooral op lange termijnbeleggingen, wordt door vele analisten als een van de oorzaken van de beursinzinking van 19 oktober 1987 aangehaald. Maar die omvangrijke daling der aandelenkoersen leidde op haar beurt tot een neerwaartse tendens der lange -termijn rendementen, omdat de beleggers in hun portefeuilles meer risicoloze, lange-termijn overheidsobligaties verkozen. Op de krach reageerden de monetair autoriteiten in de Verenigde Staten en in andere industrielanden met een injectie van liquiditeiten op de geldmarkt.

De hernieuwde dollardepreciatie na de krach zette daarenboven de Europese centrale banken ertoe aan hun basistarieven te verlagen om de dollarval af te remmen door het verhogen van het intrestverschil tussen beleggingen in USD en Europese munten. Zo verlaagde de Bundesbank haar discontotarif met 0,50 procentpunt op 3 december 1987; het tarief zakte daardoor tot een absoluut historisch dieptepunt: 2,5 %.

TABEL 9- Korte-termijn interestvoeten in de voornaamste landen (a)

LANDEN	In %							
	1984	1984 (b)	1985	1985 (b)	1986	1986 (b)	1987	1987(b)
Verenigde Staten	7,75	3,45	7,05	3,55	5,49	3,49	5,73	2,13
EEG								
België	10,75	4,45	9,75	4,85	7,40	6,10	6,75	5,25
Nederland	5,80	2,50	5,82	3,52	6,08	5,88	4,50	5,00
Frankrijk	10,69	3,29	8,95	3,15	7,98	5,48	8,60	5,10
Duitse Bondsrepubliek	5,83	3,43	4,83	2,63	4,81	5,01	3,65	3,45
Verenigd Koninkrijk	9,12	4,12	11,17	5,07	10,56	7,25	8,21	4,01
Italië	14,69	3,89	13,10	3,90	10,25	4,35	11,66	6,86
Japan	6,33	4,11	7,36	4,26	4,40	4,00	3,90	4,20

Bron: OESO, Main economic indicators

(a) De korte-termijnrente op drie maandbeleggingen, meestal schatkistbons, op het jaareinde.

(b) Reële rente: nominale rente min inflatie.

Die algemene rentedaling is om twee redenen welgekomen. Enerzijds verlicht ze de rentelast van de schuldlanden: volgens het IMF is de rente, naast het fiscaal beleid, de belangrijkste determinant van het schuldniveau van de 15 belangrijkste schuldlanden (1). Anderzijds nam, behalve in Japan en in tegenstelling tot het voorgaand jaar, de reële rente af, al bereikt ze alleen in de Verenigde Staten een aanvaardbaar peil. In de meest Europese landen bedraagt de reële rente nog 5 % of meer, wat toch nog geen gunstig uitgangspunt is voor investeringen op basis van geleend kapitaal (tabel 9).

(1) TANZI, Vito en BLEJER, Mario I. (1987), *Public debt and fiscal policy in developing countries*, besproken in **IMF Survey**, 6 april.

1.2. AANHOUDENDE KNELPUNTEN

A. WISSELKOERS EN GRONDSTOFFENPRIJZEN

a. Wisselkoersen

Het jaar 1987 begon vrij zenuwachtig omdat de dollarkoers bleef verzwakken, niettegenstaande de opeenvolgende verklaringen van de ministers van financiën Miyazawa (JP) en Baker (US) dat de dollar-Yen verhouding diende gestabiliseerd te worden. De dollardepreciatie gaf aanleiding tot spanningen binnen het EMS en veroorzaakte de elfde herschikking der spilkoersen sinds de oprichting ervan in 1979 (1). De spilkoersen van de DEM en NLG werden met 3 % opgewaardeerd, deze van de BEF en LUF met 2 %. De Ministers van Financiën waren evenwel van oordeel dat dergelijke herschikkingen, dit keer vooral veroorzaakt door het koersverloop van derde munten, beter konden vermeden worden. Ze vroegen aan het Comité der Gouverneurs van de Centrale Banken maatregelen te nemen om het mechanisme van het EMS te versterken. Acht maand later keurden de Ministers het voorstel van het Comité goed (zie kader: Nyborg-akkoord). Hoewel de maatregelen eerder technisch dan spectaculair zijn en bovendien geen dwingend karakter hebben, was het ogenblik van hun aankondiging toch belangrijk: tijdens een relatief kalme wisselmarktperiode en niet getroffen als een onafwendbaar gevolg van speculaties.

Het Nyborg-akkoord

De Ministers van Economie en Financiën van de twaalf EEG-lidstaten stemden op 12 september 1987 in met een voorstel van het Comité der Gouverneurs van de Nationale Banken om de werking van het EMS te versterken. Naast de meer algemene doelstelling om *een grotere convergentie van het economisch beleid* te verwezenlijken, bevatte het akkoord enige specifieke elementen met het oog op de *verbetering van het interventiemechanisme* van het EMS.

Om de eerste doelstelling te bereiken werd overeengekomen om regelmatig toezicht te houden op de economische en financiële situatie van de lidstaten. Het Comité der Gouverneurs zal daarenboven maandelijks «de recente ontwikkeling van de wisselkoersen en rentetarieven aan een onderzoek onderwerpen teneinde te overwegen welke conclusies daaruit kunnen getrokken worden» (*). Meer bepaald zal getracht worden rentewijzigingen gecoördineerd door te voeren.

Om het interventiemechanisme van het EMS te verbeteren zal er enerzijds naar gestreefd worden om tussenkomsten te beperken en eerder de rente als instrument te hanteren, ook indien schommelingen van derde munten de oorzaak zijn van spanningen in het EFMS. Anderzijds zullen interventies, als die toch noodzakelijk blijken, reeds kunnen gebeuren voordat een munt de divergentiedrempel bereikt en daartoe zal de kredietfaciliteit op zeer korte termijn, waarover elk land bij het EMS beschikt, kunnen aangewend worden, terwijl de terugbetalingen voor 100 % in ECU's zullen kunnen gebeuren, tegenover 50 % voorheen.

(*) S.N.(1987), **Bulletin van de Europese Gemeenschappen**, nr 9, blz. 12.

(1) S.N. (1987), *Beknopte nota 2: de muntherschikking binnen het EMS van 10-11 januari 1987*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, nr 1, maart, blz. 65-71.

TABEL 10- Reële effectieve wisselkoersen

1980/1982 = 100

JAAR	US		JP		DE		GB	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
1981	100,8	99,8	104,8	104,7	96,0	96,2	102,5	102,0
1982	109,3	109,7	92,4	94,0	99,9	99,4	98,8	98,5
1983	112,7	114,9	96,8	100,4	101,0	100,6	93,1	93,1
1984	119,6	120,8	97,8	102,4	98,0	96,8	90,2	89,7
1985	121,7	123,3	99,0	104,2	96,6	95,7	92,8	92,2
1986	100,9	106,6	122,2	127,1	103,3	104,4	87,3	88,1
1987	90,2	96,5	127,9	131,9	106,2	108,5	87,5	89,1
1986 (c)	-17,1	-13,5	+23,4	+21,9	+6,9	+9,1	-5,9	-4,4
1987 (c)	-10,6	-9,5	+4,7	+3,8	+2,8	+3,9	+0,2	+1,1
IMF 1986 (d)		-19,8		+24,4		+8,7		-8,5
IMF 1987 (d)		-12,4		+7,1		+6,1		-1,7

Bron: Morgan Guaranty Trust Co; IMF.

(a) Tegenover de munten van 15 andere industrielanden.

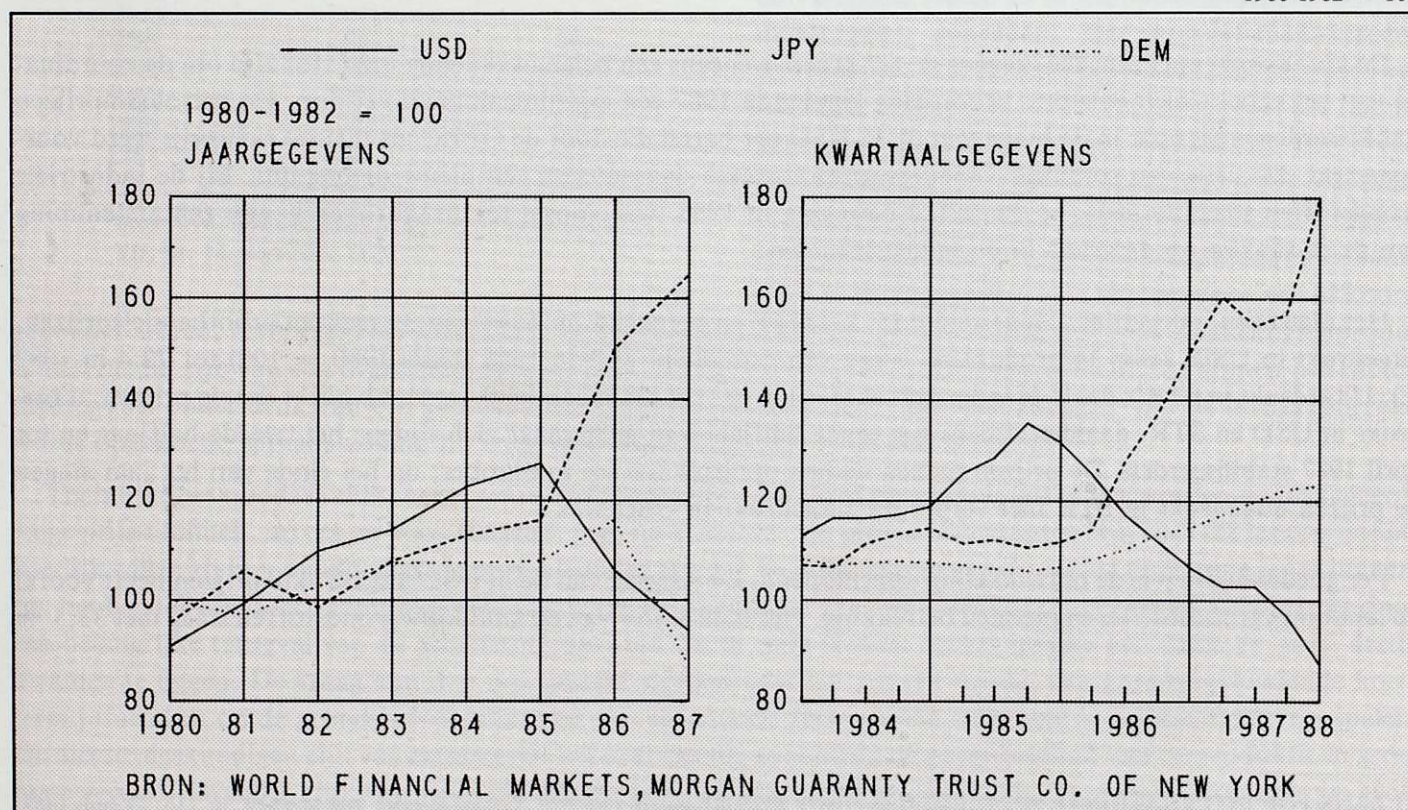
(b) Tegenover de munten van 18 andere industrielanden en 22 ontwikkelingslanden.

(c) % verandering t t.o.v. t-1.

(d) % verandering t t.o.v. t-1, tegenover alle munten.

GRAFIEK 5- Nominale effectieve wisselkoersen van USD, JPY en DEM

1980-1982 = 100

Bron: World Financial Markets, Morgan Guaranty Trust Co. of New York.

Dat kalme zomerklimate der wisselmarkten was deels het gevolg van het Louvre-akkoord van 22 februari 1987, bevestigd op de top van Venetië in juni (zie ook punt 1.3.). Na wekenlange speculaties over het al dan niet samenkomen van de G5 of G7-groep, werden de zes belangrijkste industrielanden het eens over volgend actieprogramma (Italië onthield zich omdat het niet volwaardig aan de voorafgaande besprekingen mocht deelnemen):

- de wisselkoersen stabiliseren op het peil bereikt einde februari en zo nodig op de markt interveniëren om die te behouden;
- de Duitse Bondsrepubliek zou haar belastingshervormingsprogramma, dat start in 1988, verzwaren en de belastingen sterker verlagen;
- Japan zou een aantal nieuwe stimulerende maatregelen nemen;
- de Verenigde Staten van Amerika zouden verdere inspanningen ondernemen om hun begrotingstekort te verkleinen.

Het Louvre-akkoord zou leiden tot een zekere stabilisatie van de wisselkoersen in het tweede en derde kwartaal van 1987. Nochtans bleef een zeker scepticisme bestaan. Zo verklaarde de Bank voor Internationale Betalingen (BIB) dat een stabilisatie van de wisselkoersen niet kan bereikt worden door interventies vanwege de Centrale Banken op de wisselmarkten. Deze kunnen slechts effectief zijn, indien ze een signaalfunctie zijn voor andere maatregelen die de economische indicatoren, andere dan de wisselkoers, in de gewenste richting doen verlopen. Gebeurt dat niet, dan zal het interventie-instrument geleidelijk aan kracht verliezen (1).

Uit de vergelijking der jaargemiddelen (tabel 10) zou kunnen afgeleid worden dat de wisselkoersschommelingen, gewogen met de handelsstromen, minder sterk waren in 1987. Maar het jaargemiddelde verdoezelt het verloop tijdens het jaar. De dollardaling die volgde op de beurskrach van oktober 1987, leidde ertoe dat de reële effectieve wisselkoers van de USD tussen december 1986 en december 1987 met 16,3 % afnam tegenover 10,3 % depreciatie in de loop van de twaalf daaraan voorafgaande maanden. De beurskrach leek dan ook de doodsteek voor het Louvre-akkoord, vooral omdat de G7-groep slechts matig reageerde op die ontwikkeling (grafiek 5).

b. Grondstoffenprijzen

De grondstoffenprijzen, die volgens de G7-groep eveneens een belangwekkende indicator zijn om de coördinatie van het economisch beleid te beoordelen kenden in 1987 een erg uiteenlopend verloop. De petroleum prijzen stabiliseerden weliswaar in de buurt van de 18 USD per barrel die door de OPEC als nieuwe richtprijs werd vooropgesteld. De prijs van sommige voedingswaren bereikte daarentegen een nieuw dieptepunt. Bij de industriële grondstoffen steeg de prijs, na eenzelfde beweging in 1986, wat vooral toe te schrijven is aan een afstemming van de productie op de vraag in de industrielanden.

Het algemeen indexcijfer - opgesteld door het IMF en berekend op basis van 39 reeksen groothandelsprijzen, uitgedrukt in USD, voor 34 produkten - steeg van gemiddeld 73,1 in 1986 (basis 1980 = 100) tot 79,4 in 1987 (2). Uitgedrukt in STR's daalt de index echter met 1,8 %. Uit het maandelijks verloop blijkt dat de prijzen, uitgedrukt in USD en STR, daalden tijdens het eerste halfjaar van 1986 maar zich tijdens het tweede halfjaar en tot april 1987 stabiliseerden. De prijzen namen nadien opnieuw toe tot in oktober; op het einde van het jaar stegen de prijzen uitgedrukt in STR niet verder, die uitgedrukt in USD wel.

Per goederengroep is de ontwikkeling uiteenlopend. De stijging van de in USD uitgedrukte prijzen heeft vooral op landbouwgrondstoffen en metalen betrekking. Het indexcijfer van de landbouwgrondstoffen steeg met 33,5 %

(1) BANK FOR INTERNATIONAL SETTLEMENTS (1987), *Conclusions of 57th BIS Annual Report*, **BIS Review**, nr 115, 15 juni 1987.
(2) IMF (1988), *La hausse des produits de base en 1987*, **Bulletin du FMI**, vol. 17 nr. 3, 15 februari, blz. 37.

onder de gezamenlijke invloed van een sterke vraag naar en een ingekrompen aanbod van een aantal produkten (de belangrijkste stijgingen treden op bij katoen met middelmatige vezel: + 56,2 % en bij gevelde bomen: + 46,2 %). De metaalprijzen stegen met 19,1 % als gevolg van de gestegen consumptie in de industrielanden, een laag voorraadpeil evenals van een aantal moeilijkheden in de bevoorrading: de koperprijs steeg met 30 % en de aluminiumprijs met 36,1 %.

De groei is daarentegen veel zwakker voor de voedingswaren (slechts + 2,4 %) met daarbij een aantal divergerende prijsbewegingen naargelang van het produkt: prijsstijgingen voor vlees, plantaardige oliën, suiker en vervormde meelprodukten, -dalingen voor de graangewassen. Bij de dranken was er in 1987 een scherpe prijsdaling (-28 %) na de stijging van 1986 (+ 11,5 %). Vermeldenswaard is de scherpe prijsval voor koffie (-37,4 %) als gevolg van de overvloedige oogst in Brazilië op het ogenblik dat het quotamechanisme was opgeschort en de voorraden in de consumptielanden belangrijk waren.

Een algemeen indexcijfer voor de grondstoffen zegt evenwel weinig over de draagwijdte van de prijsontwikkelingen op de grondstoffenmarkten voor de ontwikkelingslanden. In tegenstelling tot de industrielanden, waarvoor de opbrengsten uit grondstoffen relatief minder belangrijk zijn (met uitzondering van petroleum in bepaalde van die landen), is de uitvoer van niet-energiehoudende grondstoffen voor de meeste ontwikkelingslanden de belangrijkste inkomstenbron. Het prijsverloop op de vrije markt van de voornaamste uitgevoerde grondstoffen door de ontwikkelingslanden wordt door de UNCTAD gevolgd. Het verloop van dit indexcijfer is, vanuit het standpunt der ontwikkelingslanden, veel verontrustender dan uit de meer bekende algemene indexcijfers kan afgeleid worden (tabel 11). Zowel in dollar, als in STR daalde de gemiddelde prijs in 1987 respectievelijk met 5 % en 12,9 %. Daardoor zakte het prijspeil met 25 % onder het gemiddelde dat in de basisjaren (1979-1981) van dit indexcijfer werd bereikt.

TABEL 11- Vrije marktprijs van de belangrijkste door de ontwikkelingslanden uitgevoerde grondstoffen

1979-1981 = 100, samengestelde index

JAAR	in USD	in STR
1983	83	98
1984	84	103
1985	75	93
1986	79	85
1987	75	74

Bron: UNCTAD, *Monthly commodity price bulletin*, vol. VII, nr. 12, december 1987.

De koersnoteringen op de vrije markt geven evenmin een volledig beeld: internationale overeenkomsten regelen het prijsverloop van bepaalde grondstoffen en, vooral inzake landbouwprodukten, worden zowel in de Verenigde Staten als in Europa prijsondersteunende maatregelen genomen. De grondstoffenovereenkomsten (zie ook kader UNCTAD) maakten evenwel moeilijke tijden door, o.m. als gevolg van het opduiken van nieuwe producenten, die geen lid waren van de overeenkomsten en er evenmin, zelfs onrechtstreeks, wilden aan meewerken (Brazilië en China in de tinovereenkomst). Ook de forse produktietoename bij bestaande producenten die niet door een akkoord

gebonden waren, veroorzaakten moeilijkheden (Maleisië en Indonesië op de cacaomarkt). De grondstoffenproducenten die lid zijn van een overeenkomst waarin de aanleg van een buffervoorraad is voorzien, komen bovendien minder snel onder druk van een gedaalde vraag omdat het overschot door de beheerder van de buffervoorraad wordt opgekocht, althans zolang hij over voldoende financiële middelen beschikt.

Toch lijkt het noodzakelijk, zeker voor de grondstoffen die door ontwikkelingslanden worden geproduceerd, enige prijsstabiliteit, op een zo hoog mogelijk peil, na te streven. De uitvoeropbrengsten zijn voor die landen onontbeerlijk willen zij hun schuldenlast kunnen afbetalen (zie 1.2.D.). Die inkomsten droogden de jongste jaren immers op: het herstel van de economische wereldactiviteit na de recessie van 1981-1982 werd inderdaad gekenmerkt door een belangrijke terugval van de grondstoffenprijzen die in reële termen op het laagste peil sinds de jaren dertig kwamen te liggen. De vraag kan dan ook gesteld worden naar het relatief belang van groeibeïnvloedende korte termijnfactoren op de grondstoffenprijzen en van structurele factoren die eventueel in tegengestelde zin spelen. De meeste deskundigen zijn van oordeel dat het overvloedig aanbod en de overcapaciteit van de produktie in grote mate verantwoordelijk zijn voor het prijsverloop sinds het begin van dit decenium, de zwakke economische groei is er daarbij niet in geslaagd de negatieve aanbodseffecten ongedaan te maken.

UNCTAD VII

De zevende zitting van de Conferentie van de Verenigde Naties voor Handel en Ontwikkeling (UNCTAD VII) heeft in juli te Genève plaats gehad (*). Dit orgaan van de Verenigde Naties werd in 1964 opgericht om de problemen die verband houden met de wereldhandel en de ontwikkeling te behandelen; het is het traditioneel forum waarop industrielanden en ontwikkelingslanden elkaar ontmoeten.

Een van de voornaamste bevoegdheden van de UNCTAD heeft betrekking op de grondstoffen, waarvan de ontwikkelingslanden nog sterk afhankelijk zijn voor hun uitvoeropbrengsten. De UNCTAD ligt aan de basis van een aantal internationale grondstoffenovereenkomsten die een prijsregeling tot doel hebben en aldus ook de uitvoeropbrengsten van de ontwikkelingslanden regelen. De aangewende mechanismen daartoe zijn het vastleggen van referentieprijzen samen met een interventievork, de regulering van aankoop of verkoop door middel van een buffervoorraad en/of het opleggen van produktiequota en/of uitvoerquota.

De UNCTAD behandelt ook vraagstukken inzake handelsbeleid (samenwerking met het GATT), technologische overdracht, ontwikkelingssamenwerking, verschuldiging en groei mogelijkheden. UNCTAD VII startte in een tamelijk gespannen sfeer als gevolg van de problemen op internationaal economisch vlak (vertraging van de economische groei, betalingsbalansonevenwichtigheden, wisselkoersinstabiliteit, zwakke koersnoteringen van de grondstoffen...). Bovendien hadden de twee voorgaande conferenties, ook tijdens een crisisperiode gehouden (UNCTAD V, 1979 en UNCTAD VI, 1983), eveneens ontgoochelende resultaten geleverd.

De conferentie is niettemin gunstiger geweest dan voorzien: een belangrijke stap om het Gemeenschappelijk Grondstoffenfonds in werking te stellen werd er genomen. Dit fonds zou twee luiken bevatten; het eerste zou tot de financiering van de buffervoorraden moeten bijdragen, het tweede zou de financiering van het onderzoek moeten spijzen. De idee om dit fonds in het leven te roepen dateert van UNCTAD IV (1976), maar een internationale overeenkomst kwam pas in 1980 tot stand, zonder dat het fonds daarom in werking trad; daartoe moesten eerst twee voorwaarden vervuld zijn: het ratificeren van het akkoord door tweederden van de landenleden en de beschikbaarheid van tweederden van het kapitaal.

Tijdens UNCTAD VII heeft een aantal landen (USSR, Peru, Bulgarije, Ivoorkust, Costa Rica, Madagascar, Portugal en Thailand) zijn deelname aangekondigd, zodat eindelijk aan de twee vereiste voorwaarden voldaan werd.

Inzake de grondstoffenovereenkomsten heeft de UNCTAD in 1976 een lijst van achttien produkten opgesteld maar tot op heden beperken de overeenkomsten die in dit kader zijn afgesloten zich tot tin, cacao, natuurlijke rubber, jute en juteprodukten. Daarbij ondervinden die overeenkomsten grote werkingsmoeilijkheden in de huidige context van surplusmarkten en lage koersnoteringen.

De overeenkomsten kunnen o.a. mislukken door het failliet van de buffervoorraad (tin in 1985), door de slechte verstandhouding tussen de producenten over het herinvoeren van de quotas (koffie in 1987), of door onenigheid bij het bepalen van de referentieprijzen (rubber tussen 1985 en 1987) of ten slotte nog door de rol die de landen die niet tot de overeenkomst zijn toegetreden op de markt spelen (tin).

In tweede instantie zou het gemeenschappelijk fonds de programma's van de ontwikkelingslanden moeten steunen welke tot doel hebben de afhankelijkheid t.o.v. de grondstoffen te beperken; dit kan gaan van produktdiversificatie tot produktiviteitsverbetering en een grotere deelname aan de veredelings- en distributiebedrijvigheid.

UNCTAD VII heeft zich ook gebogen over de problemen van de minst ontwikkelde landen. De huidige ontwikkelingsstrategie streeft ernaar eerst die landen te helpen (dit is o.a. een van de doelstellingen van het «Substantial New Program of Action») (**) en op UNCTAD VII werd ook steun toegezegd bij het verlenen van belangrijker middelen voor de Structurele Aanpassingsfaciliteiten (SAF) die het IMF ten gunste van de minst ontwikkelde landen heeft genomen (***).

Voor de overige punten werd geen betekenisvol besluit genomen, noch voor de schuldproblematiek, noch voor de hervorming van het internationaal monetair en financieel stelsel, evenmin als voor het handelsbeleid (waar het initiatief aan het GATT, in het kader van de Uruguay-round, wordt overgelaten).

(*) Zie daarover: United Nations (1987), *Final Act of UNCTAD*, United Nations Conference on Trade and Development, Genève, juli.

(**) De doeleinden van het SNPA voor 1990 zijn: de hulpverlenende landen zullen 0,7 % van hun BNP als overheidshulp voor de totale hulpverlening voorzien en 0,15 % voor hulp aan de minst ontwikkelde landen, of een verdubbeling van de overheidshulp, ten voordele van die landen, verwezenlijken tegen het einde van het decennium.

(***) De SAF werden in 1986 in het leven geroepen en met middelen ten belope van 2,7 miljard STR voorzien, waarover kan beschikt worden bij programma's voor macro economische en structurele aanpassing op middellange termijn door de IMF lidstaten met een gering inkomen en met langdurige betalingsbalansproblemen. Einde december 1987 verruimde het IMF de SAF en werden 6 miljard aanvullende STR ter beschikking van de begunstigde landen gesteld.

B. HANDELSONEVENWICHTIGHEDEN EN PROTECTIONISME

De onevenwichtigheid van de handelssaldi van zowel de Verenigde Staten (tekort) als van Japan en de Duitse Bondsrepubliek (overschot) blijven op het internationaal economisch verloop en de beleidsinitiatieven wegen. Dat de distorsies zich in 1987 niet wijzigden kan, in het licht van de verslechterde situatie der voorgaande jaren, als positief ervaren worden; niettemin blijft de omvang van de onevenwichtigheden een schaduw werpen op alle pogingen om stabielere wisselkoersen en een vrijere wereldhandel te bereiken.

Verscheidene oorzaken worden naar voren geschoven om de vertraging van het evenwichtsherstel van de handelsbalansen te verklaren:

- het opslorpen in de winstmarges van een gedeelte van de wisselkoersschommelingen;
- de vertraagde reactie van de handelsstromen op de prijswijzigingen;
- het bestaan van niet-prijs competitiviteitsfactoren die de prijsinvloed kunnen tegenwerken;
- de afremming die van de omvang van de onevenwichtigheden in waarde uitgaat;
- de kettingreactie die dit meebrengt op de opeenvolgende J-curven en die de volume-aanpassing vertragen en verbergen;
- de gecumuleerde invloed van een sinds verscheidene jaren aanhoudende expansieve invoervraag in de Verenigde Staten; de Amerikaanse markt wordt daardoor opener voor buitenlandse produkten waardoor het verbruikspatroon van de gezinnen en dat van de bedrijven blijvend werd gewijzigd;
- de structuurwijzigingen in de produktsamenstelling van de Amerikaanse buitenlandse handel zoals: het verminderd aandeel van de landbouwprodukten in de uitvoer en de toename van het aandeel van de energieconsumptie die door invoer wordt gedekt (1).

Daarenboven wordt het herstel van de handelssaldi onvermijdelijk bemoeilijkt door het beleid ter stimulering van de Duitse en Japanse economieën om de US-tekorten op te slorpen. Ondanks de internationale verbondenheid zijn Japan, de Verenigde Staten en de Europese Gemeenschap (als geheel) vrij homogene blokken die niet overdreven afhankelijk zijn van hun uitvoer naar beide andere landen (of landengroep).

Daarnaast en ondanks de start van de Uruguay ronde gold voor 1986 dat: «in spite of continued resistance by some governments, quantitative restrictions were tightened in many industrial countries» (2). Ook in 1987 bleef de protectionistische dreiging aanwezig, al uitte ze zich niet door het invoeren van douanetarieven, maar door allerlei «grijze zone» maatregelen waarover het GATT geen bevoegdheid heeft. Daaronder zijn de zg. «vrijwillige uitvoerbeperkingen» (VUB's) belangrijk.

Dergelijke VUB's kunnen aanleiding geven tot een minder doelmatige produktie dan waartoe een algemeen invoerbeperkende maatregel zou leiden. Ze leiden steeds tot een vertraging van het herstructureringsproces in het invoerend land en de kostprijs van het beperkt aantal geredde arbeidsplaatsen loopt op tot een veelvoud van het gemiddeld jaarloon van die arbeiders (3). VUB's hebben overigens voor het invoerend land een gelijkaardige negatieve invloed op het algemeen welvaartspeil als een invoerbeperking in dat land (4).

VUB's staan op de agenda van de Uruguay-onderhandelingen. Twee standpunten worden ingenomen: sommigen willen ze volledig bannen, anderen pleiten voor een strikt gereguleerde en onder GATT-toezicht staande opname ervan. Welke strekking het ook haalt, de beslissing zal belangrijk zijn voor het internationaal handelsverkeer omdat er eind 1986 reeds 99 (gekende) VUB's bestonden, waaronder 39 in de staalsector, 17 voor landbouwprodukten en 13 voor vervoermiddelen (5).

(1) Volgens de IMF analyse in januari 1988.

(2) IMF (1987), *Exchange arrangements and exchange restrictions*, **Annual Report 1987**, blz. 5.

(3) BOONEKAMP, Clements F.J. (1987), *Voluntary Export Restraint*, **Finance and Development**, IMF and World Bank, december, blz. 2-5.

(4) Dit lijkt in elk geval het gevolg te zijn van de vrijwillige autouitvoerbeperking van Japan t.o.v. de VSA; COLYNS Charles en DUNAWAY, Steven (1987), *The cost of trade restraints: the Case of Japanese automobile exports to the United States*, in **IMF Survey**, 18 mei 1987 en GROS, Daniel (1987), *Protectionism in a framework with intra-industry trade: tariffs, quota's, retaliation, and welfare losses*, in **IMF Survey**, 18 mei 1987.

(5) BOONEKAMP, Clemens F.J. (1987), *ibid*.

Over het algemeen lijkt de Uruguay-ronde sneller resultaten te kunnen afwerpen dan de Tokio-ronde (1). Toch blijft een zeker scepticisme gerechtvaardigd. Volgens het GATT-secretariaat werden in 1987 tussen maart en september 135 «grijze zone» maatregelen genomen, tegenover slechts 116, respectievelijk 93 in de periodes september 1986 tot maart 1987 en maart 1986 tot september 1986. De meeste van die maatregelen werden door de EEG of een EEG-lidstaat en de Verenigde Staten genomen. De handel in vooral drie sectoren werd erdoor vertekend: ijzer- en staalprodukten, textiel- en landbouwprodukten. In de ontwikkelingslanden, vooral deze met hoge buitenlandse schulden, worden de handelsbelemmeringen daarentegen afgebouwd (2). Zowel voor de EEG als de Verenigde Staten is vooral de afbouw van de steunmaatregelen voor de landbouwsector erg moeilijk. In de Verenigde Staten wegens de hoge schuldenlast van de zwaar geautomatiseerde grote bedrijven, in de EEG omdat het landbouwdo-mein zowat het koninginnestuk van de gemeenschappelijke markt is en het grootste deel van het EG-budget opsloopt. Toch lijkt ook in deze sector vooruitgang geboekt te worden op de Uruguayronde.

De ontwikkelingslanden blijven hoedanook de vragende partij in heel deze onderhandelingsronde. Volgens de Wereldbank (3) schijnen de niet-tarifaire belemmeringen die de toegang van de ontwikkelingslanden tot de markten (vooral voor textiel, kleding, schoenen en staal) van de industrielanden beperken, een handelsverlegging teweeggebracht te hebben ten voordele van de industrielanden alhoewel die beperkingen, altans gedeeltelijk, toch konden omzeild worden. Dit blijkt uit het feit dat de producenten van de betrokken sectoren in de industrielanden markt-aandelen op hun eigen markten hebben verloren ten voordele van producenten uit andere industrielanden, maar ook uit de ontwikkelingslanden.

Dit neemt niet weg dat de producenten uit de ontwikkelingslanden een netto verlies lijden dat enerzijds voortvloeit uit minder uitvoer dan zou verwezenlijkt worden zonder handelsbelemmeringen en anderzijds het gevolg is van de verhoogde kosten nodig om een strategie te ontwikkelen tegen die belemmeringen: produkt- en marktdiversificatie, kwaliteitsverbetering, enz. ...

Uiteenlopende bronnen zoals de Wereldbank, het IMF en het Commonwealth Secretariat becijferen de bijkomende uitvoeropbrengsten, bij tariefverminderingen en het uitschakelen van non-tarifaire belemmeringen, op verscheidene miljarden dollar per jaar.

C. OVERHEIDSSALDI

Alhoewel het tekort van de federale overheidsfinanciën van de Verenigde Staten tijdens het fiscaal jaar 1987 afnam (150 miljard dollar tegenover 211 miljard dollar in het fiscaal jaar 1986), blijft het de ontwikkeling op de internationale kapitaalmarkt beïnvloeden omdat het niet door de binnenlandse besparingen kan gefinancierd worden. Dit is overigens de medeoorzaak van het huidig en toekomstig US-handelstekort (4). Het parlement keurde wel een tweede versie goed van het Gramm-Rudman-Hollings Amendment waarmee de grondwettelijke bezwaren tegen de automatische besnoeiingen van de eerste versie werden geneutraliseerd; maar de doelstelling van een evenwichtige overheidsbegroting werd van 1991 naar 1993 verschoven.

(1) Volgens de Nederlandse Staatssecretaris van Economische Zaken, Mr. M.C.T. VAN ROOY werd: «in de Uruguay-ronde reeds een fase bereikt, die in de Tokioronde pas na enkele jaren intrad», *Persbericht Ministerie van Economische Zaken*, 's Gravenhage, nr 441, 10 november 1987, blz. 1.

(2) GATT-rapport besproken in *Financial Times*, 12 november 1987.

(3) World Bank (1987), *World Development Report 1987*, Oxford University Press, hoofdstuk 8, blz. 133-153.

(4) JOHNSON, Vice-Chairman of the Board of Governors of the US Federal Reserve System (1987), *Some important problems of protectionism*, *BIS-review*, nr 217, 4 november: «With a large federal budget deficit, unmatched by an excess of domestic savings over domestic investment, the United States will by definition experience some deficit in our current account».

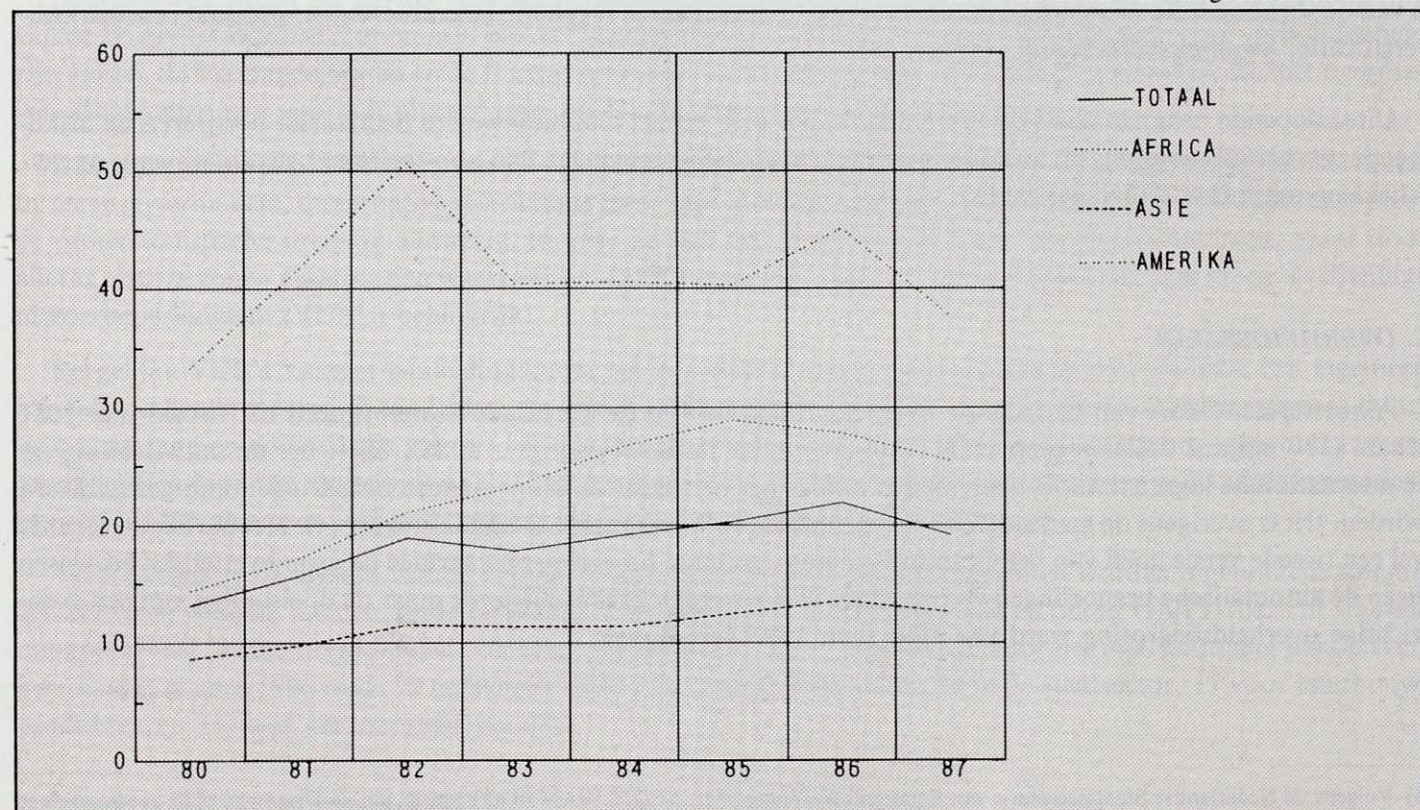
Het kleiner tekort was gedeeltelijk te danken aan «meevallers». De hervorming van het belastingstelsel leverde hogere inkomsten dan verwacht, maar deze eenmalige meevaller zou zich in de komende jaren zelfs in negatieve zin kunnen ontwikkelen (1). Andere eenmalige inkomsten zoals de verkoop van overheidsactiva, waarbij het binnenlands spaaroverschot wordt aangesproken, vermindert geen de afhankelijkheid van buitenlands kapitaal voor de financiering van het overheidstekort (2).

D. SCHULD DER ONTWIKKELINGSLANDEN

In augustus 1987 was het vijf jaar geleden dat de schuldcrisis de internationale media haalde, toen Mexico openlijk verklaarde zijn schuldenlast niet meer te kunnen dragen. Ook in 1987 verbeterde die situatie nauwelijks. Ondanks verschillende acties van IMF, Wereldbank en Club van Parijs, is de schuldenlast van de ontwikkelingslanden nog quasi even omvangrijk als in 1982; ze blijft een zeer groot deel van de uitvoerinkomsten der ontwikkelingslanden opslorpen (grafiek 6). Ongeveer de helft van die schuldenlast bestaat uit rentebetalingen, die vaak slechts kunnen gebeuren door nieuwe leningen. De schijnbare verbetering van de ratio in 1987, vooral voor Zuid-Amerika, is gedeeltelijk te wijten aan het moratorium dat Brazilië bijna het gehele jaar volhield; in de statistieken worden immers alleen de effectief betaalde intresten opgenomen.

GRAFIEK 6- Schuldratio's van de ontwikkelingslanden 1980-1987

In % van de uitvoer van goederen en diensten

Bron: IMF.

(1) CONGRESSIONAL BUDGET OFFICE (1987), *The economic and budget outlook: an update*, augustus, blz. XII en 50.

(2) FELDSTEIN, Martin (1987), *Budget card tricks and dollar levitations*, *Wall Street Journal*, 2 december.

De aanpak van de schuldcrisis blijft gekenmerkt door één grote leidraad: verhinderen dat de terugbetalingsproblemen aanleiding geven tot een ineenstorting van het internationaal financieel systeem. Die strikt economische benadering leverde geen oplossing, maar verschoof het probleem in de tijd, mede omdat voor de meeste regeringsleiders in de ontwikkelingslanden: «ce n'est pas le règlement des dettes qui vient en tête de leur liste de priorités, mais la stabilité politique à l'intérieur de leur pays» (1). Enig enthousiasme vanwege de ontwikkelingslanden voor de schuldstrategie van de industrielanden moet bijgevolg niet verwacht worden: in Latijns-Amerika lag de levensstandaard in 1987 ongeveer 6 % lager dan in 1980, mede door de soberheidsprogramma's van het IMF (2).

De weerstand van de ontwikkelingslanden met hoge schuldenlast verflauwt geenszins. Brazilië schortte bijna het gehele jaar zijn rentebetalingen op omdat het geen nieuwe leningen kreeg. Peru blijft slechts een beperkt gedeelte van zijn uitvoeropbrengsten daartoe gebruiken en steeds meer landen (o.a. in Afrika) dringen op een moratorium aan. De G24-groep (24 ontwikkelingslanden binnen het IMF) wensen bij herhaling een andere aanpak (3) : een strategie die de economische groei in de schuldenlanden moet bevorderen. Er moet overgestapt worden van korte termijnprogramma's, met als neveneffect een vertraging van de groei in de ontwikkelingslanden, naar langere termijnprogramma's die meer op structurele hervormingen zijn gericht. Die programma's vergen echter meer financiële middelen die, zoals het fiasco van het Bakerplan duidelijk aantoonde, blijkbaar niet voorhanden zijn. Volgens de G24 moeten er nieuwe elementen in de schuldverschikingsplannen opgenomen worden: afschrijven van een deel van de schuld aan de industrielanden, omzetten van een gedeelte van de schuld in giften, kapitalisatie van intresten, enz.

De internationale financiële organisaties kwamen in de mate van het mogelijke tegemoet aan de wens van de schuldenlanden om meer buitenlands kapitaal te verwerven. De Wereldbank kreeg de principiële goedkeuring voor de verhoging van haar kapitaal en de IMF-leden stemden in met een verhoging van de middelen voor de Structurele Aanpassingsfaciliteiten. Toch hoeft ook hier geen lofzang geheven: de verhogingen kwamen er slechts nadat bleek dat de SAF en de Wereldbank bijna zonder geldmiddelen zaten, zodat de verhoging noodzakelijk was. Het besluit is dan ook dat: «Ten aanzien van de schuldpositie kan worden vastgesteld dat deze voor nagenoeg alle schuldenlanden en het merendeel der ontwikkelingslanden sinds 1982 verder is verslechterd. Het einde van de internationale schuldcrisis is daarom nog geenszins in zicht» (4).

(1) HEUMANN, Dieter W. (1987), *Endettement International: pas de solution en vue*, **Problèmes économiques**, 11 juni, blz. 26.

(2) GONZALEZ, Norberto, Executive Secretary of the VN Economic Commission for Latin America and the Caribbean (1988), *Preliminary overview of the Latin American economy for 1987*, **Bis review**, 27 januari, blz. 1.

(3) GROUP OF 24 (1987), *Improved external environment is needed to restore growth in developing nations*, **IMF Survey**, mei, blz. 138-141; en: GROUP OF 24 (1987), *Report focuses on Fund's role in promoting adjustment with growth*, **IMF Survey**, 10 augustus, blz. 1-20.

(4) KUIJPERS, Drs. A.J.A.M. (1987), *Vijf jaar internationale schuldencrisis*, **Economisch Statistische Berichten**, 27e jaargang, nr 3620, 26 augustus, blz. 794.

1.3. COORDINATIE VAN HET ECONOMISCH BELEID

A. ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Indien het hoofddoel van elk macro-economisch beleid het bevorderen van het «algemeen welzijn» is (1), dan kwamen in de geschiedenis van het economisch denken een vijftal doelstellingen naar voor die het streven naar dit hoofddoel moeten bewerkstelligen:

- volledige tewerkstelling;
- prijsstabiliteit;
- herverdeling van de inkomens, voor zover de ongelijke verdeling ervan als onrechtvaardig wordt ervaren;
- economische groei, meestal getoetst aan het verloop van het bruto nationaal produkt in reële termen;
- internationale stabiliteit, zowel reëel (handelssaldi) als monetair (wisselkoersen) (2).

Deze vijf doelstellingen, soms als «magische vijfhoek» aangeduid, krijgen niet voortdurend dezelfde prioriteit, tussen 1980 en 1986 bv. werd het bereiken van prijsstabiliteit als de belangrijkste naar voor geschoven. Op dit ogenblik helt de balans over naar de eerste en de vijfde doelstelling. Om die te verwezenlijken wordt voornamelijk het monetair en het begrotings- of fiscaal beleid aangewend (3). De instrumenten van het monetair beleid zijn het herdisconto, de open-markttransacties en de verplichte reservecoëfficiënten als directe bankcontrole. De overheid maakt van het begrotingsbeleid gebruik door het heffen van belastingen en het aangaan van leningen om haar uitgaven te financieren (4). Meestal wordt het instrument «overheidsfinanciën» gebruikt voor de verwezenlijking van de eerste en de derde doelstelling van de magische vijfhoek, terwijl de monetaire instrumenten zich eerder op de tweede en de vijfde doelstelling richten.

Sinds de Tokiotop van mei 1986 is het gecoördineerd beleid dat de G7 voor ogen hebben vooral gericht op prijsstabiliteit, internationale stabiliteit en groei. Opvallend is dat volledige tewerkstelling niet wordt weerhouden, wellicht omdat in twee der drie grote «blokken» der industrielanden (Japan en de Verenigde Staten) deze doelstelling vrijwel gerealiseerd wordt. Dat het internationaal evenwicht prioritair staat, steunt op de overweging dat een gezond groeiende wereldhandel, vrij van protectionistische nationale gedragingen, uiteindelijk de welvaart van alle partners bevordert. Daarom ook de nadruk die gelegd wordt op de bestrijding van het protectionisme (zie kader). Daarnaast maken een drietal recente ontwikkelingen een grotere coördinatie noodzakelijk:

- het ongenoegen in verband met het stelsel van de vlottende wisselkoersen en een zeker heimwee naar de Bretton-Woodperiode waarin de nationale overheden bij hun nationaal economisch beleid min of meer rekening moesten houden met buitenlandse ontwikkelingen;
- de internationalisering en vooral het steeds vrijer worden van het kapitaalverkeer leiden tot steeds minder overeenstemming met de goederenbewegingen;
- de toegenomen wereldhandel die vooral in de Verenigde Staten wordt aangevoeld. Binnen Europa was er reeds een zekere traditie van belangrijke en redelijk onbelemmerde handel tussen de landen, maar de hogere invoerafhankelijkheid en bijgevolg de noodzaak ook uitvoerinkomsten te verwerven is voor de Verenigde Staten een relatief recent fenomeen (5).

(1) Deze doelstelling is zo vanzelfsprekend en wordt door gelijk welke economische theorie dermate aanvaard dat ze meestal niet eens expliciet vermeld wordt.

(2) JACQUEMIN, Alex en TULKENS, Henry (1970), *Fondements d'économie politique*, hoofdstuk 19: les objectifs des pouvoirs publics, blz. 235-237.

(3) GORDON, Robert, (1978), *Macro economics*, blz. 11.

(4) JACQUEMIN, Alex en TULKENS, Henry (1970), *ibid*, blz. 238-245.

(5) GARRETSEN, H., DE HAAN, J. en HOOGRUIN, L.H. (1988), *Internationale coördinatie van macro-economische politiek*, *Economisch Statistische Berichten*, 13 april, blz. 351-356.

Het grootste en tot op heden onopgeloste probleempunt voor de coördinatie van het beleid is de onenigheid tussen de diverse regeringen over de manier waarop een of andere maatregel op het internationaal klimaat en op de diverse nationale economieën inwerkt. Daarop ent zich de discussie wie een bepaalde maatregel moet nemen. Grofweg geschetst kunnen de mogelijke effecten in drie grote categoriën worden onderverdeeld (1):

- symmetrisch positief: een expansie in het ene land leidt tot expansie in het andere en omgekeerd;
- symmetrisch negatief: een expansie in het ene land leidt tot negatieve effecten in het andere;
- asymmetrisch: een beleid in land A heeft een gunstige invloed in land B terwijl hetzelfde beleid in land B het land A negatief beïnvloedt.

Tokio, Louvre, Venetië

De «Tokio economic declaration» (6 mei 1986) ging verder dan het Plaza-akkoord omdat het wees op de noodzaak: «to look to the medium and longer term», terwijl het Plaza-akkoord als belangrijkste bekommernis een zachte landing van de overgewaardeerde dollar had. De Tokioverklaring vroeg aan de Ministers van Financiën van de G7: «to review their individual economic objectives and forecasts collectively at least once a year, using the indicators specified,.. with a particular view to examining their mutual compatibility». Er werd overeengekomen dat de G7-Ministers van Financiën ook tussen de jaarlijkse topbijeenkomsten zouden samenkomen als de noodzaak zich voordeed.

Een eerste bijeenkomst van die aard greep plaats in Parijs op 22 februari 1987. Na de hernieuwde dollardepreciatie, die bij de Europese en Japanse handelspartners wrevel begon op te roepen, beslisten de 7 Ministers van Financiën dat: «the substantial exchange rate changes since the Plaza Agreement have now brought their currencies within ranges broadly consistent with underlying economic fundamentals. Further substantial exchange rate shifts could damage growth and adjustment prospects in their countries». Daar werd aan toegevoegd dat de landen wel het overeengekomen beleid dienden uit te voeren met name dat: «surplus countries (should) follow policies designed to strengthen domestic demand and to reduce their surpluses while maintaining price stability. Deficit countries (should) follow policies designed to encourage steady, low-inflation growth while reducing their domestic imbalances and external deficits».

Tijdens de Louvre-bijeenkomst werd tevens bekend gemaakt welke indicatoren zouden gebruikt worden voor de «multilateral surveillance arrangements approved in the Tokyo Economic Declaration»: groei, inflatie, handelsbalans en betalingsbalans, overheidsfinanciën, monetaire voorwaarden en wisselkoersen.

In Venetië (10 juni 1987) namen de staatshoofden van de zeven landen de Louvre-verklaring in een iets sterkere vorm over: «further substantial shifts in exchange rates could prove counterproductive to efforts to increase growth and facilitate adjustment». Een ander belangwekkend element van de verklaring luidde: «Protectionist actions would be counterproductive, would increase the risk of further exchange rate instability and would exacerbate the problems of development and indebtedness... We endorse fully ... the principles of stand-still and rollback which have been reaffirmed in the Ministerial Declaration on the Uruguay Round».

(1) GARRETSSEN, H. e.a. (1988), *ibid.*

B. COORDINATIE IN DE PRAKTIJK

Strikt genomen is slechts van «internationale coördinatie van het economisch beleid» sprake indien de maatregelen die een nationale overheid neemt, verschillen van de maatregelen die genomen zouden worden zonder rekening te houden met andere overheden. Een vijftal grote vormen van economische beleidscoördinatie kunnen onderscheiden worden (1):

- eenzijdige aanpassing: de eenvoudigste manier. Een, meestal kleine en open economie, stemt het economisch beleid af op de ontwikkelingen in het buitenland, maar neemt zijn maatregelen autonoom;
- raadpleging: de maatregelen worden autonoom genomen, maar voor de uitvoering worden ze, vrijblijvend, besproken met de partners;
- versterking: de nationale maatregelen worden nog steeds autonoom genomen, maar kunnen tegenover de publieke opinie beter gerechtvaardigd worden omdat ze gepaard gaan met een internationale aanbeveling; de maatregel zelf wordt door de internationale contacten niet beïnvloed, wel de timing ervan;
- «Package deal»: de genomen maatregelen werden beïnvloed door een interactie tussen diverse overheden, die gezamenlijk tot bepaalde maatregelen beslisten; die hoeven overigens niet voor elke overheid op hetzelfde onderwerp betrekking te hebben;
- supranationale integratie: de maatregelen worden op supranationaal niveau genomen; in bepaalde domeinen benadert de EEG deze vorm van coördinatie.

De recente G7-bijeenkomsten benaderen zeker niet de categorie «supranationale integratie» en van een echte «package deal» is evenmin sprake, behalve wellicht ten tijde van de topbijeenkomst in Bonn (1978) (2). Op dit ogenblik lijken de G7 zich eerder te beperken tot «raadpleging» in die gevallen waar maatregelen genomen worden en tot «versterking» waar de bewindvoerders bepaalde nationale drukkingsgroepen in hun betrachtingen willen afremmen.

Zo is de fiscale expansie in Japan, die overigens reeds op het einde van de jaren zeventig in internationale verklaringen is terug te vinden, er pas daadwerkelijk gekomen nadat bleek dat de industriële productie verzwakte (lichte daling in 1986) en de werkloosheid steeg. De, eveneens in de Louvre- en Venetiëteksten opduikende, vraag naar stimulering van de Duitse economie komt evenwel veel trager op gang en de nationale bewindvoerders laten zich overduidelijk niet leiden door de wensen van andere overheden in de uitstippeling van het economisch beleid. «Versterking» kan wellicht genoemd worden de telkens weerkerende paragraaf in de akkoorden over de noodzakelijke afbouw van het protectionisme: dit is duidelijk een steun voor de US-president in zijn, althans openlijk beleden, strijd tegen de protectionistische wetsontwerpen in het parlement.

Opvallend is dat de doelstelling die in de G7-akkoorden het meeste aandacht krijgt, in 1987 nauwelijks gerealiseerd werd. In september 1985 besloten de G7 (in het Plazahotel te Washington) om de dollar langzaam te laten depreciëren. Die verklaring was een duidelijk achternaahollen van de feiten: de dollar deprecieerde toen reeds een half jaar. Anderhalf jaar later in Parijs (het Louvre-akkoord) wensten de G7 de dollar te stabiliseren op het toen bereikte peil, maar de wisselmarktstabiliteit kon in de daaropvolgende maanden slechts behouden blijven door omvangrijke dollaraankopen door de centrale banken. Eén positief aspect daarbij was wel de medewerking van de Federal Reserve Bank die voordien zeer afwijzend stond tegenover wisselmarktinterventies. Maar deze werkwijze was onvoldoende, zoals de hernieuwde dollardepreciatie in de laatste maanden van 1987 aantoonde (zie punt 1.2.A.). Het interventieinstrument verloor immers aan kracht omdat de intenties van de G7-overeenkomsten, behalve in Japan, niet op nationaal vlak werden uitgevoerd.

(1) PUTNAM, Robert D. en HENNING, Randall C. (1986), *The Bonn Summit of 1978: how does international economic policy coordination actually work?*, **Brookings Discussion Papers**, nr 53, oktober.

(2) FISCHER, Stanley (1987), *Macro-economic Policy in FELDSTEIN*, Martin, ed., **International Economic Cooperation**, NBER Summary Report, blz. 14.

Ondanks het feit dat niemand kan voorbijgaan aan: «les preuves que nous avons des déséquilibres chroniques de l'économie mondiale, menaces qui pèsent sur la croissance et la stabilité» (1), lijken de G7 er niet toe te komen een daadwerkelijke «package deal» af te spreken. Dit is des te erger omdat dergelijke overeenkomsten ook kracht moeten putten uit het psychologisch effect (vooral belangrijk voor de wisselkoersen en de kapitaalbewegingen) (2) en dat een nieuw akkoord, dat nauwelijks verschilt van de voorgaande, bijgevolg steeds minder effect zal hebben. Dat bleek duidelijk uit de reactie van de wisselmarkten nadat de G7, in een laattijdig antwoord op de beurskrach, op 22 december 1987 een verklaring de wereld instuurden die niet meer inhield dan een herhaling van het Venetië-akkoord van juni 1987.

De beoordeling van de internationale economische samenwerking in 1987 is dan ook niet positief. In mei 1986 kenmerkte R. VANDEPUTTE de toenmalige internationale bijeenkomsten als: «een schuchtere poging tot benadering van een doel dat nog ver verwijderd is» en als «een eerste stap in de goede richting» (3). Verder dan die eerste schuchtere stap kwamen de bewindvoerders in 1987 niet. Midden december 1987 kwamen 33 vooraanstaande economen in een gezamenlijke verklaring tot een gelijkaardig besluit in hun analyse van de gevolgen van de beurskrach: «Steps in the right direction have been taken ... but they do not go nearly far enough. Nor can international meetings make up for inadequate national policies». De groep voegde er als waarschuwing aan toe dat «unless more decisive action is taken to correct existing imbalances at their roots, the next few years could be the most troubled since the 1930s» (4).

2.1 MAATREGELEN VAN ECONOMISCHE BELEID

De maatregelen van economisch beleid zijn onderverdeeld in twee groepen: de maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen en de maatregelen die betrekking hebben op de kapitaalbewegingen. De maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen zijn de maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen en de maatregelen die betrekking hebben op de kapitaalbewegingen.

De maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen zijn de maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen en de maatregelen die betrekking hebben op de kapitaalbewegingen. De maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen zijn de maatregelen die betrekking hebben op de wisselkoersen en de maatregelen die betrekking hebben op de kapitaalbewegingen.

(1) VOLCKER, Paul (1988), *Les dangers d'une baisse du dollar*, **Le Monde**, 19 januari.

(2) GARRETSSEN, H. e.a. (1988), *ibid*, blz. 355.

(3) VANDEPUTTE, R. (1986), *Internationale samenwerking*, **Vrije Tribune, De Standaard**, 14 mei.

(4) S.N. (1987), *Thirtythree international economists propose major policy changes to resolve the global economic crisis*, samenvatting in: **BIS-review**, 8 januari 1988.

2. DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1987

2.1. MAATREGELEN VAN ECONOMISCHE BELEID

De maatregelen van economische politiek, hetzij algemeen of budgetair, waren bijzonder schaars in 1987. De regering had in 1986 echter een belangrijk plan ter sanering van de openbare financiën ten uitvoer gebracht. De maatregelen die erin voorzien waren, bleven ook in 1987 hun effect sorteren, vooral ook omdat de regering tot einde maart over volmachten beschikte.

Buiten de herschikking van de pariteiten binnen het EMS, waardoor de spilkoers van de Belgische frank met 2 % werd opgewaardeerd, zijn alle andere maatregelen van monetaire politiek beperkt gebleven tot optredens van de Nationale Bank van België in verband met de rentevoeten. Zo werd de discontovoet teruggebracht van 8 % tot 7,25 % in juli, nadat reeds in mei een eerste verlaging gebeurde.

Door de wet van 17 maart 1987 werd voor de ondernemingen een nieuw stelsel ingevoerd dat de wetgeving op het zondagswerk, de nachtarbeid en duur van de prestaties versoepelt. Nieuwe stelsels kunnen door de sociale partners ingediend worden door gebruik te maken van bedrijfstaking- of ondernemingsgewijze collectieve overeenkomsten.

2.2. REELE FACTOREN

2.2.1. INVESTERINGEN

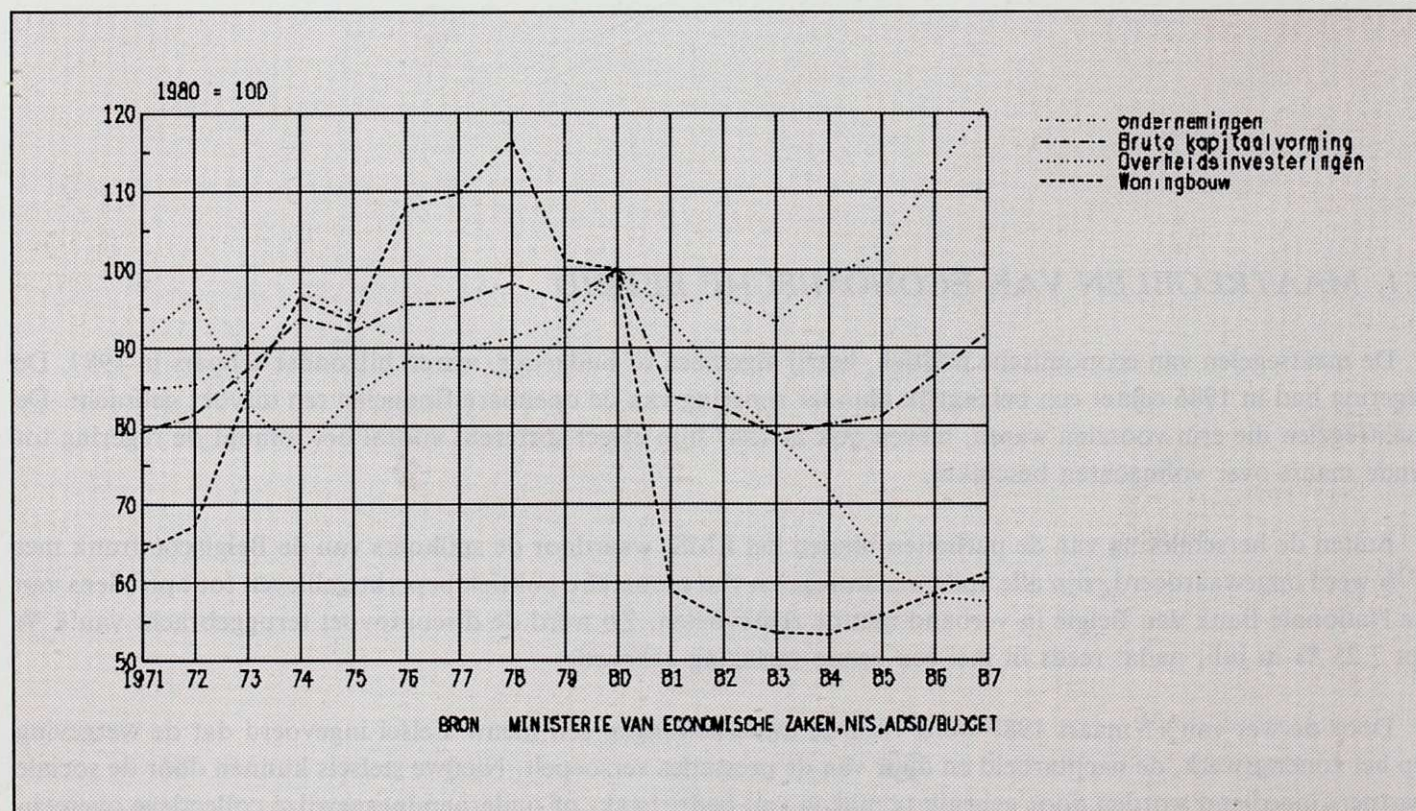
De kapitaalvorming was in 1987 een belangrijke stuwende kracht achter de groei van de nationale economie. In het Economisch Budget van het Ministerie van Economische Zaken wordt, in werkelijke prijzen, een toename van de kapitaalvorming met 6,4 % t.o.v. 1986 geraamd. Uit dit globale cijfer kan evenwel niet worden afgeleid dat de groei vooral uit de belangrijke expansie van de bedrijfsinvesteringen (+ 8,0 %) en uit het herstel van de particuliere woningbouw (+ 4,8 %) voortvloeit. De overheidsinvesteringen (van de centrale regering) vielen in 1987, ingevolge de beperking van de overheidsuitgaven in het kader van het Sint-Annaplan, opnieuw sterk terug maar door de investeringen van de lokale besturen bleef de totale daling beperkt (-0,5 %).

A. BEDRIJFSINVESTERINGEN

Sedert 1984 nemen de bedrijfsinvesteringen onophoudelijk sterk toe en het aandeel in het BNP (11,1 % in 1987) komt opnieuw dicht bij het peil van 1974 (13 %) toen de bedrijfsinvesteringen een periode van hoogbloei kenden (grafiek 7).

GRAFIEK 7- Investerings en kapitaalvorming

1980 = 100

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD/Budget.

a. Oorzaken van het herstel

Door de twee olieschokken in de jaren zeventig liep zowel in België als in de meeste Westerse landen het inflatietempo hoog op. Het in België gehanteerde indexmechanisme dat de lonen koppelt aan de consumptieprijzen leidde tot een ontsporing van de kosten waardoor de concurrentiekracht van de bedrijven werd aangetast en hun marktaandeel, zowel in eigen land als op de uitvoermarkten, sterk afbrokkelde. Het gevolg was een dalende rentabiliteit en een lagere benuttingsgraad van de productiecapaciteit die in vele gevallen tot desinvesteringen leidde. De alsnog doorgevoerde investeringen waren dan vooral gericht op de rationalisatie van het productie-apparaat.

Door de lagere rentabiliteit konden de investeringen bovendien alleen met vreemde middelen worden doorgevoerd wat een negatieve invloed op de solvabiliteit en de schuldratio van de ondernemingen had. Dergelijk onhoudbare toestand noopte tot maatregelen van economische politiek om het concurrentievermogen van het bedrijfsleven te herstellen. Als eerste maatregel werd in februari 1982 de Belgische frank met 8,5 % gedevalueerd, waarbij begeleidende maatregelen werden getroffen om de prijs- en loonstijgingen te bedwingen.

Kort daarop werd de wet Cooreman-Declercq gestemd, waardoor het risicodragend kapitaal opnieuw aantrekkelijker werd. De meeste ondernemingen maakten er gretig gebruik van om daarmee de eigen middelen te verhogen en aldus hun financiële structuur en vooral hun solvabiliteit te verbeteren. Niet alleen nam de concurrentiekracht van de Belgische bedrijven opnieuw toe, maar er werd tevens een gunstig investeringsklimaat geschapen waardoor de aanzienlijke expansie van de bedrijfsinvesteringen sinds 1984 mogelijk werd.

b. Ontwikkeling in 1987

De verschillende statistische bronnen maken het ook in 1987 niet gemakkelijk om een klare en duidelijke analyse van de investeringsgroei te geven. De ramingen van het Economisch Budget, die op de methodiek van de Nationale Rekeningen steunen, geven een waardestijging met 9,3 % van de bedrijfsinvesteringen. Op basis van de BTW-aangiften nemen de totale produktieve investeringen met 10,6 % in waarde toe. De BTW-cijfers zijn de meest recente en laten een gedetailleerde analyse toe. Uit de opsplitsing blijkt de sterkste toename zich bij de niet-industriële bedrijven te situeren (+12,6 %), maar ook de industriële ondernemingen hebben 8,2 % meer geïnvesteerd. Wordt de fabrieksnijverheid, waarvan de ontwikkeling vaak bepalend wordt geacht voor de globale economische ontwikkeling, geselecteerd uit de industriële bedrijven, dan is de toename nog iets meer uitgesproken (+9,5 %) (tabel 12).

ENERGIESECTOR

De dalende investeringsneiging die bij de meeste bedrijven werd vastgesteld, heeft het globale groeicijfer van de industriële bedrijven enigszins negatief beïnvloed. In de sector van de vaste brandstoffen bleven de nieuwe investeringsinitiatieven beperkt, zeker na de uitvoering van de herstructureringsplannen die voor de Limburgse steenkoolmijnen zijn voorzien.

De investeringen in de elektriciteitssector lagen in 1987, ondanks een hoger elektriciteitsverbruik, lager dan in 1986. Na de voltooiing van de voorziene kerncentrales, werden geen verdere investeringen in nieuwe productie-eenheden doorgevoerd. Een beslissing inzake het al dan niet opstarten van een nieuwe kerncentrale blijft eveneens uit, zodat nieuwe investeringen in deze sector beperkt zullen blijven tot verbeteringen of uitbreidingen aan het bestaande distributie- en transportnet van elektriciteit.

TABEL 12- Investeringsverloop volgens de BTW-aangiften

BEDRIJFSTAKKEN	% veranderingen in t t.o.v. t-1		
	1985	1986	1987
Splijt- en kweekstoffen, elektriciteit	4,8	-22,7	2,8
FABRIEKSNIJVERHEID	7,6	11,4	9,5
Vervaardiging en eerste bewerking van metalen	15,8	10,6	-6,9
Chemische nijverheid	25,1	4,0	14,4
Metaalverwerkende nijverheid; fijnmechaniek:	11,7	7,6	-6,8
Metaalprodukten	19,5	16,1	14,4
Machinebouw	21,3	22,9	-6,8
Electrotechnische industrie	20,4	15,0	-10,9
Automobielbouw	-1,5	7,9	-26,9
Voedings- en genotmiddelen	0,4	14,2	16,7
Textielnijverheid	-18,9	5,4	26,3
Houtindustrie	-12,2	40,1	45,4
Papierindustrie	6,6	15,2	33,5
Rubber- en plasticverwerkende nijverheid	9,8	55,3	19,7
Bouwnijverheid	16,7	17,6	12,4
TOTALE NIJVERHEID	7,1	4,9	8,2
Handel	12,2	13,0	15,7
Vervoer en communicatie	-1,7	4,1	-1,9
Bank- en kredietwezen	12,0	-5,2	22,4
Verhuur van roerende goederen	-5,9	19,3	22,5
NIET-INDUSTRIELE ONDERNEMINGEN	8,4	12,5	12,6
TOTAAL AANGEVERS BEDRIJFSINVESTERINGEN	7,8	8,9	10,6

Bron: Ministerie van Economische zaken, NIS, ADSD.

FABRIEKSNIJVERHEID

Ook binnen de fabrieksnijverheid leveren de diverse statistische bronnen ongelijke resultaten. Volgens de herfst-enquête van de NBB zouden de investeringen in de verwerkende nijverheid slechts met 6 % in waarde gestegen zijn, tegen 9,5 % in de - vergelijkbare - fabrieksnijverheid op basis van de BTW-cijfers. In verband met die laatste gegevens moet bovendien gewaarschuwd worden voor mogelijke vertekeningen ingevolge het optreden van de zg. coördinatiecentra.

Het oprichten van die centra werd door de overheid mogelijk gemaakt om buitenlandse investeringen aan te trekken. Ze centraliseren een aantal activiteiten van vennootschappen die tot dezelfde groep behoren en genieten, als alle voorwaarden vervuld zijn, van sommige fiscale voordelen. Onder die activiteiten valt o.a. de financiering van investeringen. Die centra worden door de BTW echter gerepertorieerd als leasing- of dienstenbedrijven en de aangegeven bedragen worden als investeringen van de niet-industriële bedrijven genoteerd. In de werkelijkheid worden die centra, gezien de te vervullen voorwaarden, vooral door industriële multinationals opgericht die via een dergelijk centrum investeringen verrichten om hun productie-apparaat aan te passen. Deze investeringen horen dus eerder bij de industriële ondernemingen thuis en de vastgestelde toename bij de fabrieksnijverheid zou daarom nog ondergewaardeerd zijn.

De werkelijke impact van deze centra is thans nog moeilijk te preciseren omdat adequaat cijfermateriaal ontbreekt en omdat de mate van onderwaardering afhankelijk is van het feit of die investeringen al dan niet dubbel worden geteld: als de onderneming zelf over voldoende financiële middelen beschikt dan treedt het coördinatiecentrum alleen op om de fiscale vrijstellingen te krijgen en worden de bedragen waarschijnlijk tweemaal aangegeven, voorlopig kan dit nog niet uit het statistisch materiaal worden afgeleid. Niettemin blijkt uit een studie van Fabrimetal dat ongeveer 50 % van de investeringen in de metaalverwerkende nijverheid via een dergelijk centrum verlopen. Hoe onvolledig ook, toch geeft dit cijfer een idee omtrent de belangrijkheid van deze centra en roept het tevens vragen op in verband met de huidige representativiteit van de BTW-cijfers. Deze geven voor de metaalverwerkende nijverheid inderdaad een daling van de investeringen aan (-6,9 %) terwijl volgens Fabrimetal de investeringen zich ongeveer op het (hoge) peil van 1986 zouden handhaven of zelfs nog licht zouden toenemen. Bovendien vertoont het investeringsgedrag in de metaalverwerkende nijverheid structurele kenmerken die het conjunctureel patroon verstoren. Sinds 1984 worden er belangrijke investeringsinspanningen geleverd om het produktie-apparaat met de nieuwste technologische toepassingen uit te rusten. De jaarlijkse schommelingen van de geïnvesteerde bedragen in die sector weerspiegelen dan eerder de manier waarop de investeringen worden geboekt dan de feitelijke ontwikkeling: die is sinds 1984 continu stijgend gericht. Dit geldt vooral in de autobouwsector waar omvangrijke robotiserings- en moderniseringsplannen werden uitgevoerd, maar ook in de electrotechnische sector, waar bovendien het belang van de immateriële investeringen niet te onderschatten is.

In de andere industriële deelsectoren is het belang van de coördinatiecentra minder uitgesproken. De basismetallnijverheid is de enige deelsector met een belangrijke terugval van de investeringen (-6,9 %); daar werden in de voorafgaande jaren, voornamelijk in de staalsector, omvangrijke investeringsprojecten uitgevoerd om de produktie-capaciteit te beperken en de bestaande produktietechnieken te rationaliseren. Aangezien er een vraagopleving in de staalsector optrad in 1987, in belangrijke mate te verklaren door het gunstig verloop in de autobouwsector, moet de terugval van de investeringen verklaard worden door de bestaande onderbenutting van de produktiecapaciteit. De hogere produktie geeft geen aanleiding tot een evenredige verhoging van de investeringen. In de overige deelsectoren van de fabrieksnijverheid wordt een heuse investeringsgolf vastgesteld. Alhoewel de ontwikkeling in deze sectoren niet altijd even gunstig was, geldt hier vooral het motto dat de investeringen van vandaag dienen om de activiteiten van morgen te verwezenlijken. In de chemische sector blijven de investeringen toenemen (+14,4 %), vooral omdat de rentabiliteit hoog is en de eigen middelen zouden volstaan om 85 % van de investeringen te financieren. Bovendien wordt de produktiecapaciteit voor meer dan 80 % benut, waardoor de weg naar uitbreidingsinvesteringen open komt. In de textielsector (+26,3 %) is de aanhoudende investeringsinspanning in de nieuwste technologieën een noodzaak om de concurrentiestrijd met de lage loonlanden vol te houden. Ook de houtsector is sterk exportgebonden, het verloop in 1987 is er gematigd optimistisch geweest en de vraag voldoende ondersteunend om de positieve investeringstrend te behouden. Zelfs na de belangrijke investeringsinspanningen in 1985 en 1986 zijn ook in 1987 de investeringen van de papiersector stijgend gericht.

NIET-INDUSTRIELE BEDRIJVEN

De investeringsontwikkeling is over het algemeen gunstig, alleen in de sector vervoer en verkeer is er een afname van de investeringen. Daarbij moet evenwel vermeld worden dat die investeringen in grote mate van de overheidsbeslissingen ter zake afhangen.

c. Voldoende herstel?

Mag uit het herstel, vooral van de bedrijfsinvesteringen, worden afgeleid dat de bedrijven ten volle de door de overheid geboden mogelijkheden hebben benut? Hoewel de schuldratio van de ondernemingen verbeterd is,

gedeeltelijk als gevolg van de aandelenwet, dan ligt het financieel risico - de mate waarin bedrijven, voor de financiering van vooral de investeringen, beroep doen op vreemd vermogen -niettemin nog aanzienlijk hoger dan in de jaren zestig. Het zg. hefboomeffect waarbij de waarde van een onderneming verhoogd wordt via het aantrekken van vreemd vermogen heeft o.a. door de fiscale aftrekbaarheid van de interestlasten, het beroep op vreemd vermogen aangemoedigd.

Toch heeft de aandelenwet bijgedragen om het voor de bedrijven fiscaal aantrekkelijker te maken om met eigen middelen investeringen te financieren, aangezien via dividenden uitgekeerde winsten gedeeltelijk van de vennootschapsbelasting werden vrijgesteld. Daarnaast waren de ondernemingen verplicht om een gedeelte van de langs de aandelenwet verkregen nieuwe eigen middelen aan te wenden voor de aanschaf van nieuwe (materiële) investeringen.

Als de huidig beschikbare kapitaalmiddelen van de bedrijven, zeker rekening houdend met de verbeterde rentabiliteit, onder de loop worden genomen, dan moet besloten worden dat de bedrijven niet steeds ten volle gebruik gemaakt hebben van de hen geboden middelen om hun produktieapparaat aan te passen. Uit een CEPES studie kan trouwens worden afgeleid dat de ondernemingen wel degelijk over de nodige financiële mogelijkheden beschikken. Zo zouden de bedrijven, zelfs na de uitvoering van hun bruto-kapitaalvorming, nog over meer dan voldoende kapitaalmiddelen beschikken om bijkomende investeringen te overwegen.

Het ziet er meer en meer naar uit dat de ondernemingen zich niet enkel beperken tot het produceren van goederen en diensten maar zich daarnaast, en in steeds sterkere mate, interesseren aan financiële beleggingen. Deze gedeeltelijke omschakeling van produktie-eenheid tot «beleggingsmaatschappij» lijkt nog te zijn bevorderd door de reële rente die, gezien de verwaarloosbare inflatie de laatste jaren, op een hoog peil ligt. De reële opbrengst van een zo goed als risicoloze belegging is daardoor vrij hoog, zodat de ondernemingen geneigd zijn om investeringen, waarvan het rendement niet steeds verzekerd is, te vervangen door financiële beleggingen. Deze omschakeling wordt ook een internationaal fenomeen, waarbij zelfs een gespecialiseerde markt voor internationale financiële beleggingen lijkt te zijn ontstaan. In dit verband kan nog gewezen worden op de eenmaking van de Europese markt in 1992: vele bedrijven verkiezen financiële investeringen (overnames, fusies, joint ventures e.d.) om concurrentieel te blijven boven investeren in nieuwe produktietechnieken. Daarbij wordt het steeds moeilijker om de omvang van het geïnvesteerde materieel kapitaal te bepalen in vergelijking met de vereiste immateriële investeringen, die eveneens tot het behoud en de verhoging van de concurrentiekracht bijdragen. Alhoewel statistisch materiaal omtrent deze laatste investeringen maar in beperkte mate voorhanden zijn, wordt steeds meer op hun belang gewezen. Volgens een Franse studie zou de groeivoet van de immateriële investeringen in Frankrijk sedert 1976 sterker gestegen zijn dan die van de materiële investeringen.

B. BOUW

In 1987 was de bouwactiviteit opnieuw meer opwaarts gericht; zowel bij de nieuwe woningen als de niet-woongebouwen. Bovendien zijn de verbouwingswerken een bijkomende stimulans voor de bouwactiviteit geweest. De resultaten m.b.t. de woningbouw blijven niettemin nog sterk onder het volume van de jaren zeventig toen de bouw van nieuwe woningen een explosie kende, die vooralsnog niet haalbaar lijkt.

a. Woningbouw

In de loop van 1987 werd met de bouw van 29 339 nieuwe woningen begonnen, het beste resultaat sedert 1981 toen de woningbouw, na de eerste serieuze inzinking van 1980, een tweede opeenvolgende terugval van het aantal begonnen nieuwe woningen liet optekenen.

Het relatief herstel van de woningmarkt in 1987 en de ondersteunende rol van de herstellingswerken aan de bouwactiviteit, betekenen echter nauwelijks 40 % van de activiteit van het topjaar 1975 toen met de bouw van bijna 80 000 nieuwe woningen gestart werd. Een voorzichtige conclusie is dat de inzinking van begin van de jaren tachtig de benedengrens (tussen 25 000 en 30 000) van het aantal begonnen nieuwe woningen heeft vastgelegd. Met de in 1987 vastgestelde ontwikkeling neigt de nieuwbouw voorzichtig naar het niveau dat door het Planbureau als wenselijk wordt geacht, nl. tussen 1985 en 1990 zouden jaarlijks 40 000 nieuwe woningen dienen gebouwd te worden.

Voor het herstel in 1987 kunnen een aantal verklarende elementen naar voor worden geschoven. De lagere hypotheaire rentevoeten zijn daarbij waarschijnlijk de belangrijkste factor. Na de daling ervan sinds 1986, is in 1987 een stabilisatie op het lage niveau vastgesteld. Het lijkt er evenwel op dat de lagere hypotheaire leningskost vooral heeft gediend om een bestaande woning aan te schaffen. Deze secundaire woningmarkt heeft eveneens een positieve bijdrage geleverd tot de bouwactiviteit daar, naast de aankoop, vele hypotheaire kredieten ook werden aangewend voor het moderniseren van de aangekochte woning. Voor deze renovatiewerken bleef de BTW trouwens op het lager peil van 6 %. Door de lagere rente werd de marge tussen de maandelijkse aflossing van de hypotheaire lening en de huurprijs steeds kleiner, zodat vele toekomstige eigenaars van de lagere rente gebruik hebben gemaakt om een woning te kopen of te bouwen. Vastgesteld werd echter dat de prijzen op de secundaire markt de laatste tijd opnieuw meer stijgend gericht zijn, wat de nieuwbouwmarkt ten goede komt. Toch lijkt het weinig waarschijnlijk dat deze relance zal leiden naar situaties zoals in de jaren zeventig, vooral ook omdat de gezinnen minder geïnteresseerd schijnen te zijn in onroerende beleggingen. De rentevoeten zijn wel aanzienlijk gedaald, maar onvoldoende vergeleken met de afname van de inflatie tengevolge van de omgekeerde olieschok zodat de reële rentevoeten te hoog zijn en een woning als belegging aan aantrekkingskracht heeft ingeboet. De particuliere belegger lijkt in de jaren tachtig immers te zijn overgeschakeld naar financiële beleggingen, zeker met de fiscale gunstmaatregelen die hiervoor getroffen werden. Er dient eveneens opgemerkt dat een belangrijk deel van de hypotheaire kredieten aangewend worden om een vroeger aangegane lening te vervangen door een nieuwe lening die door de lagere rente tegen meer gunstige voorwaarden werd afgesloten.

TABEL 13- Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen

OMSCHRIJVING	1973-1979 (a)	1980	1981	1982-1986 (a)	1987
Toegestane woningen (b)	78 856	50 671	34 623	27 488	37 324
Begonnen woningen (b)	69 663	46 839	32 751	26 866	29 339
Toegestane niet-woongebouwen (c)	30 281	22 397	21 594	23 471	33 462
Begonnen niet-woongebouwen (c)	25 966	19 847	17 323	19 977	22 925

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Gemiddelde over de beschouwde periode.

(b) In aantal.

(c) In duizend kubieke meter.

Voor 1988 blijven de verwachtingen voor de woningbouw nog steeds gunstig geïntendeerd: in de loop van 1987 werden 37 324 vergunningen voor nieuwe woningen afgeleverd wat 26,2 % meer is dan in 1986. Normaliter zouden deze vergunningen het opstarten van nieuwe woningen moeten voorlopen, alhoewel niet alle afgeleverde vergunningen automatisch tot het opstarten van nieuwe woningen leiden. Volgens een studie van de Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf zou ongeveer 15 % van de afgeleverde vergunningen niet leiden tot het aanvangen van de bouwwerken, zodat in 1988 toch nog ongeveer 30 000 nieuwe woningen zouden opgestart worden (tabel 13).

b. Niet-woningbouw

Ook de niet-woningbouw heeft een opmerkelijke activiteit tentoongespreid. Indien begin 1987 nog vooropgesteld werd dat deze deelsector van de bouw een lichte terugval zou kennen, dan is uiteindelijk zelfs een aanzienlijke activiteitsverbetering genoteerd. In volume werden 22 925 kubieke meter nieuwe niet-woongebouwen opgestart, een toename met 14,1 % in vergelijking met 1986. In eerste instantie zou deze groei vooral te danken zijn aan de diensten- en winkelgebouwen, eerder dan aan de industriële bedrijfsgebouwen waar de rationalisatie van de gebouwen zou primeren op de uitbreiding.

2.2.2. PRIVE CONSUMPTIE

Na een eerder lusteloos jaarbegin, is het gezinsverbruik (tabel 14) sneller toegenomen. De groei bereikte 2,9 %, een hoger dan oorspronkelijk verwacht resultaat maar toch minder dan in 1986. De beurskrach lijkt de gezinsuitgaven niet te hebben beïnvloed: het vrijmaken van een aantal aandelenbeleggingen was gunstig voor de vastgoedsector en leidde tot verhoogde aankopen voor huishoudinrichting. De grote uitgaven werden evenwel uitgesteld ingevolge het verdwijnen van de winsten die sommige gezinnen op de beurs hadden verzameld. Daarnaast heeft de koersdaling van de dollar waarschijnlijk ook een gunstig deflatorisch effect gehad op de inputs van de ondernemingen en op sommige specifieke uitgaven (energie).

De groei van het beschikbaar gezinsinkomen is echter duidelijk verminderd (0,5 % tegen 5,3 % in 1986 volgens de ramingen van Economisch Budget) ingevolge de zwakke toename van de niet-looninkomens (eigendom, zelfstandigen). Het looninkomen nam daarentegen licht toe na de geleidelijke vrijmaking van de loonvorming en het aanvaarden van nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten in de bedrijfstakken (hoofdstuk 2.3.). De invloed van die ontwikkelingen op de gezinsuitgaven is niet te groot geweest. De aanpassing van de gezinnen aan het groeitempo van het beschikbaar inkomen zou echter met een tamelijke vertraging zijn waargenomen: de forse toename van het beschikbaar inkomen in 1986 heeft nog doorgewogen in 1987. Gelijktijdig verminderde de spaarquote van 14,3 naar 12,6 % van het BNP volgens de ramingen van het Economisch budget.

De gedaalde inflatie tijdens het vierde kwartaal, na de opflakking midden van het jaar, heeft de consumptieve aankopen gunstig beïnvloed. Het gemak waarmee afbetalingskrediet kon verkregen worden, vooral in de gevallen waar de verkoper de interestlast op zich neemt, heeft bovendien de verkoop van duurzame goederen versterkt.

TABEL 14- Omzet van de handel in volume volgens BTW-aangiften

OMSCHRIJVING	% verandering in t t.o.v. t-1				
	1983	1984	1985	1986	1987 (a)
Voeding	-3,6	1,8	-0,4	0,7	1,1
Schoonheids- en onderhoudsprodukten	-6,8	-1,3	-1,2	2,6	8,7
Textiel en kleding	0,2	2,0	2,3	2,1	3,0
Schoenen en leder	-1,9	2,8	3,7	1,6	0,2
Meubileringsstoffen	-6,6	0,2	-3,6	5,2	2,0
Huishoudinrichting	-9,5	5,5	2,1	3,9	7,5
Vervoermiddelen	-4,1	0,7	2,8	2,6	2,7
Motorbrandstoffen en oliën	-4,0	7,8	0,1	11,5	6,7
Boeken, papierwaren, burotica	6,1	3,7	6,1	12,8	4,1
Andere kleinhandel	0,2	-1,5	4,6	7,3	10,6
Handel met ruime sortering	-3,3	-1,9	-5,7	-1,6	0,3
Totaal kleinhandel	-3,1	1,1	0,4	3,0	2,9

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige gegevens.

De goede resultaten komen op het actief van de huishoudinrichting, de brandstoffen, de groep «boeken, papierwaren, burotica» en de «andere kleinhandel», waaronder fotografie- en sportartikelen. De aankoop van voedingsmiddelen bleef daarentegen zeer beperkt. De gezinnen lijken hun koopgedrag in verband met die uitgavenpost, ongeveer 25 % van hun budget, definitief gewijzigd te hebben: sinds een aantal jaren wordt een daling van de gemiddelde prijs en zelfs van de kwaliteit van de aangekochte goederen vastgesteld. Dit leidde tot het succes van de merkloze produkten die de meeste distributeurs hebben ontwikkeld. Bij de duurzame produkten wordt een omgekeerde ontwikkeling waargenomen, de gezinnen zijn bereid zich daarvoor grotere inspanningen te getroosten,

daarbij gestimuleerd door het relatieve gemak waarmee consumptief krediet (tabel 15) wordt verkregen. Dit valt samen met de ontspanning op de rentemarkt en de geleidelijke invoering van kredieten waarvan de interestlast door de verkoper wordt gedragen.

TABEL 15-Afbetalingskrediet

OMSCHRIJVING	Aantal contracten			Toegekende bedragen (milj)		
	1985	1986	1987	1985	1986	1987
Auto's	145 906	181 479	184 961	33 356	45 457	49 856
Beroepsuitrusting	12 949	15 406	17 572	4 404	5 357	5 489
Meubilering	178 282	161 519	136 002	2 451	2 647	2 886
Huishoudtoestellen	480 194	493 037	526 003	5 162	5 801	5 915
Andere	624 836	691 696	759 519	15 011	17 953	21 070
TOTAAL	1 442 877	1 543 127	1 624 057	60 384	77 215	85 216

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

Die ontwikkeling wordt ook bevestigd door het peil dat de verkoop van nieuw auto's bereikt (tabel 16). De verkoop ervan nam op het einde van het jaar toe, zelfs in het vooruitzicht van het nakende, begin 1988, autosalon. Over het algemeen worden in die periode de aankopen nochtans uitgesteld omdat de kopers op gunstiger verkoopsvoorwaarden rekenen. Daarbij moet echter de relatieve toename worden vastgesteld van het aantal nieuwe voertuigen dat op afbetaling wordt gekocht (ongeveer 35 % begin van de jaren tachtig, maar 44 % vanaf 1986) en waarbij het gemiddeld bedrag per contract sneller toenam (14,8 % tussen 1985 en 1987) dan de prijsstijging van auto's. Bovendien wordt een nieuwe vorm van krediet, die voorheen uitsluitend aan de bedrijven werd verleend, thans ook aan de particulieren aangeboden. De potentiële aankopen op afbetaling worden erdoor verhoogd; het betreft inderdaad de combinatie van voorfinanciering met leasing (huurkoop), waarbij de koper ongeveer 30 % van de aankoopprijs neertelt en de rest met maandelijkse afbetalingen voldoet.

TABEL 16- Inschrijvingen van voertuigen

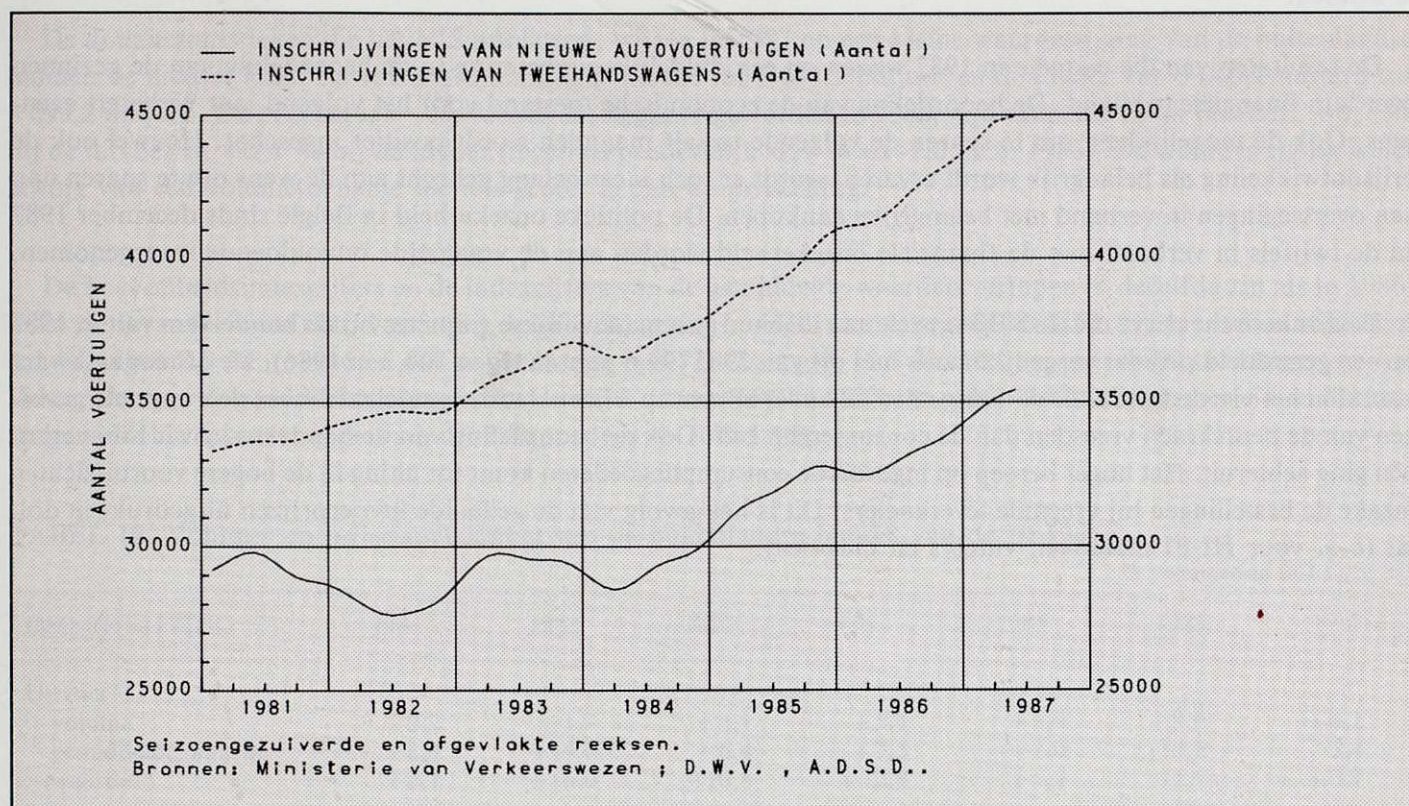
OMSCHRIJVING	1983	1984	1985	1986	1987
Nieuwe voertuigen					
Aantal	339 438	352 227	359 932	395 039	407 630
% verandering t.o.v. t-1	-1,4	3,8	2,2	9,8	3,2
Tweedehandsvoertuigen					
Aantal	416 236	447 456	456 228	492 726	522 997
% verandering t.o.v. t-1	1,8	7,5	2,0	8,0	6,2
Verhouding tussen nieuwe en tweedehand-voertuigen	0,81	0,78	0,79	0,80	0,78

Bron: Ministerie van Verkeerswezen, Dienst voor het Wegvervoer.

Een gunstiger conjunctuurklimaat evenals de veroudering van het bestaande voertuigenpark verklaren de sterke automarkt sinds 1986. De gedaalde brandstofprijs heeft het jaarlijks aantal gereden kilometers gevoelig laten stijgen sinds einde 1985, daardoor werd het onmogelijk om de te oude voertuigen nog in circulatie te houden.

Voor het eerst, sinds de jaren zeventig, wordt de kaap van 400 000 inschrijvingen overschreden in 1986 en 1987. Hoe expansief de markt ook weze, hij blijft afhankelijk van de zwakke inkomensgroei en van de tewerkstellingsmoeilijkheden waarmee de jongeren, de eerste potentiële kopers van nieuwe wagens, te kampen hebben.

GRAFIEK 8 : Maandelijks inschrijvingen van voertuigen

Het volume van de verkochte dienstverleningen is over het algemeen gevoelig toegenomen, uitgezonderd de reisbureaus, en bereikt de normale groei van voor 1982.

TABEL 17- Omzet van diensten in volume volgens BTW-aangiften

OMSCHRIJVING	% verandering in t t.o.v. t-1				
	1983	1984	1985	1986	1987(a)
HORECA	0,8	4,0	0,0	0,3	7,2
Herstellung van consumptiegoederen en auto's	0,9	7,9	6,7	6,2	10,0
Reisagentschappen	-7,7	11,4	-0,7	-13,0	2,0
Vervoer van personen over de weg(privé en openbaar)	2,5	2,8	-4,8	-0,6	14,2
Onspannings- en culturele diensten	1,8	0,9	0,9	7,7	14,2
Persoonlijke diensten	-3,1	0,5	1,5	1,6	5,8
Totaal	-0,2	4,6	1,7	3,5	9,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige gegevens.

De enquête van de EEG ondervraagt de gezinnen over hun economische toestand, hun besparingen, hun persoonlijke financiële toestand en hun intenties in verband met belangrijke aankopen. De indicatoren zijn dan een gewogen gemiddelde van de antwoorden op elke vraag. De relatieve veranderingen van de indicatoren zijn in dit opzicht belangrijker dan het absoluut niveau ervan om de beoordeling van de gebruiker over de diverse criteria te kennen.

De resultaten van die enquête in 1987 wijzen op een duidelijke verbetering in de beoordeling van de gezinnen over hun financiële toestand. De beoordeling van de economische toestand voor het volgende jaar verbetert eveneens. Ook de mogelijkheid om te sparen de volgende twaalf maanden wordt positief ingeschat. Hoewel ook de prijsontwikkeling als belangrijk wordt ervaren, wordt er toch meer belang gehecht aan de wens om te sparen dan aan overwegingen in verband met belangrijke aankopen. De politieke onzekerheid in België sinds december 1987 en de twijfels in verband met de financiële onzekerheid worden aan de vraagzijde onvoldoende waargenomen.

De synthetische curve die de NBB opstelt aan de hand van maandelijkse enquêtes bij de handelaars valt in 1987 op een gemiddeld peil dat vergelijkbaar is met dit van 1985 (99,6 punten tegen 104,3 in 1986). De afnemende kwam vooral in het vierde kwartaal tot uiting. Een en ander zou er op wijzen dat de handelaars meer de eventuele gevolgen van de beurskrach vreesden dan de consumenten zelf. Ook de beoordeling van de handelaars over hun verkopen ging achteruit. Het hoger beroep op ingevoerde consumptiegoederen komt tot uiting in de hogere vooruitzichten inzake de bestellingen bij vreemde leveranciers. Dit is het gevolg van de gedaalde invoerprijzen uitgedrukt in dollar (o.a. voor HI-FI materieel, video's en burotoes).

2.2.3. BUITENLANDSE HANDEL

A. ALGEMENE ONTWIKKELING VAN DE GOEDERENHANDEL

De douanestatistieken die het NIS publiceert, wijzen in 1987 op een kleine waardestijging van de buitenlandse handel: de uitvoer loopt op van 3 070,3 miljard in 1986 tot 3 093,1 miljard en de invoer van 3 065,2 miljard tot 3 099,2 miljard. De procentuele veranderingen, negatief geworden in 1986, zijn opnieuw zwak positief: +0,7 % bij de uitvoer en +1,1 % bij de invoer (tegen respectievelijk -3,1 % en -7,6 % in 1986). De waardestijging is het gevolg van een volumetoename die iets groter is dan de prijsdaling.

De hoeveelheidsindexcijfers en de indexcijfers van de gemiddelde waarden verlopen in dezelfde zin als in 1986, maar de veranderingen zijn, vooral bij de prijzen, geringer. Het hoeveelheidsindexcijfer bij de uitvoer stijgt met 6,2 %, tegen 8,0 % in 1986 en dat bij de invoer met 7,3 %, tegen 10,5 %. Het veranderingspercentage van het indexcijfer van de gemiddelde uitvoerwaarde werd tussen 1986 en 1987 van -10,2 % tot -5,4 % herleid en dat van de gemiddelde invoerwaarde van -16,5 % tot -6,0 % (tabel 18).

TABEL 18- Volume- en prijsontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU

OMSCHRIJVING	% verandering in t t.o.v. t-1						
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Uitvoer							
volume	+0,2	+1,7	+4,1	+5,1	+3,9	+8,0	+6,2
gemiddelde waarde	+8,9	+14,0	+6,4	+7,5	+2,0	-10,2	-5,4
waarde	+9,1	+16,0	+10,8	+12,8	+5,9	-3,1	+0,7
Invoer							
volume	-4,1	+0,9	-1,3	+4,9	+3,7	+10,5	+7,3
gemiddelde waarde	+14,7	+13,8	+7,7	+7,9	+0,1	-16,5	-6,0
waarde	+9,9	+14,9	+6,3	+13,3	+3,8	-7,6	+1,1
Ruilvoet (a)	-5,1	+0,3	-1,3	-0,4	+1,8	+7,5	+0,6

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Verhouding tussen het indexcijfer van de uitvoer- en van de invoerprijzen.

a. Prijsontwikkeling van de buitenlandse handel

De prijzen van de buitenlandse handel bleven in 1987 verder dalen, maar minder dan in 1986. Uit het verloop van de maandelijkse indexcijfers van de gemiddelde waarden blijkt duidelijk de versnelling, gevolgd door een vertraging, van de prijsontwikkeling (tabel 19).

De sterker deflationaire tendens bij de invoer dan bij de uitvoer had in 1986 een gevoelige verbetering van de ruilvoet teweeggebracht; die verbetering zwakte tussen januari en oktober 1987 af, maar verbeterde opnieuw tijdens de laatste twee maanden. Het jaargemiddelde overtreft wel dit van 1986 maar de winst bedraagt nauwelijks 0,7

indexpunt of 0,6 % tegen 7,1 indexpunt of 7,5 % tussen 1985 en 1986. De OESO-landen daarentegen verwezenlijkten tegenover de rest van de wereld slechts 1 % tegen 34 % in 1986 (1) en de respectieve cijfers voor de EEG waren 1,2 % en 7 % (2).

TABEL 19- Maandelijks indexcijfers van de gemiddelde waarden

MAAND	Uitvoer			Invoer		
	1985	1986	1987	1985	1986	1987
Januari	3,1	-3,9	-11,4	1,2	-8,3	-15,8
Februari	1,7	-5,1	-10,1	1,9	-12,5	-13,3
Maart	4,8	-7,1	-9,7	3,9	-14,0	-11,8
April	3,2	-5,9	-10,6	5,4	-15,7	-10,6
Mei	4,3	-11,2	-6,1	5,1	-19,5	-5,2
Juni	3,5	-10,9	-6,6	3,7	-18,5	-6,2
Juli	1,3	-13,0	-3,3	0,5	-19,7	-2,1
Augustus	3,0	-14,1	-0,9	-1,8	-21,9	5,2
September	1,7	-12,3	-2,5	-4,0	-18,3	0,6
Oktober	-0,1	-13,3	0,0	-2,4	-16,5	-1,2
November	-1,2	-14,5	1,0	-5,0	-17,2	-2,7
December	-1,6	-11,1	-1,8	-6,7	-15,9	-4,3

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

De prijzen van de buitenlandse handel van de BLEU zijn van de internationale prijzen en van de wisselkoersen afhankelijk. In 1987 ondervonden ze dan ook de invloed van de verder verzwakkende dollar terwijl de relatieve prijzen van de verhandelde goederen geen noemenswaardige wijzigingen, vergelijkbaar met de omgekeerde petroleumshock van 1986, ondergingen. De dollar deprecieerde verder: de officiële koers in Belgische frank daalde van 59,36 BEF in 1985 naar 44,66 BEF in 1986 en tot 37,34 BEF in 1987. Het indexcijfer van de effectieve wisselkoers van de BEF berekend door de NBB op basis van de gewogen BLEU-invoer, steeg van 94,6 in 1985 tot 102,4 in 1986 en tot 107,8 in 1987 (basis 1975 = 100). Hetzelfde indexcijfer gewogen met de BLEU-uitvoer steeg van 98,3 in 1985 tot 106,6 in 1986 en tot 112,1 in 1987 (3). De internationale prijzen voor afgewerkte produkten hebben een grotere invloed op de gemiddelde uitvoerwaarden van de BLEU (ze slaan op ongeveer 75 % van de BLEU-uitvoer) dan die voor grondstoffen die meer de invoer beïnvloeden (ze hebben op ongeveer 40 % van de invoer betrekking). Onder de invloed van de dalende dollar bleven de wereldprijzen voor afgewerkte produkten stijgen, hoewel in mindere mate dan in 1986 (+ 12,25 % tegen + 19,0 % voor de in dollar uitgedrukte OESO uitvoerprijzen) (4).

b. Buitenlandse handel in volume

De gemiddelde volumegroei van 1987 (6,2 % bij de uitvoer en 7,3 % bij de invoer) verbergt een aantal maandelijks schommelingen (tabel 20). Het hoeveelhedsindexcijfer van de uitvoer steeg bv. in mei en juni en viel in juli

(1) OCDE (1987), *Perspectives économiques*, nr. 42, december.

(2) EEG-ramingen, januari 1988.

(3) NNB (1988), *Tijdschrift van de Nationale Bank van België*, januari.

(4) OCDE (1987), *ibid*, december.

terug. Dergelijke schommelingen zijn niet specifiek voor 1987 en vlakken af bij kwartaalgemiddelden, het blijft niettemin moeilijk om een even duidelijk beeld van de volume- als van de prijsontwikkeling te schetsen. Het is eveneens opmerkelijk dat de resultaten na de eerste drie kwartalen gunstiger waren dan op het einde van het jaar. De gecumuleerde uitvoergroei was tijdens de eerste negen maanden inderdaad hoger dan die van de invoer (7,1 % tegen 5,0 %), terwijl voor het ganse jaar 1987 een omgekeerde toestand optrad. Het dekkingspercentage in volume viel van 108,8 in 1986 op 107,6 in 1987.

TABEL 20- Maandelijks hoeveelheidsindexcijfers

MAAND	% verandering in t t.o.v. t-1					
	Uitvoer			Invoer		
	1985	1986	1987	1985	1986	1987
Januari	2,5	6,9	-3,8	3,0	10,3	-3,3
Februari	0,1	8,6	4,8	6,9	3,5	14,4
Maart	-1,5	0,9	15,7	-1,7	5,1	16,1
April	4,5	18,6	1,0	2,0	20,3	1,1
Mei	1,8	-3,6	14,7	-5,2	8,8	6,1
Juni	9,6	5,0	15,1	2,1	21,5	3,9
Juli	13,3	22,7	-4,4	11,5	14,6	-0,1
Augustus	-0,6	-6,8	15,0	3,5	8,5	5,2
September	5,0	3,6	10,3	8,3	16,0	2,2
Oktober	7,7	21,0	-7,3	6,0	5,9	7,3
November	-1,7	7,5	10,6	-0,5	4,0	18,0
December	6,6	7,2	11,8	11,7	9,3	17,8

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

De interpretatie van deze gegevens is niet eenvoudig. Het verband tussen de schommelingen van de buitenlandse handel en de andere macroeconomische grootheden en de prijzen zijn niet altijd precies vast te stellen. Enerzijds gaat de hoge volumegroei op jaarbasis gepaard met belangrijke prijsschommelingen in tegengestelde zin, waaruit een aanpassing van de vraag aan de prijsontwikkeling kan worden afgeleid, maar anderzijds is de vergelijking over periodes kleiner dan een jaar moeilijker omdat de hoeveelheidsindexcijfers de progressieve versnelling en nadien vertraging van de prijsdaling niet weerspiegelen

Overigens bevat de uitvoer een groot gedeelte ingevoerde produkten, de sterke gemiddelde invoergroei over het jaar kan dan ook, althans gedeeltelijk, door de uitvoertoename worden verklaard. Dit kan ook een gevolg zijn van een niet aan de binnenlandse vraag aangepaste produktie. In 1986 is de industriële produktie met 1,0 % toegenomen en de binnenlandse vraag met 3,4 % (op basis van de nationale rekeningen). In 1987 steeg de industriële produktie met 1,5 % en wordt de groei van de binnenlandse vraag op 2,6 % geraamd (volgens het Economisch budget). In beide jaren kwam de vraag de buitenlandse leveranciers ten goede. De vergelijking tussen industriële produktie en buitenlandse handel is echter moeilijk, zelfs als rekening wordt gehouden met sommige aanpassingen in de tijd (tabel 21).

TABEL 21- Produktie- en uitvoerontwikkeling

OMSCHRIJVING	% verandering in t t.o.v. t-1						
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Industriële produktie (a)	-2,7	0,2	1,8	2,7	1,6	1,0	1,5
Uitvoer	0,2	1,7	4,2	5,1	3,9	8,0	6,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Excl. bouw.

De internationale omgeving, waarvan het belang hier niet hoeft onderstreept te worden, wijzigde zich gevoelig in de loop van het jaar. Meer bepaald verliep de buitenlandse handel bij de voornaamste handelspartners van de BLEU - de EEG-landen - dynamischer dan in 1986. Bij de drie belangrijkste klanten steeg de invoervraag gevoelig (6,9 % in Frankrijk, 4,5 % in Duitsland en 4,3 % in Nederland) terwijl hun binnenlandse vraag minder snel groeide (respectievelijk 3,0 %, 2,9 % en 2,3 %). Een vergelijking van de onderscheiden veranderingen wijst er op dat in elk van de landen, maar vooral in Frankrijk, de groei van de binnenlandse vraag niet door de nationale productie kon bevredigd worden. De buitenlandse leveranciers, waaronder de BLEU, hebben daar in ruime mate van geprofiteerd.

c. Gezamenlijke volume-en prijsinvloeden

De behaalde ruilvoetwinst was onvoldoende om het verschil in volumegroei tussen invoer en uitvoer te compenseren. M.a.w., er trad een verslechtering van het goederensaldo op, van positief werd het opnieuw negatief (tabel 22). De handelsbalans van de BLEU verbeterde nochtans sinds 1982 (uitgezonderd in 1984): het tekort van 260 miljard sloeg om in een overschot dat in 1986 op 5 miljard kwam. Dit totaal resultaat is het gevolg van de vermindering van het tekort op energieprodukten, dat tussen 1982 en 1986 voor de helft afnam, en het toenemend overschot, tussen 1982 en 1985 nam het met een factor 2,5 toe, op de andere produkten. Maar reeds in 1986 daalde dit overschot met 18 miljard.

De schommelingen die verleden jaar werden waargenomen, hebben zich in 1987 verdergezet: de energiefactuur bleef dalen (met ongeveer 10 miljard) terwijl het overschot op de overige produkten met 22 miljard afnam. De lichte verslechtering van de handel wordt ook, zowel voor de andere produkten als voor de energieprodukten, bij de dekkingspercentages waargenomen. Voor de energieprodukten is de daling van de uitvoerwaarde belangrijker dan die van de invoerwaarde (-19,4 % tegen -12,3 %).

TABEL 22- Handelsbalans van de BLEU, dekkingspercentage en ruilvoet

OMSCHRIJVING	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Handelsbalans (miljard BEF):	-248	-260	-166	-204	-150	5	-6
Energieprodukten	-289	-344	-319	-365	-358	-185	-175
Overige produkten	41	84	153	161	208	190	168
Dekkingspercentage:	89,3	90,2	94,0	93,6	95,5	100,2	99,8
Energieprodukten	39,9	38,8	41,7	40,1	38,2	47,7	43,8
Overige produkten	102,3	104,0	106,6	106,2	107,6	107,0	106,0
Ruilvoet (1980 = 100)	94,9	95,2	94,0	93,5	95,3	102,3	103,1

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

B. ONTWIKKELING PER GOEDERENGROEP

De totale veranderingen van het volume en van de gemiddelde waarden (tabel 23) zijn bij de verschillende goederengroepen uiteenlopend. De vergelijking tussen de totale cijfers en deze die op basis van het gewogen gemiddelde van de verschillende goederengroepen worden verkregen, moet met omzichtigheid gebeuren. De reden daarvoor is dat de ontwikkeling in de vier grote goederengroepen door het NIS wordt beoordeeld aan de hand van een bepaald aantal en niet van alle produkten.

De uitvoer werd vooral door de grond- en hulpstoffen ondersteund, evenals door de uitrustingsgoederen terwijl het groeitempo van de consumptiegoederen sterk afnam. De hoge groeivoet die bij de grond- en hulpstoffen werd vastgesteld, houdt verband met de daling van de gemiddelde waarden die, alhoewel tweemaal lager dan 1986, ver boven de prijsdalingen van de overige drie groepen ligt.

TABEL 23- Buitenlandse handel per goederengroep

OMSCHRIJVING	% verandering van de indexcijfers in t t.o.v. t-1									
	1983		1984		1985		1986		1987	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
UITVOER	4,2	6,4	5,1	7,5	3,9	2,0	8,0	-10,2	6,2	-5,4
Grond- en hulpstoffen	9,0	6,5	7,7	7,8	5,0	-0,1	7,2	-13,7	7,7	-7,5
Uitrustingsgoederen	0,3	3,1	7,7	7,7	3,9	6,7	6,8	-0,8	6,5	-3,5
Duurzame consumptiegoederen	7,2	12,4	-4,9	5,0	12,2	4,5	7,8	3,6	4,2	1,1
Niet-duurzame consumptiegoederen	4,8	5,1	6,7	6,3	4,9	2,5	7,8	-1,9	3,7	-3,3
INVOER	-1,3	7,7	4,9	7,9	3,7	0,1	10,5	-16,5	7,3	-6,0
Grond- en hulpstoffen	4,7	9,5	9,0	7,6	2,2	-1,5	8,1	-15,4	7,8	-7,1
Uitrustingsgoederen	-6,1	11,7	1,9	5,7	14,1	2,1	6,8	0,6	10,5	-5,1
Duurzame consumptiegoederen	2,1	10,4	0,9	5,9	2,7	3,2	15,3	1,5	5,7	0,5
Niet-duurzame consumptiegoederen	-3,6	4,6	6,3	6,6	2,1	2,3	7,1	-3,1	10,6	-3,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Volume.

(b) Gemiddelde waarden.

De uitvoergroei van de uitrustingsgoederen, bijna even sterk als 1986, kan op het eerste gezicht verklaard worden door het dynamisme van de bruto kapitaalvorming bij de invoerende landen, m.a.w. van hun invoervraag naar de betrokken produkten. Volgens de EEG (1) is de bruto kapitaalvorming, exclusief bouw, in 1987 toegenomen met 4,0 % in Duitsland (tegen 4,3 % in 1986) en in Frankrijk (tegen 3,8 %) terwijl zij in Nederland sterk vertraagde (2 % tegen 9,8 % in 1986). Uit de beschikbare gegevens van het invoervolume per goederengroep blijkt een sterke toename voor de uitrustingsgoederen in Frankrijk (+ 10,0 % tegen + 7,7 % in 1986, volgens het INSEE) (2) en een grote afname in Nederland (+ 2,3 % tegen + 10,3 % in 1986, volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek). Overigens is de daling van de uitvoerprijzen voor uitrustingsgoederen uit de BLEU groter dan in 1986 en heeft daardoor de uitvoer kunnen bevorderen.

De vertraging bij de uitvoergroei in volume van de consumptiegoederen is des te verwonderlijk daar de privé consumptie, hoewel iets minder levendig dan in 1986, toch belangrijk bleef in de voornaamste invoerlanden. Het stijgingstempo ervan daalde, tussen 1986 en 1987, van 4,1 % naar 3,1 % in Duitsland en van 3,4 % naar 2,2 % in Frankrijk, terwijl het in Nederland ongewijzigd bleef (+ 3,2 % tegen + 3,1 %). Bovendien is de invoer van consumptiegoederen in beide laatste landen sterk gestegen en de BLEU schijnt daar geen voordeel uitgehaald te hebben, daarnaast zou de prijsontwikkeling een gunstige invloed gehad hebben (minder sterke stijging van de prijzen voor duurzame goederen dan in 1986 en belangrijkere daling voor de niet-duurzame goederen).

(1) EEG-ramingen, juni 1988.

(2) INSEE (1988), *Informations rapides*, nrs. 20 en 47.

In 1986 was de invoergroei het grootst voor de duurzame consumptiegoederen (vooral auto's) en voor de grond- en hulpstoffen (vooral energieproducten ingevolge de val van de ruwe petroleumprijs). In 1987 is daarin verandering gekomen aangezien de aankopen van niet-duurzame consumptiegoederen en van uitrustingsgoederen een sterkere ontwikkeling vertoonden. Die vooruitgang kan in verband worden gebracht met de Belgische binnenlandse vraag. De bruto vaste kapitaalvorming van de ondernemingen steeg met 8 % in volume en de privé consumptie met 2,5 % volgens de ramingen van het Economisch budget (1), de nationale industriële produktie heeft echter die ontwikkeling niet gekend.

De vertraging van het gemiddeld dalings tempo van de prijzen in 1987, was ongelijk verdeeld over de goederengroepen. De gemiddelde waarden van de grond- en hulpstoffen werden in 1986 in de eerste plaats en verhoudingsgewijze het sterkst beïnvloed door de val van de petroleum prijzen, de zwakke koersnoteringen van de grondstoffen en het waardeverlies van de dollar. De prijsindexcijfers van de invoer en de uitvoer van deze produkten zijn in 1987 nog steeds dalend gericht; het dalings tempo is ongeveer tweemaal kleiner dan het jaar voordien, maar blijft niettemin hoger dan voor de andere goederengroepen.

De buitenlandse invloed op de andere goederengroepen was zwakker in 1986 en is in 1987 slechts met enige vertraging en zeer beperkt merkbaar geweest. Voor de duurzame consumptiegoederen is het indexcijfer van de gemiddelde waarden noch in 1986, noch in 1987 gedaald. De prijzen van de buitenlandse handel in afgewerkte produkten voor het geheel van de OESO-landen zijn, in vergelijking met de grondstoffenprijzen, slechts zwak gedaald. De uitvoerprijzen daalden met 3,8 % in 1986 en slechts met 1,2 % in 1987 en de invoerprijzen gingen met 1,4 % achteruit in 1986 en met 0,1 % in 1987 (2).

TABEL 24- Indexcijfers van de bruto (a) en netto ruilvoet (b) per goederengroep

							1980 = 100
OMSCHRIJVING	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Indexcijfer bruto ruilvoet:	104,5	105,3	111,1	111,2	111,4	108,8	107,7
Grond- en hulpstoffen	101,1	97,4	103,6	100,6	103,3	102,4	102,2
Uitrustingsgoederen	107,7	103,3	107,5	112,3	102,4	102,3	98,6
Duurzame consumptiegoederen	111,7	121,9	132,9	122,1	133,4	124,7	123,0
Niet-duurzame consumptiegoederen	106,1	106,2	114,9	114,7	117,9	118,7	111,1
Indexcijfer netto ruilvoet:	94,9	95,2	94,0	93,5	95,3	102,4	103,1
Grond- en hulpstoffen	99,5	102,8	100,1	100,1	101,6	103,6	103,1
Uitrustingsgoederen	96,7	97,9	90,2	91,9	96,1	94,8	96,5
Duurzame consumptiegoederen	97,9	100,4	102,0	101,1	102,4	104,5	105,2
Niet-duurzame consumptiegoederen	100,3	96,9	97,4	97,3	97,5	98,7	98,7

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

- (a) Verhouding tussen de hoeveelheidsindexcijfer van de uitvoer en van de invoer, hetzij het dekingspercentage van de invoer door de uitvoer in volume.
 (b) Verhouding tussen de indexcijfers van de gemiddelde uitvoerwaarden (of de prijzen) en de invoerwaarden.

Vooraf bij de niet duurzame consumptiegoederen en de uitrustingsgoederen treedt er in 1987 een verslechtering in volume op; voor de laatste groep is dit verontrustend aangezien het de voortzetting is van een sinds jaren aangevatte tendens. De prijsindexcijfers blijven daarentegen licht verbeteren dankzij de uitrustingsgoederen en

(1) Ramingen 6 mei 1988.

(2) OCDE (1988), *Perspectives Economiques*, nr 43.

de duurzame goederen. De stijging van het indexcijfer van de netto ruilvoet weerspiegelt bij de uitrustingsgoederen een vertraagde daling, groter bij de aankoop dan bij de verkoop, van de gemiddelde waarden; bij de duurzame consumptiegoederen een prijsstijging die iets sterker is bij de verkoop, maar zowel bij aankoop als verkoop lager dan in 1986 (tabel 24).

C. ONTWIKKELING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL PER BEDRIJFSTAK

De verslechtering van het handelssaldo wordt veroorzaakt door de niet-energieprodukten, aangezien het tekort van de energiebalans, evenals in de voorgaande jaren, bleef verminderen. De oorzaak van het kleinere overschot op de niet-energieprodukten is de vermindering van het surplus op de minerale, scheikundige en textielprodukten en op de kleding, de verslechtering van het tekort op de metaal- en elektrotechnische produkten en tenslotte de ommekeer in het saldo van de «overige produkten» (tabel 25).

De zwakke uitvoergroei in waarde dekt erg verschillende ontwikkelingen naargelang de bedrijfstakken. De prestaties van de diverse bedrijfstakken worden hierna volgens hun dalend belang in de buitenlandse handel onderzocht: de grootste schommelingen treden op bij de land- en bosbouw en de visserij (+ 10,2 %) en de energie (-19,4 %). Ook bij de invoer hebben de bedrijfstakken zich ongelijk ontwikkeld, maar de wijzigingen zijn minder uitgesproken (van -12,3 % voor energie tot + 5,7 % voor de «overige produkten»).

TABEL 25- Verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak in 1987

BEDRIJFSTAK NACE-CLIO	UITVOER			INVOER			Saldo (mrd)	
	Waarde (mrd)	% veran- dering (a)	Relatief belang	Waarde (mrd)	% veran- dering (a)	Relatief belang	1986	1987
Land-, bosbouwpro- dukten en visserij	75,6	10,2	2,4	184,8	-0,6	6,0	-117,4	-109,2
Energie	135,9	-19,4	4,4	310,4	-12,3	10,0	-185,2	-174,5
Minerale produkten	448,7	-3,6	14,5	311,0	-2,7	10,0	145,9	137,7
Scheikundige produkten	490,2	0,1	15,8	376,7	1,0	12,2	116,5	113,5
Metaal- en elektrotech- nische produkten	955,0	4,9	30,9	1 031,7	5,6	33,3	-66,5	-76,7
Voedingsnijverheid	242,7	-1,1	7,8	171,4	-3,5	5,5	67,8	71,3
Textiel, kleding	224,4	1,7	7,3	184,7	3,7	6,0	42,4	39,7
Overige industrieën	520,5	3,8	16,8	528,5	5,7	17,1	1,7	-8,0
Totaal	3 093,1	0,7	100,0	3 099,2	1,1	100,0	5,1	-6,1

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) T.o.v. 1986.

a. Metaal- en elektrotechnische produkten

Deze goederen vertegenwoordigen een derde van de invoer en ongeveer 30 % van de BLEU-uitvoer. De groei van hun buitenlandse afzet overtrof die van de andere bedrijfstakken, met uitzondering van de landbouwprodukten,

maar hun aankopen stegen nog meer zodat het tekort met 10 miljard steeg. Ook in 1986 had het verschil tussen in- en uitvoer aanleiding gegeven tot een groter deficit (ongeveer 22 miljard).

Gelet op de zwakke prijsstijging voor de produkten uit die bedrijfstak (1), zou de groei in volume niet veel kleiner zijn dan die in waarde. Hun respectieve ontwikkeling kan benaderd worden door een vergelijking van de gegevens in waarde en in gewicht afkomstig uit de douanestatistieken. In 1987 steeg de wegingsindex bij de uitvoer met 3,4 % en met 5,2 % bij de invoer en het indexcijfer van de gemiddelde waarden steeg respectievelijk met 1,4 % en 0,3 %. Volgens Fabrimetal (2) zou 1987 een moeilijk jaar geweest zijn voor meeste sectoren uit de metaalverwerking, hun prestaties werden evenwel ondersteund door de buitenlandse vraag, vooral naar auto's. De bestellingen van de Belgische markt zijn op het laagste peil van de laatste tien jaar gevallen, dit is gedeeltelijk het gevolg van de lagere overheidsinvesteringen waaronder sectoren zoals de bouw van spoorwagematerieel, de vliegtuigbouw en de telecommunicatie leden.

De verkoop is toegenomen op de Europese markten van duurzame consumptiegoederen. Op de niet-Europese markten heeft de uitvoer een competitiviteitsverlies geleden ingevolge de waardevermindering van de dollar. Bovendien is de uitvoer naar de minder ontwikkelde landen, o.a. de Latijns-Amerikaanse en de Afrikaanse, afgeremd geworden door de externe financiële beperkingen van die landen.

De subbedrijfstak autovoertuigen en -motoren noteerde de sterkste groei (+ 7,4 % bij de uitvoer, voor 47,2 % van de totale buitenlandse verkopen van de metaalverwerkende sectoren; + 10,1 % bij de invoer, voor 43,9 % van de totale invoer). De auto-uitvoer steeg vooral naar Frankrijk (+ 14,6 %), Duitsland (+ 11,5 %) en Italië (+ 20,1 %), maar daalde naar Nederland (-22,3 %) en het Verenigd Koninkrijk (-8,8 %). De invoer nam vooral toe uit Frankrijk (+ 7,0 %), Duitsland (+ 26,8 % voor de auto's en + 13,5 % voor delen, onderdelen en toebehoren) uit het Verenigd Koninkrijk (+ 11,1 %) maar die afkomstig uit Japan verminderde (-10,5 %).

In de subbedrijfstak bureau- en informaticamateriaal, optica en precisie-instrumenten steeg de uitvoer zeer sterk (+ 15,8 %) en de invoer in mindere mate (+ 5,5 %). Daardoor kon het deficit iets verminderd worden (van 41,9 miljard tot 38,7 miljard). Het belang ervan in de metaalverwerkende nijverheid is zwak: 6,4 % van de uitvoer en 9,7 % van de invoer.

De elektrotechnische installaties en voorzieningen leverden eveneens een goede uitvoerprestatie (+ 3,5 % voor 17,5 % van de totale uitvoer). De situatie op de binnenlandse markt is ver van rooskleurig, dit is o.a. het gevolg van de zwakke overheidsbestellingen (elektrische uitrustingen, telecommunicatie) waarvan het gewicht belangrijk is in de sector. De onvoldoende binnenlandse vraag heeft ook de buitenlandse leveranciers getroffen: de invoerwaarde daalde met 1,4 % (voor 16,7 % van de totale invoer). In dit opzicht moet er rekening worden gehouden met de zwakke vraag naar elektrische uitrustingsgoederen en met de prijsdalingen voor, o.a. de audio-visuele, consumptiegoederen.

De bedrijfstak der landbouw- en nijverheidsmachines ondervindt thans de invloed van de beperkte vraag naar uitrustingsgoederen en van de financiële problemen op de grote exportmarkten in verband met de verschuldiging van een aantal minder ontwikkelde landen. Binnen die bedrijfstak worden er betere resultaten bereikt door het textiel- en landbouwmateriaal, voor de hef- en behandelingswerktuigen, de specifieke uitrustingen, de werktuigmachines en het materieel voor de burgerlijke bouwkunde. Het handelssaldo verslechterde, het tekort liep op van 0,7 miljard tot 7,1 miljard. De uitvoer nam er inderdaad weinig toe (+ 1,0 % voor 19,2 % van het totaal), terwijl de invoer steeg met 4,4 % (voor 18,4 % van het totaal).

(1) FABRIMETAL (1988), *Informations quotidiennes*, 26 januari.

(2) de BUCK van OVERSTRAETEN, Ph. (1988), *Fabrications métalliques et électriques: très bon dans l'automobile, difficile ailleurs*, *L'Echo de la Bourse*, 26 januari.

Het tekort op de andere vervoermiddelen dan motorrijtuigen en motoren steeg van 13,4 miljard tot 17 miljard als gevolg van de gedaalde uitvoerwaarde (-12,9 %) terwijl de invoer bijna ongewijzigd bleef (+0,6 %). De prestaties van die bedrijfstak zijn afhankelijk van onregelmatige bestellingen die echter grote bedragen vertegenwoordigen, dit verklaard hun grillig verloop. De scheeps- en spoorwegbouw verkeren trouwens sinds talrijke jaren in een crisistoestand tengevolge van enerzijds de overcapaciteit van de werven en anderzijds de begrotingsbeperkingen. Die bedrijfstak neemt maar 2,4 % van de uitvoer van de uit metaal vervaardigde en elektrotechnische produkten voor zijn rekening en 3,9 % van de invoer.

Tenslotte stijgt de uitvoer van de «andere produkten uit metaal» (7,2 % van de uitvoer en 7,4 % van de invoer) in beperkte mate (+1,8 %), de invoer iets sterker (+2,9 %). Onder die post vallen uit metaal vervaardigde produkten (met uitzondering van de machines en de vervoermiddelen), dit zijn giet- en smeedwerk, produkten van tweede bewerking, metaalbouw, ketelwerk, evenals werktuigen en afgewerkte metaalprodukten. De concurrentie in deze bedrijfstak is bijzonder scherp, o.a. ten aanzien van de produkten afkomstig uit de Europese landen met lage lonen. Bovendien worden de waardegegevens door de gedaalde staalprijsen beïnvloed.

b. Andere nijverheidsprodukten

De bedrijfstak «andere nijverheidsprodukten» is de tweede belangrijkste inzake de buitenlandse handel, hij vertegenwoordigt ongeveer 17 % zowel van de uitvoer als van de invoer. Het is een heterogene bedrijfstak waarvan de activiteiten niet veel gemeen hebben, de voornaamste produkten zijn sieraden, edelsmeedwerk en geslepen diamanten die 37,1 % van de uitvoer en 36,1 % van de invoer vertegenwoordigen. In de totale in en uitvoer vertegenwoordigt hij telkens 6,2 %. Volgens de douanestatistieken is er een waardeinstijging met 2,9 % bij de uitvoer en met 1,4 % bij de invoer, het handelssaldo verbetert van -0,5 miljard tot 2,4 miljard. Volgens het jaarverslag van de Hoge Raad voor diamant stijgt de totale diamantuitvoer met 5,2 % en de invoer met 4,4 % (1). Die veranderingen werden in BEF berekend hoewel de transacties in USD plaatsvinden. Uitgedrukt in die laatste munt neemt zowel de uitvoer als de invoer met 10 % toe. De invoer van geslepen diamant, w.o. de «gem»-kwaliteit het grootste aandeel vormt, nam met 12 % toe in USD maar daalde met 4,4 % in BEF. Bovendien traden wijzigingen op bij de leveranciers: de aankopen bij de URSS daalden terwijl de leveringen uit Indië en Israël toenamen. De uitvoer van geslepen diamant steeg met 10 % in volume en met 22 % in waarde, uitgedrukt in USD. De Verenigde Staten zijn de voornaamste klant met de helft van onze uitvoer. De verkopen op de Amerikaanse markt namen met 2,5 % toe in volume en met 10 % in waarde. De toename van de uitvoer naar Japan was opmerkelijk, een stijging met 19,2 % in volume en met 32 % in waarde. Daarnaast herstelde Hong-Kong zich als centrum voor Zuid-Oost-Azië. In haar geheel verwezenlijkte de bedrijfstak goede resultaten, ondanks de sterkere buitenlandse concurrentie ingevolge de depreciatie van de dollar, de munt waarin de handelsverrichtingen terzake gebeuren.

De rubberindustrie en de plasticverwerking (21 % van de uitvoer der «andere nijverheidsprodukten» en 15 % van de invoer) hebben een overschot dat iets kleiner werd (33,1 miljard tegen 34,5 miljard in 1986). De uitvoer nam met 3,5 % toe, maar de invoer steeg twee maal zo snel (7,0 %). Die ontwikkeling houdt verband met de toestand op de automobiemarkt (hogere vraag naar autobanden).

Papier komt voor iets minder dan 18 % tussen in de uitvoer van de «andere nijverheidsprodukten» en voor 21 % in de invoer. Het handelstekort nam in 1987 licht toe (van 17,6 tot 19,9 miljard) tengevolge van een sterke invoervraag (8,5 %) die niet door de, nochtans hoge, uitvoer (7,5 %) kon gecompenseerd worden. In deze bedrijfstak worden papierdeeg, papier en karton gefabriceerd en verwerkt, onderling hebben die activiteiten een sterk uiteenlopende ontwikkeling gekend. De gemiddelde produktietoename in volume bedroeg 8,4 %, maar die

(1) Geciteerd in: *l'Echo de la Bourse*, 12-14 maart 1988.

van papier en karton (+ 20,5 %) en die van papierdeeg (+ 21,4 %) steeg veel sneller (1) dan de verwerkte producten. De beschikbare gegevens over deze laatste wijzen op een vertraging in de loop van het jaar als gevolg van de afgenomen consumptie, maar ook op een verlies aan marktaandeel door de nationale producenten ten voordele van de buitenlandse. Over het ganse jaar bereikte de produktietoename nauwelijks 1 %, maar de consumptiegroei overtrof 2 % (2). De invoer steeg met 9 % en de uitvoer, 43 % van de totale produktie (3), met 5 %. De buitenlandse handel in papier, karton en papierdeeg had een gunstiger verloop. De invoer, als gevolg van het gestegen binnenlands verbruik (ongeveer 10 % in volume), nam, zowel in waarde (nagenoeg 6 %) als in volume (iets minder dan 10 %), gevoelig toe maar de uitvoer steeg nog sterker (bijna 10 % in waarde en meer dan 20 % in volume) onder invloed van een aanhoudende buitenlandse vraag (gemiddeld + 5 % in de EEG).

De douanestatistieken worden door COBELPA echter als weinig betrouwbaar beschouwd. De invoer zou overschat zijn omdat: «een belangrijk gedeelte van de invoer over Antwerpen transiteert en Nederland, de Duitse Bondsrepubliek of Zwitserland als bestemming heeft, maar daarvan wordt geen spoor in de uitvoerstatistieken teruggevonden» (4). Omgekeerd zou de uitvoer onderschat zijn omdat er voor bepaalde producten slechts een uitvoerder is, waarvoor dan het principe van de statistische betrouwbaarheid van de gegevens geldt. Wat er ook van zij, het is duidelijk dat papier een open sector is: de uitvoer beslaat 65 % van het produktievolume en de invoer 80 % van het zichtbaar verbruik volgens de COBELPA-berekeningen. Het prijsverloop is bovendien verschillend voor enerzijds het papierdeeg en anderzijds het papier, het karton en de verwerkte producten. De prijs van het papierdeeg stijgt sinds 1985 onder invloed van een stabiel wereldaanbod ingevolgede produktiebeperking in de Scandinavische landen (5). De invloed van de prijsstijging (naargelang de herkomst van het deeg, tussen 5 % en 10 % uitgedrukt in nationale munt) is fel verminderd ingevolge de dollardaling. De weerslag ervan op de papierprijs is nog niet voelbaar. Volgens FETRA wordt de verkoopprijs van de afgewerkte producten naar beneden gedrukt wegens de bestaande overcapaciteit bij de produktie (6).

Hout en houten meubelen nemen ongeveer 10 % van de uitvoer en de invoer van de «andere nijverheidsprodukten» voor hun rekening, het handelssaldo is licht positief (+ 2,8 miljard), een daling echter t.o.v. 1986 (+ 4,5 miljard). Dit is het gevolg van grotere aankopen in dan verkopen aan het buitenland (+ 9,8 % tegen + 5,6 %). De Nationale Federatie der Zagerijen stipt daarbij aan dat in de primaire houtverwerking (zagen en industriële voorbereiding van het hout) het invoervolume groter is dan in 1986, dat de concurrentie van het ingevoerde hout sterker wordt en dat belangrijke voorraden tegen lage prijzen werden aangelegd (7). Bij de houtverwerking is het belang van de buitenlandse handel duidelijk: de uitvoer neemt 54 % van de leveringen voor zijn rekening en de invoer 48 % van het binnenlands verbruik. De dekkingscoëfficiënt van de invoer door de uitvoer bereikt 132 in 1987 (8). De uitvoer is samengesteld uit 37,6 % meubels, 17,9 % zetels, 7,3 % bouwelementen en 22,2 % geperste panelen. De overeenstemmende cijfers bij de invoer zijn 35,0 %, 16,7 %, 8,1 % en 6,7 %. Op de handelsbalans is er een ruim overschot. De uitvoer bereikte 45,6 miljard in 1987 en de invoer 34,9 miljard. De voornaamste klanten zijn de EEG-landen (92 % van het totaal), waaronder Frankrijk (35 %), Nederland (24 %), de Duitse Bondsrepubliek (20 %) en het Verenigde Koninkrijk (11 %). De meubel- en zeteluitvoer was sterk expansief op de Nederlandse (+ 12 %) en de Duitse markten (+ 18 %). De geperste panelen, waarvan de kwaliteit sterk verbeterde dankzij technologische innovaties en de ontwikkeling van nieuwe toepassingen, ondervinden nog steeds hinder

-
- (1) ROSE, A., COBELPA (1988), *La production belge de pâtes, papiers et cartons: une année faste*, **L'Echo de la Bourse**, 28 januari.
 (2) FETRA (1987), *Transformation du papier et du carton. Aperçu sectoriel*, november en DELLA FAILLE, Ph. (1988), *Transformation du papier et du carton. Production et consommation en faible hausse*, **L'Echo de la Bourse**, 28 januari.
 (3) Zie: *Transformation du papier et du carton. Faible croissance en 1987.*, **L'Echo de la Bourse**, 2 juni 1988.
 (4) ROSE, A., (1988), *ibid*, 28 januari.
 (5) Conseil Central de l'Economie (1987), *Synthèse des rapports sectoriels de conjoncture*, Doc CCE 1987/503.
 (6) Zie: *Transformation du papier et du carton. Faible croissance en 1987*, **L'Echo de la Bourse**, 2 juni 1988.
 (7) RUCHENNE, F., Fédération nationale des Scieries (1988), *Scieries belges: des fortunes diverses*, **L'Echo de la Bourse**, 4 februari.
 (8) Gegevens medegedeeld door FEBELHOUT.

bij de uitvoer ingevolge het bestaan van o.a. verschillen in de diverse nationale technische normen. Het verdwijnen van die beperkingen tegen 1992 binnen de EEG, zou nieuwe afzetgebieden voor de Belgische producenten moeten scheppen.

Dranken en tabak hebben een handelsoverschot van 3,9 miljard (tegen 5,5 miljard in 1986). De uitvoer, 5 % van de «andere nijverheidsprodukten», daalde met 1,2 % in waarde, maar de invoer (4,2 % van het totaal) steeg met 6,2 %. Vooral de invoer van o.a. mineraal water (+ 17,2 %), ingevolge het succes van de Franse merken bij de verbruikers, en van limonades (+ 15,2 %), ingevolge de massale invoer van laaggeprijsde produkten uit Nederland, namen in belangrijke mate toe (1).

Leder is slechts een klein deel van de «andere nijverheidsprodukten», maar het handelstekort is er het hoogste van de bedrijfstak (-25,4 miljard in 1987 tegen -23,6 miljard in 1986). De uitvoer daalde met 1,9 %; daarnaast bestaat een belangrijk deel van de buitenlandse leveringen uit «schoenen waarvan de bovenkant uit ander materiaal dan leder is vervaardigd» en die in feite wederuitvoer is. De invoer steeg daarentegen met 4,6 %. Evenals in 1986 is het toegenomen zichtbaar verbruik (+ 7,4 % voor schoenen en + 35,4 % voor pantoffels) vooral ten goede gekomen aan de uit de EEG-landen ingevoerde produkten, terwijl de nationale produktie daalde (2).

c. Scheikundige produkten

De scheikundige industrie bekleedt de derde plaats in het buitenlands handelsverkeer met 15,8 % van de uitvoer en 12,2 % van de invoer. Het grootste handelsoverschot, na de minerale produkten, wordt in die sector verwezenlijkt, in 1987 was er een lichte verslechtering van ongeveer 3 miljard.

De uitvoerwaarde bleef quasi ongewijzigd en de invoerwaarde nam zwak toe. Die beperkte schommelingen zijn echter de resultante van belangrijke prijs- en volumeveranderingen. Het indexcijfer van de eenheidswaarde daalde met iets meer dan 4 % bij de invoer en met 7 % bij de uitvoer, de volumegroei daarentegen bedroeg respectievelijk 5,5 % en 8 %. De prijzen ondergingen in 1986 de invloed van de koersdaling bij petroleum en de ermee gepaard gaande daling bij de overige grondstoffen, bij de afgewerkte produkten gebeurde dat met vertraging. De grondstofprijzen daalden in 1987 echter in mindere mate en de weerslag op de half- en afgewerkte produkten was er voelbaar. Dit verklaart de grotere daling bij de uitvoer dan bij de invoer van de gemiddelde waarden.

Een tweede factor, in verband met de internationale omgeving, is de wijziging in de competitiviteitstoestand als gevolg van de dollardepreciatie. Niet alleen de Belgische maar ook de Europese scheikundige nijverheid onderzocht, zowel op de eigen als op de exportmarkten, scherpe concurrentiële druk. Op de intra EEG-markt stootten de Europese producenten enerzijds op de mededinging van landen uit de dollarzone die van de waardedaling van hun munt profiteerden en anderzijds op de COMECON-landen (voor meststoffen) en op de landen van het Midden Oosten (voor petrochemische produkten) waar de produktiekosten bijzonder laag liggen. Op de extra EEG-markten, waar de contracten over het algemeen in dollar zijn opgesteld, leden de Europese producenten competitiviteitsverlies t.o.v. de nieuwe industrielanden uit Azië en t.o.v. de Verenigde Staten. Tijdens het eerste kwartaal van 1987 daalde de extra communautaire uitvoer met 4,6 % en de totale uitvoer slechts met 1,0 % (3). De totale EEG-invoer daalde daarentegen bijna niet, daardoor verslechterde het totale handelssaldo. De gegevens in waarde verbergen in feite een nog minder gunstige volume-ontwikkeling voor de EEG aangezien de ruilvoet van de

(1) Conseil Professionnel de l'Alimentation, Commission consultative spéciale du Conseil Central de l'Economie (1987), *Rapport sur l'évolution économique dans le secteur de l'alimentation au cours de l'année 1987*, Doc./AL/CR/87/250.

(2) Conseil Central de l'Economie (1987), *op. cit.*

(3) EUROSTAT (1988), *Commerce extérieur, Statistiques mensuelles*, nr 2.

verschillende Europese landen bleef verbeteren. De intra communautaire handel nam toe: met 1,7 % in waarde tijdens het eerste halfjaar en waarschijnlijk nog sterker in volume als er rekenig wordt gehouden met de gedaalde gemiddelde waarden. De produktie nam in de Gemeenschap met ongeveer 2 % toe over het geheel van het jaar (1).

De Belgische produktie steeg slechts met 0,4 %. De door de EEG vastgestelde verlegging van de handelsstromen in waarde wordt bovendien in de BLEU bevestigd. De uitvoer naar de EEG steeg in waarde met 2,7 % tegen een toename met 0,1 % voor het geheel van de bestemmingen, de invoer nam met 3,3 % toe en voor het geheel van de herkomstlanden was de stijging slechts 1,0 %. Het positief saldo ten aanzien van de EEG verminderde licht, van 22,9 miljard naar 22,0 miljard.

De uitvoergroei van de onderbedrijfstukken werd ondersteund door de «andere scheikundige produkten» (stopverf, verven, vernis, enz...: + 5,1 %) en iets minder door de reinigingsmiddelen en de produkten voor huishoudelijk gebruik (+ 1,7 %) en de petro- en carbochemie (+ 1,2 %). De invoergroei is het hoogst voor de «andere scheikundige produkten» (+ 9,8 %), de reinigingsmiddelen en de produkten voor huishoudelijk gebruik (+ 7,9 %) evenals voor de farmaceutische produkten (+ 5,4 %). In de overige onderbedrijfstukken daalt of stagneert de waarde.

d. Minerale produkten

De minerale produkten verwezenlijken het grootste handelsoverschot van alle bedrijfstukken: 137,7 miljard, een daling nochtans met 8,2 miljard t.o.v. 1986. De lagere waarde is te wijten aan de indexcijfers van de eenheidswaarden (-5,0 % bij de uitvoer en -5,2 % bij de invoer), waarvan de daling niet door de volumestijging kon gecompenseerd worden (respectievelijk + 1,5 % en + 2,6 %). Een onderscheid dient daarbij gemaakt te worden tussen de bedrijfstukken ijzer en staal, de non-ferrometalen en de niet-metaalhoudende mineralen.

Zowel in België als in het buitenland is voor de ijzer- en staalindustrie het jaar 1987 beter geëindigd dan het begonnen is. De zwakke vraag tijdens het eerste kwartaal verstevigde nadien, zodat uiteindelijk een gemiddelde vraaggroei van 2 % tot 3,5 % kon bereikt worden (2). De groei vond voornamelijk plaats in de Verenigde Staten (+ 4,5 %), Japan (+ 4,7 %) en Australië (+ 6,8 %). In de EEG (EUR 12) daalde het zichtbaar verbruik met 1,5 à 2 %. In de EEG (EUR 10) lijkt het verbruik zich sinds 1984 te stabiliseren nadat, tussen 1980 en 1983, een gevoelige daling optrad (3). De auto-industrie en in mindere mate de overige duurzame verbruiksgoederen en de uitrustingsgoederen hebben tot de relance bijgedragen.

De netto uitvoer van de OESO naar de rest van de wereld wijzigde zich weinig, hoewel een verlegging van de handelsstromen naar de Aziatische en de Latijns Amerikaanse landen optrad ten koste van de landen van het Midden Oosten. De competitiviteit onderging belangrijke wijzigingen als gevolg van de wisselkoersschommelingen: de uitvoer van de Verenigde Staten steeg met 25 %, maar die van Japan daalde met 12 %. De uitvoer van de EEG (EUR 12) nam met 5 % toe. Aan de invoerzijde trad een vermindering met 2,5 % op in de Verenigde Staten en met 9 % in de EEG (EUR 12) maar een stijging met 36,4 % in Japan. De uitvoer van de EEG, beperkt tot 10 landen, steeg met 1,3 %, dit gemiddelde is echter het resultaat van een quasi stagnering van de intra EEG handel (+ 0,3 %) en een stijging van de verkoop aan derde landen (+ 5,2 %). De EEG heeft gebruik gemaakt van de toestand die in de industrie van andere uitvoerlanden bestond: Zuid-Korea, Taiwan, Brazilië en Canada hebben hetzij eerder de binnenlandse markt voorzien, hetzij hun produktie stilgelegd. Dit zijn uiteraard tijdelijke factoren, maar sinds 1980 lijkt het er nochtans op dat de werelduitvoer beter aan de crisis weerstaat dan de leveringen op de gemeenschappelijke markt het doen.

(1) Ramingen van «Fédération des Industries chimiques de Belgique», zie: SMETS, P.F. (1988), *La chimie belge: baisse des recettes, hausse de la rentabilité*, **L'Echo de la Bourse**, 26 januari.

(2) OCDE (1988), *Perspectives du marché de l'acier dans les pays de l'OCDE en 1988*, Comité de l'Acier, Communiqué de presse, 28 januari.

(3) GHISLAIN, J., Groupement de la Sidérurgie (1988), *1987, redressement partiel de la sidérurgie belge*, **L'Echo de la Bourse**, 14 januari.

De Belgische uitvoer in waarde daalde met 5,3 % en de invoer steeg met 0,9 %, waardoor het overschot met 15 miljard daalde (van 147,7 miljard naar 132,7 miljard). De overeenstemmende veranderingspercentages in volume zijn respectievelijk +4,5 % en +2,9 %. Het lagere saldo is bijgevolg aan een prijseffect te wijten. De toestand is gunstig voor de plaatprodukten waarnaar de vraag tijdens het tweede halfjaar toenam, ook de prijs steeg na de belangrijke daling in 1986. De toestand is minder gunstig voor de getrokken produkten (o.a. voor lichte en draadprodukten). De internationale markt voor die laatste produkten brokkelde geleidelijk af tijdens 1985 en 1986 en tijdens het eerste kwartaal van 1987 stortten de prijzen in om zich daarna op een zeer laag peil te stabiliseren.

De ontwikkeling in de ijzer- en staalindustrie is vanzelfsprekend sterk afhankelijk van het beleid van de Gemeenschap. Het probleem van de herstructurering van de industrie kwam in 1987 opnieuw ter sprake, meer bepaald in verband met het behoud of de afschaffing van de produktie- en leveringsquota's die in 1980 werden ingevoerd en nadien verschillende malen werden verlengd. De Commissie heeft diverse voorstellen geformuleerd, o.a. op basis van het zg. expertenrapport van de «Drie Wijzen» waarvan de besluiten zeer kritisch waren ten aanzien van de Europese staalindustrie. De Commissie ondervond daarbij een sterke weerstand vanwege de industrie en tenslotte hebben de ministers van de Twaalf te Brussel op 22 december de voornaamste beslissingen tot 10 juni 1988 uitgesteld (1).

e. Non-ferrometalen

Het tekort van de non-ferrometalen verminderde van 21,4 tot 15,7 miljard ten gevolge van een grotere terugval van de invoer dan van de uitvoer (-9,1 % tegen -6,1 %). De gedaalde handelsstromen zijn te wijten aan de daling van de gemiddelde waarden: het indexcijfer daalde met 11,0 % bij de invoer en met 14,6 % bij de uitvoer. De volumegroei van de uitvoer verliep gunstig: de groei bereikte 10,0 % terwijl de invoer slechts met 2,1 % toenam. De prijzen, de vraag en de bevoorrading in die sector zijn sterk afhankelijk van de ontwikkeling op de wereldmarkten. Het wereldverbruik van alle metalen nam gedurende het jaar toe. De voorraden zijn uitzonderlijk laag voor koper, lood en aluminium en dalen licht voor zink, uitgezonderd in Europa waar de producenten met overcapaciteit worstelen (2). De gunstige buitenlandse vraagopleving zorgde in de BLEU voor een grote toename van het uitvoervolume van ruwe metalen (voornamelijk aluminium en zink, meer dan 12 %). De groei was daarentegen veel zwakker bij de half-afgewerkte produkten.

De onderbedrijfstaking «niet metaalhoudende mineralen» omvat de winning en de fabricage van bouwmaterialen, waaronder de glasnijverheid. De waarde van de buitenlandse handel steeg zowel bij de invoer als bij de uitvoer (ongeveer 5 %) en het overschot op de handelsbalans nam iets toe (van 19,5 tot 20,7 miljard). Het glas alleen heeft een overschot van 25,5 miljard, een stijging t.o.v. 1986 (23,5 miljard). De buitenlandse leveringen van glas stegen met 8,9 % in waarde en met 8,3 % in volume. De Belgische uitvoerders hebben evenwel met een toenemende concurrentie, vooral in het marktsegment van de minder bewerkte goederen, te kampen. De glassector is er nochtans in geslaagd, na de inspanningen ter herstructurering en valorisering van de produktie, haar competitiviteit in de klassieke produkten te verhogen, daarnaast werden nieuwe produkten met een hoge toegevoegde waarde ontwikkeld, waarnaar vraag is op de grote uitvoermarkten, o.a. op die van de nieuwe industrielanden van Azië. Deze nieuwe afzetmogelijkheden compenseren gedeeltelijk de moeilijkheden die de minder bewerkte produkten ondervinden (3).

(1) Zie: *Les Douze retardent la restructuration de la sidérurgie européenne*, **Le Monde**, 25 december 1987.

(2) *Fédération des Entreprises de Métaux non Ferreux (1988), Rapport annuel. Exercice 1987.*

(3) *Conseil Central de l'Economie, Groupe sectoriel «Industrie du verre» (1987), Evolution conjoncturelle de l'industrie du verre en 1987 et perspectives pour 1988, Doc. CCE 1987/505.*

Het geringere deficit op de energieprodukten blijft in 1987 evenals in 1986 het gunstigste element in de ontwikkeling van de handelsbalans. De uitvoer daalde in 1987 echter sterker dan de invoer (voor de petroleumprodukten: -24,6 % tegen -6,4 %), terwijl in 1986 het tegengestelde optrad (-27,2 % tegen -44,8 %). Het niveauverschil tussen invoer en uitvoer is echter zo omvangrijk dat de invoerdaling de meest gunstige factor blijft. De invoerwaarde van ruwe petroleum steeg met 4,3 % en het volume met 10,8 %, maar de gemiddelde waarde daalde met 5,9 %. De aankoop van geraffineerde petroleumprodukten nam daarentegen met 18 % in waarde af en met 16,2 % in volume. De verkoop ervan daalde met 24,6 % in waarde, als gevolg van het prijseffect (-24,1 %), terwijl het uitvoervolume bijna ongewijzigd bleef (-0,7 %) (1).

f. Textielnijverheid

De uitvoer van de textielindustrie overtreft in geringe mate de invoer. Het overschot nam in 1987 af als gevolg van expansievere aankopen dan verkopen. De breigoednijverheid leverde de beste buitenlandse prestatie (6,5 % van het totaal; +6,7 % in waarde en +9,5 % in volume) gevolgd door de kledingnijverheid (17,9 % van het totaal; +6,5 % in waarde en +6,3 % in volume). De uitvoerwaarde van de bewerkte vezels en de weefsels, die 35 % van de uitvoer uitmaakt, stagneerde maar het volume nam toe (+5,1 %). De overwegend internationale invloed op deze sector, 80 % van de omzet wordt uitgevoerd, kenmerkte zich in 1987 door de vraagopleving in Europa, vooral in de EEG, maar eveneens door verminderde afzetmogelijkheden in de landen van het Midden oosten en van de COMECON. Zoals vele anderen hebben ook de textielproducenten met de val van de dollar rekening moeten houden wat hun concurrentiepositie betreft, hun concurrentievermogen daalde t.o.v. de Amerikaanse mededinging, maar vooral tegenover de nieuwe industrielanden van Azië waarvan de munt aan de dollar gekoppeld is.

Beide aspecten worden in de ontwikkeling van de uitvoer weerspiegeld, deze is voor meer dan 80 % in de EEG-landen geconcentreerd. De verkoop aan de EEG-landen steeg in 1987 met 3,0 %. De uitvoer naar de Duitse Bondsrepubliek steeg met 4,0 % (18,8 % van het totaal), naar Frankrijk met 1,5 % (23,4 % van het totaal), naar Nederland met 2,7 % (18,2 % van het totaal) en naar Italië met 10,4 % (5,8 % van het totaal). De uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk stagneerde daarentegen (11,4 % van het totaal). Ondanks de dollarval bleef de uitvoerwaarde naar de Verenigde Staten op hetzelfde peil (+0,3 %, 3,5 % van het totaal) maar de waarde van de uitvoer naar de OPEC-landen daalde (-25,8 %, 2,1 % van het totaal) en naar de landen met staatshandel (-5,4 %, 1,3 % van het totaal).

Aan de invoerzijde zijn, met uitzondering van de bewerkte vezels en de weefsel, alle posten in waarde toegenomen. De toename is belangrijk bij de kleding (+9,9 %, 32,5 % van de textielinvoer), de breigoednijverheid (+7,0 %, 20,2 % van het totaal) en vooral bij de tapijten (+24,6 %, 5,3 % van het totaal). De overeenstemmende volumeveranderingen zijn +17,1 %, +10,1 % en +23,1 %. Voor de ganse bedrijfstak steeg de invoerwaarde, maar in volume was er een lichte daling. Die vermindering (-1,1 %) is niettemin lager dan die van de Belgische produktie (-2,4 %). Volgens Febeltex nam in 1987 de penetratie van vreemde produkten nog toe. Dit geldt vooral voor textiel afkomstig van de nieuwe industrielanden van Azië, van Noord-Afrika en van Turkije (2).

g. Voedingsnijverheid

Het overschot van de voedingsnijverheid, waarvan het belang in de buitenlandse handel ongeveer hetzelfde als is als dat van de textielindustrie, steeg van 67,8 naar 71,3 miljard, de invoerwaarde daalde sterker dan de uitvoer. Het uitvoervolume steeg met 3,5 % en dat van de invoer bleef ongewijzigd. De binnenlandse produktie steeg met 2 %. Het indexcijfer van de gemiddelde waarde daalde met 3,8 % bij de invoer en met 4,4 % bij de uitvoer, enerzijds een gevolg van de zwakke grondstoffenprijzen en de val van dollar en anderzijds ook van het, eerder restrictieve, landbouwbeleid van de EEG.

(1) Voor de internationale petroleum prijzen, zie punt 1.2.

(2) JANSSENS, P., FEBELTEX (1988), *L'industrie textile belge en 1987* overgenomen in *L'Echo de la Bourse*, 26 januari.

h. Land- en bosbouw, visserij

Het is de bedrijfstak die het minste gewicht heeft in de buitenlandse betrekkingen - althans bij de uitvoer. De verbetering van het saldo is het gevolg van de sterke uitvoerstijging van plantaardige produkten: + 15,9 % in waarde en + 9,8 % in volume. De toename wordt vooral teruggevonden bij de granen (+ 23,4 % in waarde en + 15,4 % in volume), de groenten (respectievelijk + 9,0 % en + 13,0 %) en het fruit (respectievelijk + 13,3 % en + 24,2 %).

D. GEOGRAFISCHE VERDELING

Het deficit van de BLEU met de industrielanden (tabel 26) werd tussen 1985 en 1986 herleid van 133,7 miljard naar 8,4 miljard en een jaar later was er een overschot. Het overschot t.o.v. de ontwikkelingslanden sloeg echter om in een tekort en het deficit t.o.v. de landen met staatshandel nam toe. Het saldo van de BLEU t.o.v. de EEG-landen is sterk verbeterd: van meer dan 80 miljard negatief in 1985 werd het saldo in 1986 positief en het verdubbelde bijna in 1987 ingevolge een gunstige ontwikkeling t.o.v. de meeste EEG-landen, met uitzondering van de Duitse Bondsrepubliek.

TABEL 26- Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU in 1987

LANDEN OF LANDENGROEPEN	UITVOER			INVOER			Saldo (mrd)	
	Waarde (mrd)	% veran- dering (a)	Relatief belang	Waarde (mrd)	% veran- dering (a)	Relatief belang	1986	1987
Europa	2 550,0	1,8	82,4	2 511,0	1,2	81,0	23,0	39,0
EEG (12)	2 299,9	2,5	74,4	2 243,3	1,2	72,4	27,8	56,6
w.o.:								
Nederland	465,1	0,9	15,0	532,7	-2,7	17,2	-86,5	-67,6
Frankrijk	633,1	3,0	20,5	487,5	0,4	15,7	129,1	145,6
Duitsland	613,9	1,3	19,8	754,4	6,4	24,3	-103,5	-140,5
Italië	197,4	10,2	6,4	132,2	1,7	4,3	49,1	65,2
Verenigd Koninkrijk	260,7	-2,4	8,4	241,7	-5,5	7,8	11,3	19,0
Spanje	57,1	36,3	1,8	37,0	6,6	1,2	7,2	20,1
Portugal	15,4	35,6	0,5	10,7	-7,7	0,3	-0,2	4,7
Oost-Europa	39,6	-13,5	1,3	69,1	-0,1	2,2	-23,4	-29,5
w.o.: USSR	18,3	-17,3	0,6	47,9	2,3	1,5	-24,6	-29,6
Amerika	203,2	-2,0	6,6	220,6	-0,7	7,1	-14,8	-17,4
w.o.: Verenigde Staten	160,9	-1,0	5,2	146,9	-5,1	4,7	7,9	14,0
Afrika	78,8	-19,3	2,5	126,0	1,7	4,1	-26,3	-47,2
Azië	227,4	1,2	7,4	220,7	1,1	7,1	6,4	6,7
w.o.: Japan	31,7	11,7	1,0	82,5	-2,7	2,7	-56,5	-50,8
Hong-Kong, Taiwan, Zuid-Korea	36,0	28,0	1,2	27,3	22,3	0,9	5,9	8,7
INDUSTRIELANDEN	2 738,6	1,9	88,5	2 720,9	0,9	87,8	-8,4	17,7
ONTWIKKELINGS- LANDEN	281,9	-4,3	9,1 ^a	294,4	3,9	9,5	11,3	-12,5
w.o.: OPEC-LANDEN	212,2	-6,5	6,9	230,1	1,1	7,4	-0,6	-17,9
LANDEN MET STAATSHANDEL	50,2	-20,4	1,6	77,0	-2,3	2,5	-15,7	-26,8
TOTAAL	3 093,1	0,7	100,0	3 099,2	1,1	100,0	5,1	-6,1

(a) T.o.v. 1986.

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

a. Frankrijk

Frankrijk blijft de eerste klant van de BLEU en zijn derde leverancier. Het saldo met dat land overtreft in belangrijke mate dit met de andere landen en het blijft sinds verscheidene jaren stijgen (85 miljard in 1984, 146 miljard in 1987) als gevolg van de algemene verslechtering van de franse buitenlandse handel, vooral van de afgewerkte produkten. De oorzaak is de snellere groei van de invoer in volume (+ 9,7 %) dan van de uitvoer (+ 2,2 %) teweeggebracht zowel door het gezinsverbruik als door de bedrijfsinvesteringen (1). Per productgroep versterkte het totaal deficit van Frankrijk voor de intermediaire produkten, de huishoudelijke uitrusting en de lopende verbruiksgoederen terwijl het surplus op de professionele uitrustingsgoederen, de auto's en de overige transportmiddelen kleiner werd.

De goederenuitvoer van de BLEU naar Frankrijk steeg in volume met 6,2 % (2); voor alle leveranciers samen was de groei gemiddeld 8,1 %, dit zou betekenen dat de Belgische producenten minder van de toegenomen invoervraag hebben genoten dan hun concurrenten. De waarde van de BLEU-uitvoer steeg minder (3 %) dan in volume. Het indexcijfer van de gemiddelde waarde daalde met 3 %. Tussen 1986 en 1987 heeft de FRF omgerekend in BEF 3,6 % in waarde verloren (6,44 tegen 6,21 BEF).

De BLEU-invoer uit Frankrijk daalde met bijna 5 % in volume, hoewel de totale verkopen van Frankrijk aan het buitenland gemiddeld met 2,9 % stegen. Het is daarmee duidelijk dat de Franse producenten slecht vertegenwoordigd zijn op de Belgische markt; er dient daarbij te worden opgemerkt dat de waarde van de aankopen in Frankrijk bijna ongewijzigd bleef, de stijging van de gemiddelde waarde heeft de gedaalde hoeveelheid gecompenseerd.

Per goederengroep (TCIH nomenclatuur) steeg vooral de BLEU-uitvoer van vervoermaterieel (+ 15 % in waarde; 24 % van het totaal), daaronder nemen de auto's (+ 10 %) reeds 12,4 % van het totaal voor hun rekening. De verkoop van fabrikaten hoofdzakelijk gerangschikt volgens de grondstof, met een aandeel van 27 % in waarde, bleef echter bijna ongewijzigd. De uitvoer van scheikundige produkten (11 % van het totaal in waarde, maar 21 % in volume) nam in volume fors toe (+ 12 %) maar veel minder in waarde (+ 3,5 %) als gevolg van prijsdalingen. Het prijseffect komt nog duidelijker tot uiting in de uitvoer van voedingsmiddelen met een volumegroei van 4,6 % (10 % van het totaal), maar waar de waarde met 3,9 % daalt (13 % van het totaal).

De voornaamste invoerposten in waarde zijn machines en vervoermaterieel (27,4 % van het totaal en 13 % voor de wegvoertuigen alleen), de afgewerkte produkten volgens grondstof (18,2 %), de voedingsmiddelen (12,7 %), de overige afgewerkte produkten (12 %) en de scheikundige produkten (11 %). De grootste waardeinstijgingen betroffen de dranken en tabak (+ 11,2 %, o.a. als gevolg van de toegenomen verkoop van mineraalwaters) en de ruwe niet-eetbare produkten (+ 12,3 %); een daling trad daarentegen op bij de voedingsmiddelen (-7,7 %), de brandstoffen (-40,9 %) en de oliën en vetten (-16,8 %). Het gedaalde aankoopvolume wordt veroorzaakt door de voedingsmiddelen (-15,3 %) en de brandstoffen (-33,1 %).

(1) Bron: INSEE, *Informations rapides*, nr. 20 en nr. 47, 1988.

(2) De ontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU in volume en in prijzen wordt beoordeeld aan de hand van de douanestatistieken in hoeveelheid en waarde gepubliceerd door het NIS.

b. Duitse Bondsrepubliek

De Bondsrepubliek is de tweede klant en de eerste leverancier van de BLEU met ongeveer een kwart van de totale invoer. Het tekort, veruit het belangrijkste t.o.v. de partnerlanden, steeg in 1987 met 37 miljard, of iets meer dan een derde. Dit is het gevolg van volumewijzigingen (+8,3 % bij de invoer en -1,2 % bij de uitvoer) aangezien de invoerprijzen daalden (-1,8 %) en de uitvoerprijzen stegen (+2,6 %). Waarschijnlijk hebben de Duitse producenten hun inspanningen op de Europese markt geconcentreerd teneinde de slechte afzetvooruitzichten in derde landen, o.a. de Verenigde Staten, te compenseren. Het blijkt ondanks de DEM appreciatie en in tegenstelling met de resultaten die in andere geografische zone worden behaald, dat de verkopen in volume van de Bondsrepubliek aan de EEG sterker stegen dan de aankopen (+6 % tegen +4,8 %) (1).

De uitvoer van de BLEU naar Duitsland daalde in waarde voor de brandstoffen (-23,4 %), de oliën en vetten (-22 %), de ruwe produkten (-5,6 %), de scheikundige produkten (-2,7 %) en de dranken en tabak (-1,3 %). De daling in volume werd veroorzaakt daar vooral de ruwe produkten (-12,2 % voor 13,4 % van het totaal) en de brandstoffen (-7,2 % voor 23,9 % van het totaal).

De voornaamste post in waarde bij de invoer zijn de machines en het vervoermaterieel: 48,1 % van het totaal (waarvan 27,2 % wegvoertuigen). Die produkten stegen gevoelig zowel in waarde (+12,3 % voor de machines en het voervoermaterieel en +18,2 % voor de wegvoertuigen) als in volume (respectievelijk +11,3 % en +13,3 %). Daarna volgen de afgewerkte produkten (17,6 % van het totaal) en de scheikundige produkten (11,7 % van het totaal). Voor die produkten zijn de veranderingen minder uitgesproken (respectievelijk +4,7 % en +0,8 % in waarde en +8,7 % en +5,9 % in volume).

c. Nederland

In vergelijking met de Bondsrepubliek verbetert de BLEU t.o.v. Nederland zijn positie. Het tekort met Nederland, dat tussen 1985 en 1986 reeds met de helft verminderde, is in 1987 nog met ongeveer 20 miljard gedaald. De invoer daalde in waarde (-2,7 %) onder invloed van zowel een volumedaling (-1,6 %) als de prijsdaling (-1,2 %), terwijl de uitvoer stagneerde (+0,8 %), omdat de prijsstijging (+2,6 %) maar iets groter was dan de volumedaling (-1,7 %). Die daling zou in verband kunnen gebracht worden met een vertraging van de binnenlandse vraag in Nederland te wijten aan het gezinsverbruik en de bedrijfsinvesteringen. Ondanks die ontwikkeling steeg de totale invoer van Nederland in 1987 sneller dan in 1986 (5,1 % tegen 4,5 %) (2).

De lagere BELU-invoer wordt veroorzaakt door de brandstoffen, waarvan het aandeel in de totale invoer 13 % in waarde en 35 % in volume vertegenwoordigt. De invoer ervan daalde met 23 % in waarde als gevolg van de prijsdaling (-19,2 %) en de kleine vermindering van de invoerhoeveelheid (-5 %). De totale Nederlandse uitvoer van energieprodukten is trouwens sterk verminderd: de totale waarde van het uitgevoerde aardgas daalde met 46 %, de gemiddelde prijs per kubiek viel van de 29,6 cts in 1986 op 16,1 cts in 1987 (3).

De voornaamste uitvoerposten zijn de afgewerkte produkten volgens grondstof (24 % van het totaal) en de machines en het vervoermaterieel (23 %), waaronder de wegvoertuigen (12 %). De uitvoerwaarde ervan daalde respectievelijk met 3 %, 4,5 % en 10 %.

(1) Bron: **Kwartaaloverzicht van de economie**, Conjunctuurbasis 3: economisch verloop in Europa, nr. 1/88, p. 59.

(2) Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

(3) Bron: **Kwartaaloverzicht van de economie**, Conjunctuurbasis 3: economisch verloop in Europa, nr. 1/88, p. 68.

d. Verenigd Koninkrijk

Het handelsverkeer met het Verenigd Koninkrijk, de vierde klant en leverancier van de BLEU, daalde in waarde in tegenstelling met het verkeer met de andere belangrijkste EEG-partners van de BLEU. Aangezien de daling het grootst was bij de invoer, heeft de BLEU het positief overschot met 7 miljard vergroot. De ingevoerde hoeveelheid daalde met 7,4 % en de uitvoerprijs daalde met 2,3 %. De koers van het GBP uitgedrukt in BEF daalde immers van 65,48 in 1986 tot 61,11 in 1987 (of -6,7 %).

De invoer van afgewerkte produkten steeg in het Verenigd Koninkrijk met 8,5 % of zelfs met 11 % als geen rekening wordt gehouden met toevallige produkten (schepen, Noordzee-installaties, vliegtuigen, diamanten en zilver (1)). Die toename is het gevolg van de snelle groei van het gezinsverbruik onder invloed van de groei van reële lonen en van de bedrijfsinvesteringen die zowel rationalisatie als capaciteitsuitbreiding beogen. De BLEU heeft voordeel gehaald uit die ontwikkeling en verhoogde haar uitvoer van voedingsmiddelen (+32 % in hoeveelheid voor 13,4 % van het totaal), ruwe niet-eetbare produkten (+39 % voor 9 % van het totaal), afgewerkte produkten volgens grondstof (+16,4 % voor 26 % van het totaal) en wegvoertuigen (+11 % voor 4 % van het totaal). Die toename werd gecompenseerd dat een daling van de brandstoffen (-33 % voor 23 % van het totaal), die gedeeltelijk ook verantwoordelijk waren voor de lagere BLEU-invoer in volume (-13 %; 58,3 % van het totaal in volume tegen slechts 10 % in waarde).

e. Italië

Het handelsoverschot van de BLEU met Italië steeg met 16 miljard als gevolg van de fors toegenomen uitvoerwaarde; de volumetoename was zelfs nog belangrijker (bijna 18 %), zonder twijfel een gevolg van de opmerkelijke economische groei in Italië; de privé-consumptie nam er, evenals in het Verenigd Koninkrijk, sterk toe (+4,2 %) (2) als gevolg van de loonexplosie (+8,3 %, of 3 % meer dan de prijsstijging) (3). Ondanks de forse stijging met (+3,9 %), was de binnenlandse productie ontoereikend om de totale binnenlandse vraag te voldoen, zodat de totale invoer met 7,0 % toenam (4).

De BLEU-verkopen in volume stegen voornamelijk voor voedingsmiddelen (+63 %; 11 % van het totaal), brandstoffen (+60 %; 13 % van het totaal) en afgewerkte produkten volgens grondstoffen (+11 %; 38 % van het totaal). Het gedaalde invoervolume vloeit vooral voort uit de brandstoffen (-74 %; 13 % van het totaal), evenals de voedingsmiddelen (-13 %; 19 % van het totaal), de scheikundige produkten (-15 %; 12 % van het totaal) en de wegvoertuigen (-22 %; 4 % van het totaal). In waarde stegen de BLEU-aankopen voor de laatste twee posten niettemin (respectievelijk met 10 % en 7,5 %).

f. Iberisch schiereiland

Het Spaans en Portugees marktaandeel in het totale handelsverkeer van de BLEU blijft laag (2,3 % van de verkopen en slechts 1,5 % van de aankopen). De sterke uitvoergroei naar die landen moet niettemin onderstreept worden. De belangrijkste produkten die de BLEU naar die landen uitvoert zijn de scheikundige produkten (in 1986: 20,5 % van het totaal naar Spanje en 19,2 % naar Portugal), en de afgewerkte produkten (respectievelijk

(1) Bron: **Kwartaaloverzicht van de economie**, *Conjunctuurbasis 3: economisch verloop in Europa*, nr. 1/88, p. 55.

(2) Officiële raming van de «Relazione Previsionale e programmatica», 1988.

(3) Bron: **Kwartaaloverzicht van de economie**, *Conjunctuurbasis 3: economisch verloop in Europa*, nr. 1/88, p. 70.

(4) Bron: «Relazione Previsionale e programmatica», op. cit.

21,5 % en 33,9 %) waaronder ijzer- en staalprodukten, machines en vervoermaterieel (35,5 % en 19,7 %). De hogere BLEU-uitvoer verloopt in het spoor van het versneld handelsverkeer dat Spanje en Portugal sinds hun toetreding tot de EEG op 1 januari 1988, met de partnerlanden hebben.

De Spaanse invoer van produkten uit de EEG steeg met 24,2 % in 1986 en met 29,5 % in 1987; de invoer afkomstig uit de BLEU steeg, uitgedrukt in ECU, met respectievelijk 44,2 % en 44,1 % volgens de EEG-statistieken (1). De extra-communautaire invoer van die landen nam daarentegen met 28 % af in 1986, maar steeg met 11,8 % in 1987. Het intra-communautair verkeer heeft voor Spanje vooral op de invoer betrekking. De uitvoer van Spanje naar de EEG nam sedert de toetreding inderdaad minder vlug toe (0,4 % en 13,1 % in de twee jaren na de toetreding) en de uitvoer naar de BLEU daalde, volgens EUROSTAT gegevens, met -5,5 % in 1986 en steeg met +8,1 % in 1987.

De Portugese aankopen bij de EEG zijn eveneens door de uitbreiding van de markt gestimuleerd geworden, ze namen met 20,7 % in 1986 en met 30,5 % in 1987 toe; de aankopen afkomstig van de BLEU stegen respectievelijk met 27,5 % en 35,2 %. De uitvoergroei was, evenals in Spanje, zwakker (+6,8 % en +12,9 % voor het geheel van de EEG) en negatief met de BLEU (-11,6 % en -6,7 %).

De ontwikkeling van het handelsverkeer kan er in verband worden gebracht met de sterke volumegroei van de binnenlandse vraag (in 1987: +7,1 % in Spanje en +7,9 % in Portugal) en vooral van de investeringen (in 1987: +14,4 % in Spanje en +9,5 % in Portugal) (2). De buitenlandse investeringen, voornamelijk Europese, werden aangemoedigd zowel door het openen van de markten als door de interne beleidsmaatregelen ter modernisering en aanpassing. De toetreding van beide landen tot de EEG heeft er m.a.w. een gunstige invloed gehad op de economische groei. De afwijkende ontwikkeling tussen uitvoer en invoer heeft er echter een brutale verslechtering van hun betalingsbalansen teweeggebracht. De invloed ervan kan op lange termijn zorgwekkend zijn indien de moderniseringsinspanningen niet gepaard gaan met een produktiviteitsverhoging en een betere competitiviteit van de Spaanse en Portugese produkten om er een groter marktaandeel in de partnerlanden mee te verwerven. Maar daar staat tegenover dat ook de Belgische producenten moeten proberen de overgangperiode te benutten om zich op de markten van beide landen te vestigen.

g. Verenigde Staten

De positie van de BLEU is t.o.v. de industrielanden buiten Europa verbeterd. Het overschot op de Verenigde Staten is met 77 % toegenomen in 1987 als gevolg van een waardevermindering van de invoer die groter is dan die van de uitvoer als gevolg van de prijsschommelingen. Het indexcijfer van de gemiddelde invoerwaarden daalde met 20 % en dat van de uitvoerwaarden met meer dan 37 %. Bovendien daalde de koers van de USD in BEF met 16,4 % in 1987 (de koers viel van 44,66 op 37,34 BEF), na reeds in 1986 met 24,8 % te zijn gedaald. Niet alleen wordt de invoer uit Amerika goedkoper maar de Belgische uitvoerders schijnen het waardeverlies van de dollar in hun verkoopmarges in te calculeren, eerder dan hun prijzen in USD te verhogen, teneinde hun marktaandeel in Amerika te vrijwaren. De prijswijzigingen in BEF werden dan ook grotendeels door een volumetoename gecompenseerd.

De hoeveelheidsindexcijfer van de invoer stegen, volgens de douanestatistieken, met 20 % en die van de uitvoer met 60 %. Dergelijke wijzigingen zijn omvangrijk zelfs als rekening wordt gehouden met de sterke totale volumegroei van de Amerikaanse buitenlandse handelsstromen (+12,8 % uitvoer, tegen +3,3 % in 1986 en +7 % invoer,

(1) Bron: EUROSTAT, *Commerce extérieur. Statistiques mensuelles*, nr. 3, 1988.

(2) EEG-ramingen januari 1988.

tegen +10,5 % in 1986) (1). Die ontwikkeling weerspiegelt de betere competitiviteitspositie van de Amerikaanse bedrijven op de wereldmarkten ingevolge de val van de dollar. Niettemin mag daarbij niet vergeten worden dat de Amerikaanse uitvoer slechts een gering deel uitmaakt van de invoervraag van de Europese landen. Voor de BLEU bv. vertegenwoordigen de aankopen van Amerikaanse produkten iets minder dan 5 % van de totale waarde. De BLEU-invoer bestaat vooral uit voedingsprodukten (+94 % voor 14 % van het totaal), meer bepaald graan-gewassen, en scheikundige produkten (+42 % voor 9 % van het totaal).

Voor de BLEU-uitvoer van brandstoffen is toegenomen, de verkoop van petroleumprodukten moet in volume met een factor 1,7 en in waarde met een factor 1,2 worden vermenigvuldigd. De brandstoffen nemen de helft van de uitvoer in volume in beslag, in waarde is het maar 6 %. De voornaamste posten in waarde zijn de afgewerkte produkten volgens grondstof (-7 %; 45 % van het totaal) en de machines en het vervoermaterieel (+4 %; 23 % van het totaal).

h. Japan

Voor het eerst sinds 1982 daalde het deficit van de BLEU t.o.v. Japan in 1987. Tussen 1982 en 1986 was het deficit opgelopen van 35 naar 56,5 miljard frank. De uitvoer nam in waarde ongeveer met 12 % toe, een vergelijkbare groei met 1986 (bijna 11 %); de invoer daalde met iets minder dan 3 % na in 1986 nog met meer dan 20 % gestegen te zijn. De gestegen uitvoerwaarde is het gevolg van een volumewijziging (+12,3 %) aangezien te prijzen niet veranderden (-0,5 %) en de gedaalde invoerwaarde is eveneens het gevolg van een volumewijziging (-8,1 %) die de inverse prijsverandering (+5,9 %) overtrof. Er moet daarbij opgemerkt worden dat de waarden in BEF zijn uitgedrukt en dat de waarde van de JPY in BEF gemiddeld gestegen is van 24,91 (voor 100 JPY) in 1985 tot 26,57 in 1986 (+6,7 %), om daarna te zakken tot 25,85 in 1987 (-2,7 %). Indien de hypothese juist is dat de Japanse producenten hun prijzen in JPY op de buitenlandse markten niet gewijzigd hebben dan betekent het lager invoervolume in de BLEU een vertraagde reactie, met één jaar, op de duurdere Japanse produkten. Dit verschijnsel dat op de bilaterale handel tussen Japan en België slaat, wordt ook voor de totale Japanse handel vastgesteld: de totale uitvoer daalde er met 1,9 % en de invoer steeg met 8,2 % (2), een weerspiegeling van de koerswijzigingen de voorgaande jaren en van het overheidsbeleid ter stimulering van de binnenlandse vraag.

De sleutelpost van de BLEU-invoer is vanzelfsprekend de sector machines en vervoermaterieel, die 80 % van de totale invoer uitmaakt, vooral autovoertuigen (meer dan 50 %). De aankoop van auto's daalde met bijna 7 % in waarde (de ingevoerde hoeveelheid daalde met bijna 12 %). Die daling staat in tegenstelling met het verloop van de totale BLEU-invoer inzake auto's: +10 % in waarde en in volume. De Japanse autoconstructeurs leden m.a.w. een verlies aan marktaandeel ten gunste van andere producenten.

De uitvoer naar Japan wordt eveneens gekenmerkt door een concentratie van de produkten maar minder uitgesproken dan bij de invoer. De afgewerkte produkten vertegenwoordigen in waarde meer dan 50 % van het totaal. De groei ervan bedroeg bijna 19 % in 1987 ondanks de prijsdaling. In die bedrijfstak vormen de niet metaalhoudende minerale produkten de voornaamste post.

(1) Bron: US Department of Commerce. Berekeningen ADSD, zie: **Kwartaaloverzicht van de economie**, Conjunctuurbasis 4: Verenigde Staten, nr. 1/88, p. 75.

(2) Bron: Ministerie van Financiën, Japan, geciteerd in: **Kwartaaloverzicht van de economie**, Conjunctuurbasis 5: Japan, nr. 1/88, p. 87.

i. Nieuwe industrielanden van Zuid-Oost Azië

De BLEU heeft t.o.v. die landen een gunstiger positie dan tegenover Japan en dat terwijl op internationaal vlak de vier «Tijgers» of «Draken» thans het voornaamste destabiliserend element van de handels- en lopende balansen uitmaken. Zo wordt het deficit op de Amerikaanse lopende balans (-141,3 miljard USD in 1986, -160,7 miljard USD in 1987) veroorzaakt door de overschotten van Japan (+ 85,8 miljard USD in 1986, + 87,0 miljard in 1987), van de Duitse Bondsrepubliek (respectievelijk + 37,9 miljard en + 44,3 miljard USD) en van de vier Zuid-Oost Aziatische landen (+ 22,9 miljard en + 30,0 miljard USD) (1). De OESO raamt de uitvoer van de vier op 7,4 % van de werelduitvoer en de groei in volume van hun uitvoer zou gemiddeld 22 % bedragen in 1987 (tegen 17,2 % in 1986).

De EEG als geheel heeft t.o.v. de vier landen een deficit (-3,9 miljard ECU, voor de eerste drie kwartalen van 1987, tegen -2,6 miljard tijdens dezelfde periode van 1986) (2). De BLEU beschikt daarentegen over een surplus dat tussen 1981 en 1985 van 3,2 miljard tot 14,3 miljard BEF opklom, in 1986 viel het terug tot iets minder dan 6 miljard, maar in 1987 wordt het opnieuw 9 miljard. De toename van de handelsbetrekkingen is spectaculair en indien reeds hoog bij de invoer, dan is de uitvoergroei nog groter.

j. Ontwikkelingslanden

De handelsbalans van de BLEU met de ontwikkelingslanden is in 1987 opnieuw negatief geworden nadat ze het jaar voordien positief was. De resultaten blijven, in vergelijking met het begin van de jaren tachtig, niettemin gunstig. In 1980 bereikte het deficit 120 miljard, tussen 1981 en 1982 nam het nog toe, maar vanaf 1983 verminderte het drastisch en in 1986 werd een overschot van meer dan 11 miljard verwezenlijkt. Dit verloop weerspiegelt hoofdzakelijk de schommelingen van de energiefactuur: het tekort tegenover de petroleumproducerende landen liep van 130,8 miljard in 1980 op tot 146,1 miljard in 1982, viel daarna terug tot 57,1 miljard in 1983 en daalde verder de volgende jaren. In 1986 was dit deficit quasi weggewerkt. De verslechtering in 1987 is het gevolg van een gedaalde uitvoer in samenhang met een invoerstijging (hoger dan t.o.v. de andere grote zones). In 1986 waren zowel uitvoer als invoer gedaald (16 % bij de uitvoer maar 20 % bij de invoer uit het geheel van de ontwikkelingslanden).

Aan de uitvoerzijde vloeit de waardevermindering voort uit prijs- en hoeveelheidswijzigingen, terwijl aan de invoerzijde de waardevermeerdering aan volumeveranderingen toe te schrijven is aangezien het indexcijfer van de gemiddelde waarden daalde. Die volumegroei wordt ook op een ruimere schaal vastgesteld: de ontwikkelingslanden waren volgens het GATT in 1987 de voornaamste motor van de uitvoer (in volume) met een groei van 6 %, tegen 4 % voor de ontwikkelde landen en 2,5 % voor de landen uit het Oosten (3).

k. Landen met staatshandel

De handel met die landen is in waarde teruggefallen maar minder bij de uitvoer dan bij de invoer, het tekort op de handelsbalans is met iets meer dan 11 miljard BEF toegenomen. Ook de handelsbetrekkingen met de EEG zijn verslechterd: de EEG-uitvoer daalde met 8,1 % en de invoer steeg met 1,8 % waardoor het deficit van 1,9 miljard ECU in 1986 opliep tot 4,7 miljard in 1987 (4).

(1) OCDE (1988), *Perspectives économiques*, nr. 43.

(2) EUROSTAT (1988), *Commerce extérieur. Statistiques mensuelles*, nr. 3.

(3) GATT (1988), Communiqué de presse van 29 februari, Genève.

(4) Eurostat-ramingen gepubliceerd in: *Commerce extérieur. Statistiques mensuelles*, nr. 3/88.

De Comecon-landen zijn thans de minst dynamische in de wereldhandel. Volgens GATT-ramingen zijn de volumeveranderingen van de uitvoer en de invoer van die landen tijdens de laatste jaren lager geweest dan in de andere zones (1).

De handel met de BLEU is geconcentreerd in brandstoffen, waarvan de invoer meer dan 75 % van de handel in volume en een derde in waarde uitmaakt. Aan de uitvoerzijde is de concentratie minder. De voornaamste categorieën zijn de afgewerkte produkten volgens grondstof (45 % van het totaal in volume en 30 % in waarde), de scheikundige produkten (21 % in volume en 24 % in waarde), de niet elders genoemde produkten (vooral vertrouwelijke trafiek, ongeveer 20 % in volume en in waarde) en tenslotte de machines en het vervoermaterieel (slechts 1 % in volume, maar 12 % in waarde). In 1987 hebben die groepen een waardedaling opgelopen, uitgezonderd de niet elders genoemde produkten.

E. BEOORDELING VAN DE EXTERNE PRESTATIES VAN BELGIE

Iedere diagnose in verband met de externe prestaties van een economie is een kiese aangelegenheid omdat ze altijd aanleiding geeft tot betwistingen ingevolge de afwijkende resultaten die de diverse studies terzake opleveren. De aangewende methodologieën, de gekozen indicatoren en de gebruikte gegevens zijn er de oorzaak van. De keuze van de methodes en van de indicatoren wordt dikwijls ingegeven door de doelstelling die er bij de analyse wordt nagestreefd; zoals het beklemtonen van één of ander aspect van de handelsbetrekkingen waardoor de algemene benadering moeilijk wordt. De keuze van de gegevens zou overigens voornamelijk moeten steunen op criteria van betrouwbaarheid en internationale vergelijkbaarheid, ten minste althans voor de voornaamste partnerlanden. De beschikbaarheid van de gegevens belemmert dit dikwijls. De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven heeft in 1987 dit probleem aangesneden en stelt in haar Jaarverslag over de concurrentiepositie van de economie (2) voor om een statistisch «instrumentenbord» op te stellen, waarin alle beoordelingselementen evenals de voornaamste determinanten van de waargenomen ontwikkeling zouden opgenomen worden.

De gegevens over België worden vergeleken met het gewogen gemiddelde van de overeenstemmende gegevens bij de voornaamste concurrenten. De vergelijking gebeurt hetzij met vijf landen van de EEG (DE, FR, GB, IT en NL), hetzij met daarbij twee niet Europese handelspartners (US en JP). Bij het opstellen van een dergelijk statistisch dossier rijzen moeilijkheden in verband met de beschikbaarheid van recente en regelmatige gepubliceerde gegevens, met de verscheidenheid van methodes en met de bepaling van indicatoren naargelang de bronnen. De Centrale Raad is daarbij op belangrijke leemten in het statistisch materiaal gestoten en op de moeilijkheid van interpretatie. Het voorgestelde instrumentenbord is niet definitief, het is een eerste benadering die achteraf moet uitgediept worden. Voor 1987 bevat de «synthesetabel» het resultaat van 22 tabellen die de hierna opgegeven elementen bestuderen.

Een eerste reeks indicatoren heeft betrekking op de handelsbalans en de uitvoerprestaties: daaronder vallen het dekkingspercentage, de bijdrage van de netto uitvoer tot de groei, de ontwikkeling van het volume en van de gemiddelde waarden, het indexcijfer van de ruilvoet, het aandeel van het beschouwde land in de totale uitvoer (invoer) in een refertezone (OESO), de ontwikkeling van de uitvoer in functie van de vraagintensiteit en de vergelijking tussen de effectieve uitvoergroei in volume en de groei van de potentiële uitvoer (of afzetmogelijkheden). Een tweede reeks indicatoren behandelt de rendabiliteit van de ondernemingen en in de derde reeks worden de determinanten onderzocht. Onder deze laatste vallen de wisselkoersen, de totale binnenlandse kosten, de loonkosten, de financiële kosten, de energiekosten en sommige structuurkenmerken.

(1) GATT (1988), *Op. cit.*.

(2) Conseil Central de l'Economie (1987), *Rapport Annuel et Avis du Conseil Central de l'Economie relatif à la position compétitive de l'économie*, Brussel, 30 oktober.

De weerhouden kenmerken hebben betrekking op de investeringen, de samenstelling van de uitvoer per produkt en produktgroep, de inspanningen op het vlak van onderzoek en ontwikkeling en tenslotte op zg. «kwalitatieve» factoren. Om die de beoordelen zijn er weinig en dikwijls onvergelykbare gegevens beschikbaar. De Centrale Raad maakt gebruik van de rangschikking opgesteld door het European Management Forum (EMF) (1), daarin worden 31 landen volgens tien criteria vergeleken, die criteria worden op basis van enquêtes bij ondernemingsleiders en andere economische verantwoordelijken geanalyseerd. De rangschikking berust dus gedeeltelijk op subjectieve beoordelingen.

Een aantal van de door de Centrale Raad gekozen indicatoren werden reeds hiervoor behandeld: het dekkingspercentage, de prijs- en volumewijzigingen, het indexcijfer van de ruilvoet. Hierna wordt dan ook maar informatie verschaft over het marktaandeel en de concurrentiepositie.

Met de OESO-gegevens kan de ontwikkeling van de BLEU-marktaandelen worden vergeleken met die van andere landen (tabel 27). De ontwikkeling wordt geraamd als het verschil tussen het veranderingspercentage van het effectieve uitvoervolume en dit van de buitenlandse afzetmogelijkheden. Dit laatste berekend als het gewogen gemiddelde van de procentuele veranderingen van de invoervraag bij de diverse klanten. Alleen de afgewerkte produkten worden beschouwd en de weging gebeurt op basis van de handelsstromen in 1981. De BLEU verloor in 1987 ongeveer 2 % aan marktaandelen voor afgewerkte produkten. De andere concurrenten, met uitzondering van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, hebben evenwel min of meer belangrijker verliezen geleden.

TABEL 27- Vergelijking van de marktaandelen in afgewerkte produkten van verschillende OESO-landen

LANDEN	% verandering in t t.o.v. t-1								
	Reële groei van het uitvoervolume (1)			Groei van de buitenlandse handel (2)			Ontwikkeling van het marktaandeel (3) = (1) - (2)		
	1985	1986	1987	1985	1986	1987	1985	1986	1987
BLEU	4,5	3,8	5,9	6,0	5,7	8,0	-1,4	-1,8	-1,9
Nederland	6,4	-0,9	7,3	5,6	6,2	7,5	0,7	-6,7	-0,2
Frankrijk	0,5	-0,7	2,3	5,0	3,6	6,8	-4,3	-4,1	-4,2
Duitsland	8,7	2,6	3,0	6,0	5,0	7,1	2,6	-2,3	-3,8
Verenigd Koninkrijk	8,8	2,5	8,2	4,5	3,7	6,5	4,1	-1,1	1,6
Italië	5,3	3,8	4,1	4,0	3,7	5,9	1,2	0,1	-1,8
Verenigde Staten	0,3	7,5	16,2	3,8	2,5	7,4	-3,3	4,9	8,2
Japan	4,9	-0,5	0,5	5,0	3,1	5,2	-0,1	-3,6	-4,5

Bron: OCDE, Perspectives Economiques, nrs. 41, 42, 43.

De belangrijkste winsten of verliezen houden verband met de recente wisselkoersschommelingen. Door de dollardepreciatie hebben de Verenigde Staten in 1986-1987 marktaandelen herwonnen ten nadele van vooral Japan en Duitsland maar ook van Frankrijk, waarvan de externe positie sinds jaren verslechtert.

De ontwikkeling van de concurrentiepositie kan, althans gedeeltelijk, beoordeelt worden aan de hand van prijs- en kostenindicatoren (tabel 28). Het zijn in feite betrekkelijke indicatoren, ze geven de verhouding tussen de

(1) EMF Foundation (1986): *World competitiveness Report 1986*, Genève. Weerhouden factoren: dynamisme van de economie, doeltreffendheid van de industrie, de dynamische marktfactoren, het financieel dynamisme, de menselijke hulpbronnen, de staatstussenkomst, de natuurlijke hulpbronnen, de buitenlandse gerichtheid, de innovatiekracht en consensus en de socio-politieke stabiliteit.

indicator van het beschouwde land en het gewogen gemiddelde van de indicatoren in de andere landen uit de betrokken zone; die indicatoren worden vooraf in een gemeenschappelijke munt omgezet. Een stijging van de indicator betekent dat de prijzen of de kosten in het beschouwde land sneller toenemen dan deze van de concurrenten, en dus verslechtert de concurrentiepositie. De hier weerhouden indicatoren en de drie bronnen (OESO, IMF en EEG), geven alle een verslechtering van de concurrentiepositie van de de BLEU aan in 1987, dit was ook de twee voorgaande jaren het geval.

TABEL 28- Competitiviteitsindicatoren van de BLEU

OMSCHRIJVING	1982 = 100		
	1985	1986	1987
OESO (a)			
Relatieve loonkost in de industrie	98	102	105
Relatieve uitvoerprijzen van de nijverheidsprodukten	105	109	109
IMF (b)			
Relatieve arbeidskost per eenheid produkt	94,8	97,5	(c) 102,6
Relatieve gemiddelde uitvoerwaarde	96,9	99,3	(c) 99,9
EEG (d)			
Relatieve arbeidskost per eenheid produkt in de verwerkende nijverheid	99,5	101,9	105,8
Deflator uitgevoerde goederen	100,9	102,6	103,8

Bron: OCDE, Perspectives Economiques, n. 43, juni 1988, IMF, International financial statistics, maart 1988, EEG, april 1988.

- (a) De indicatoren meten de prestatie van het beschouwde land in verhouding tot een aantal concurrerende landen van de OESO voor een aantal markten van de zone en erbuiten.
- (b) De indicatoren meten de prestatie van het beschouwde land in verhouding tot zestien andere industrielanden. De wegingscoëfficiënten zijn die van de totale handel van nijverheidsprodukten in 1980.
- (c) Indexcijfers op basis van het gemiddelde van eerste drie kwartalen.
- (d) De indicatoren meten de prestatie van het beschouwde land in verhouding tot de andere industrielanden. De EEG berekent ook indicatoren t.o.v. de andere landen van de EEG(12) en t.o.v. de EMS-lidstaten.

F. BETALINGSBALANS VAN DE BLEU (1)

a. Algemeen overzicht

Alleen de gegevens op kasbasis waren beschikbaar bij het opstellen van dit overzicht. Er is een forse verbetering, een voortzetting van de ontwikkeling in 1986, van het saldo van de algemene balans (tabel 29). Van 1985 tot 1986 slonk het tekort met 55,3 miljard (van 56,7 miljard tot 1,4 miljard) en van 1986 tot 1987 sloeg het tekort om in een aanzienlijk overschot.

De oorzaak van deze schommelingen is verschillend naargelang het jaar. In 1986 was het een gevolg van het groter overschot op de lopende verrichtingen (van 17,5 miljard naar 123,3 miljard) vooral op het goederenverkeer en in mindere mate op het dienstenverkeer. De kapitaalbalans verslechterde erg, het tekort werd ruim verdubbeld (van 66,8 miljard naar 138,9 miljard). Die toename vloeit voort uit de kapitaalbewegingen van de privé sector: vooral het effectenverkeer, de directe investeringen en de subrubriek «overige verrichtingen» zijn ervoor verantwoordelijk. In 1987 is de toestand net omgekeerd: op de balans van het lopende verkeer verkleinde het overschot

(1) De methodologie van de betalingsbalans wordt uiteengezet in: Nationale Bank van België (1987), *De betalingsbalans van de BLEU in 1985 op transactiebasis*, Tijdschrift van de NBB, Deel II, nr. 3, september, p. 19.

met ruim 33 miljard, terwijl het deficit op de kapitaalbalans met nagenoeg 135 miljard afnam, dank zij een aanzienlijke daling van de netto privé kapitaaluitvoer. Die verbetering dekt echter een aantal uiteenlopende ontwikkelingen tijdens het jaar: zo was de privé kapitaalimport tijdens het tweede kwartaal zo belangrijk dat het saldo positief werd, maar tijdens de twee volgende kwartalen nam de kapitaaluitvoer sterk toe, zodat opnieuw een negatief saldo optrad.

Het herstel van de algemene betalingsbalans wordt weerspiegeld in de netto wisselreserves van de NBB; deze stegen met 80,7 miljard, tegen een toename met 7,2 miljard in 1986.

TABEL 29- Saldi van de algemene betalingsbalans op kasbasis

OMSCHRIJVING	Miljard frank	
	1986	1987
1. Goederenverkeer	+ 120,3	+ 71,7
2. Dienstenverkeer	+ 50,3	+ 75,2
3. Transferten	-47,3	-56,4
3.1. Particuliere	-9,6	-5,5
3.2. Overheid	-37,7	-50,9
Totaal lopend verkeer (1 + 2 + 3)	+ 123,3	+ 90,5
4. Kapitaalverkeer van de overheid	+ 47,6	+ 18,4
5. Kapitaalverkeer van bedrijven en particulieren	-186,5	-23,0
Totaal kapitaalverkeer (4 + 5)	-138,9	-4,6
6. Vergissingen en weglatingen	+ 14,2	+ 15,2
7. Tegenpost monetisatie/ demonetisatie monetair goud	0,0	-10,6
Totaal (1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7)	-1,4	+ 90,5

Bron: Nationale Bank van België.

b. Balans van de lopende verrichtingen

De verslechtering van de lopende balans in 1987 is toe te schrijven aan het lagere saldo op het goederenverkeer (waarvan het overschot met iets minder dan 50 miljard afnam) en, in geringere mate, aan de stijging van het tekort op transferten (ten belope van iets minder dan 10 miljard). Het overschot op het dienstenverkeer nam toe met nagenoeg 25 miljard, maar dat was ontoereikend om de bewegingen van de beide voorgaande rubrieken te compenseren.

Het lopende saldo laat toe de ontwikkeling van de globale financiële positie van de Belgische economie te beoordelen. De slechte prestatie op het lopende verkeer moet in verband worden gebracht met de wijzigingen van de financiële saldi van de voornaamste economische subjecten: gezinnen, bedrijven en overheid. Over het algemeen werd in 1987 zowel bij de bedrijven als bij de gezinnen het overschot afgeroomd, terwijl het tekort van de overheidssector verminderde. Nu blijkt dat enerzijds de consumptie niets aan dynamisme inboette ondanks de aderlating die het beschikbaar inkomen onderging door de maatregelen tot sanering van de overheidsfinanciën en anderzijds de investeringen niet noemenswaardig afnamen, hoewel de fiscale stimulansen verminderd werden.

In 1987 is de verslechtering in het goederenverkeer voornamelijk toe te schrijven aan de eigenlijke uit- en invoer (overschot werd een tekort) en ook, in geringe mate, aan het loonwerk (daling van het overschot met 5 miljard), terwijl het overschot van de arbitrageverrichtingen nagenoeg onveranderd bleef. Op te merken valt dat de ontwikkeling van de netto uitvoer van goederen (in waarde) voor rekening van de niet-energieprodukten komt omdat het tekort op de energiebalans verder slonk waardoor de tijdens de voorgaande jaren waargenomen trend werd voortgezet.

Op de dienstenbalans steeg het overschot met 25 miljard, als resultaat van een gunstige ontwikkeling van de posten vracht en verzekeringskosten en andere vervoerkosten, opbrengsten uit beleggingen en investeringen, evenals «niet elders vermelde overheidstransacties». Enkel de post «reisverkeer» ging achteruit (tabel 30). Het overschot op twee posten m.b.t. de vervoerdiensten bedroeg 33,3 miljard in 1987, tegen 16,6 miljard een jaar voordien. Het saldo van het «reisverkeer» is daarentegen gewoonlijk negatief en in 1987 steeg het deficit met 2,9 miljard.

Het ziet er naar uit dat de slechte weersomstandigheden in België de Belgische toeristen er toe heeft aangezet hun verlof in het buitenland door te brengen en/of de buitenlandse toeristen heeft verhinderd naar de BLEU te reizen. Bovendien gingen meer Belgische toeristen naar de Verenigde Staten onder invloed van de verlaging van de dollarkoers.

TABEL 30- Saldi van het goederen- en dienstenverkeer op kasbasis

OMSCHRIJVING	Miljard frank	
	1986	1987
1. Goederenverkeer	+ 120,3	+ 71,7
1.1. Uit- en invoer	+ 23,4	- 20,7
1.2. Loonwerk	+ 68,5	+ 63,6
1.3. Arbitrage	+ 28,4	+ 28,8
2. Dienstenverkeer	+ 50,3	+ 75,2
2.1. Vracht- en verzekeringskosten voor goederenvervoer	+ 29,1	+ 33,2
2.2. Anderde vervoerkosten	- 12,5	+ 0,1
2.3. Reisverkeer	- 30,9	- 33,8
2.4. Opbrengsten uit beleggingen en investeringen	+ 4,9	+ 14,1
2.5. Niet elders vermelde overheidstransacties	+ 71,4	+ 79,7
2.6. Overige:	- 11,7	- 18,1
2.6.1. Grensarbeiders	+ 6,0	+ 3,5
2.6.2. Overige	- 17,7	- 21,6
Totaal goederen en diensten	+ 170,6	+ 146,9

Bron: Nationale Bank van België.

In de rubriek «opbrengsten uit beleggingen en investeringen», waarvan het saldo reeds positief was in 1986, was het verloop eveneens gunstig als gevolg van een hogere verhouding tussen de buitenlandse privé activa en de overheidsverbintenissen ten aanzien van het buitenland. Sinds 1985 is het saldo op de balans van de lopende verrichtingen positief geworden zodat de netto tegoeden van de BLEU op het buitenland tijdens de jongste drie jaren stegen. Bovendien verminderden in 1987 ook de rentebetalingen van de overheid aan het buitenland. Deze evolutie is door een reeks factoren te verklaren. De intrestvoeten daalden in de meeste van die landen in wier munt een gedeelte van de overheidsschuld werd aangegaan. De in dollar betaalde rente daalde als gevolg van de koersontwaarding van deze munt. Tenslotte werd ook de schuldstructuur gewijzigd om de verbintenissen in munten met hoog rentetarief om te kunnen zetten in verbintenissen in munten met lagere rente.

Het overschot op de «niet elders vermelde overheidstransacties» neemt sinds verscheidene jaren toe. Dit is een gevolg van de grotere bestedingen van de buitenlandse vertegenwoordigingen in de BLEU en in de NATO, maar vooral van de werkingskosten van de Europese Gemeenschappen. Op het «overig dienstenverkeer» is het saldo gewoonlijk positief voor de inkomens van de grensarbeiders en negatief voor de andere subrubrieken.

Het tekort op de transferten verslechterde als gevolg van de overheidsverrichtingen; het negatief saldo van de privé transferten verminderde daarentegen. De BLEU diende in 1987 haar betalingen aan de EEG te verhogen omdat de kosten in verband met de uitvoersubsidies aan de landbouw toenamen na de dollardepreciatie. Aan de andere kant waren de inkomsten vanwege het EOGL geringer. Bijgevolg steeg het tekort op de overheidstransfers met 13,2 miljard.

c. Kapitaalbalans

In tegenstelling met de lopende balans is de kapitaalbalans deficitair. Onderverdeeld naar de sectoren verantwoordelijk voor de verrichtingen, wordt een netto kapitaalimport bij de overheid en een netto kapitaaluitvoer bij

de particuliere sector vastgesteld. De in 1987 waargenomen schommelingen verschillen in belangrijke mate met die van voorgaand jaar. Van 1985 tot 1986 werd het kapitaaldeficit meer dan verdubbeld, van 66,8 miljard naar bijna 140 miljard, maar van 1986 tot 1987 slonk het tot minder dan 5 miljard. Deze zaagtandbeweging is in hoofdzaak toe te schrijven aan de verrichtingen van ondernemingen en particulieren (stijging van de netto uitvoer in 1986 en daling in 1987); de verrichtingen van de overheid verliepen in omgekeerde richting, maar veel minder omvangrijk (stijging van de netto invoer in 1986 en daling in 1987).

In 1986 ging de forse stijging van de netto uitvoer van particulier kapitaal gepaard met een toename van de staatsverbintenissen, maar onvoldoende om de stijging van de eerste te compenseren. In 1987 ging de vermindering van deze netto uitvoer gepaard met een inkrimping van de compenserende financiering via de verbintenissen van de Schatkist ten aanzien van het buitenland. Daarbij moet trouwens worden aangestipt dat in het eerste kwartaal, de netto verbintenis van de Staat negatief werd (-16,1 miljard), hetgeen overeenstemt met een netto terugbetaling van de buitenlandse schuld. Tijdens de volgende kwartalen werd het saldo opnieuw positief (achtereenvolgens +0,7 miljard, + 29,3 miljard en + 6,9 miljard).

TABEL 31- Saldi van het kapitaalverkeer

OMSCHRIJVING	Miljard frank	
	1986	1987
1. Kapitaalverkeer van de overheid	+ 47,6	+ 18,4
1.1. Staat:	+ 61,2	+ 20,8
1.1.1. Verplichtingen	+ 67,3	+ 26,7
1.1.2. Tegoeden	- 6,1	- 5,9
1.2. Andere overheid	- 13,6	- 2,4
2. Kapitaalverkeer bedrijven en particulieren	- 186,5	- 23,0
2.1. Handelskredieten (a)	-	-
2.2. Overige:		
2.2.1. Overheidsbedrijven	- 4,7	- 4,8
2.2.2. Financiële instellingen overheidssector	- 23,4	+ 8,1
2.2.3. Particuliere sector:	- 158,4	- 26,2
2.2.3.1. Belgisch-Luxemburgse investeringen en beleggingen in het buitenland	- 265,6	- 251,0
2.2.3.1.1. Effecten	- 166,7	- 141,1
2.2.3.1.2. Directe investeringen	- 72,7	- 100,1
2.2.3.1.3. Onroerende goederen	- 2,4	- 3,0
2.2.3.1.4. Overige	- 23,8	- 6,9
2.2.3.2. Buitenlandse investeringen en beleggingen in de BLEU	+ 107,2	+ 224,8
2.2.3.2.1. Effecten	+ 47,0	+ 69,9
2.2.3.2.2. Directe investeringen	+ 28,2	+ 87,3
2.2.3.2.3. Onroerende goederen	+ 2,6	+ 0,8
2.2.3.2.4. Overige	+ 29,4	+ 66,8
Totaal (1 + 2)	- 138,9	- 4,6

Bron: Nationale Bank van België.

(a) Deze rubriek neemt enkel de niet bij de Belgische en Luxemburgse Banken gemobiliseerde handelskredieten op. De kredieten die wel bij banken werden gemobiliseerd zijn opgenomen in de rubrieken betreffende de financiering van het totaal.

Voor de particuliere sector wordt in tabel 31 het onderscheid gemaakt tussen de investeringen en beleggingen van Belgen en Luxemburgers in het buitenland en die van de buitenlanders in de BLEU. Het tekort op de effectenverrichtingen van de Belgen en Luxemburgers en die van de buitenlanders daalde van 119,7 miljard in 1986 naar 71,2 miljard in 1987. Het verschil tussen de directe investeringen door Belgen en Luxemburgers in het buitenland en die van buitenlanders in de BLEU beliep -12,8 miljard in 1987, tegen -44,5 miljard in 1986. In 1987 namen

de stromen in de beide richtingen sterk toe. De kapitaaluitvoer bestaat vooral uit aankopen en participaties (58 miljard over de eerste tien maanden van 1987, tegen 21 miljard een jaar voordien, volgens de NBB). Het zou daarbij o.m. gaan om verrichtingen van sommige Belgische holdings in de energiesector. De kapitaalinvoer zou eveneens in hoofdzaak uit participaties bestaan (52 miljard over de eerste tien maanden van 1987, tegen 17 miljard in 1986). Hier zou het gaan om verrichtingen in de verzekeringssector en in de holdings.

De hiervoor beschreven posten vormen het zogenaamde autonome en spontane kapitaalverkeer dat beïnvloed wordt door het verloop van factoren zoals de rente op lange termijn. Het saldo van die bewegingen is negatief, maar verkleint evenwel (van -164,0 miljard naar -86,1 miljard in 1987). De «overige investeringen en beleggingen» hebben betrekking op vluchtige stromen, die grotendeels door korte termijn factoren worden beïnvloed (wisselkoers, rente op korte termijn, anticipaties). Het saldo ervan is positief en neemt fors toe (van +5,6 miljard in 1986 naar +59,9 miljard in 1987).

De toename van het overschot op kortlopende kapitaalverrichtingen kan worden verklaard door de twee hoofdfactoren die dit soort bewegingen beïnvloedt: het anticiperen van de wisselkoersschommelingen en de ontwikkeling in verband met de rentetarieven. Meer bepaald kan bij de BLEU-kapitaalbalans in 1987 worden gewezen op een aanzienlijke kapitaaltoevoer in het eerste kwartaal, hetgeen neerkomt op een terugkeer van het geld dat einde december 1986 - begin januari 1987 in grote mate wegvloede wegens anticipaties op de pariteitsherschikking binnen het EMS. Eens deze herschikking achter de rug (12 januari 1987), kwam een compensatiebeweging op gang. Daarna hield de kapitaaltoevoer aan en dat is te verklaren door het verschil in rentetarieven voor beleggingen in BEF en in DEM, de in het EMS overheersende munt.

2.2.4. INDUSTRIELE PRODUKTIE

A. ALGEMEEN OVERZICHT

a. Produktieverloop

De groeivertraging die sinds 1985 het verloop van de industriële productie kenmerkt, wordt in 1987 iets minder; een groei tussen 1,5 % à 1,9 % wordt opgetekend. In vergelijking met de buurlanden valt die nog laag uit. Volgens de EEG is de groei van de Belgische industriële productie in 1987 slechts de helft van die van de Gemeenschap; terwijl de toename in Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk ruim 3 % bedraagt. Alleen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland, met een stabilisering, deden het slechter dan België.

TABEL 32- Indexcijfers van de industriële productie per goederengroep en bedrijfstak

1980 = 100

OMSCHRIJVING	Jaargemiddelden			1987 groei in % t.o.v.		
	1985	1986	1987(a)	1974	1979	1986
Algemeen (excl. bouw)	103,6	104,6	106,6	9,4	4,3	1,9
Algemeen (incl. bouw)	90,2	91,1	92,3	-10,1	-8,4	1,3
Naar bestemming der goederen:						
- grondstoffen en halffabrikaten	101,0	101,3	104,3	6,2	1,0	3,0
- niet-duurzame consumptiegoederen	111,4	113,2	117,8	21,1	15,4	4,0
- duurzame consumptiegoederen	100,6	104,7	106,7	4,9	5,9	1,9
- investeringsgoederen (excl. bouw)	105,9	106,3	104,9	9,7	1,2	-1,3
Bouwnijverheid	53,6	54,5	53,5	-60,1	-43,6	-1,7
Extractieve nijverheid:						
- steenkoolmijnen	84,2	75,3	64,7	-52,4	-33,2	-14,1
- groeven en graverijen	83,9	71,8	55,0	-66,1	-18,1	-23,4
- groeven en graverijen	81,5	80,3	86,9	-4,0	-5,0	8,2
Fabrieksnijverheid:						
- voedings- en dranknijverheid	104,1	105,5	107,9	11,7	5,3	2,3
- tabaksnijverheid	116,0	118,8	122,0	32,4	23,2	2,7
- textielnijverheid	104,3	98,1	94,7	-8,3	-6,3	-3,5
- textielnijverheid	103,9	105,2	103,6	-7,5	6,6	-1,6
- confectie- en schoennijverheid	92,2	97,0	91,0	-26,5	-11,4	-6,2
- houtnijverheid	95,6	99,5	110,1	19,7	17,4	10,6
- papier- en kartonnijverheid	112,7	114,8	125,7	24,8	23,7	9,4
- scheikundige en rubbernijverheid	117,0	119,8	129,4	30,4	14,1	8,0
- derivaten petroleum- en kolen:						
-- petroleumraffinaderijen	50,9	72,6	74,5	-21,1	-28,0	2,6
- niet-metaalhoudende mineralen	74,0	72,3	73,8	-23,8	-26,2	2,0
- basis-metaalnijverheid	93,9	90,0	90,5	-20,6	-14,3	0,6
- metaalverwerkende nijverheid:						
-- werken uit metaal	105,4	106,2	105,8	-15,5	-2,0	-0,4
-- niet-elektrische machines	99,1	94,7	95,2	17,7	-7,0	0,5
-- elektrische constructie	108,7	104,3	102,1	10,6	-1,9	-2,1
-- transportmaterieel	94,3	97,3	95,4	-4,3	-10,0	-2,0
- transportmaterieel	119,9	129,1	132,5	52,2	36,2	2,6
Elektriciteit	106,2	108,8	117,5	71,0	10,4	8,0

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige cijfers.

b. Industriële produktie per goederengroep

Tot de groei dragen zowel de duurzame (+ 1,9 %) als de niet-duurzame consumptiegoederen (+ 4,0 %) bij. Bij de niet-duurzame is de groei dubbel zo groot als in de vier voorgaande jaren, maar voor de duurzame is die slechts de helft van 1986. De aanleiding tot de produktiegroei bij de niet-duurzame consumptiegoederen is het groter verbruik van brandstoffen, papierwaren en andere produkten, waaronder sportartikelen e.d. De produktie van voedingswaren had de normale verwachte stijging met 2,7 %, maar kleding en schoeisel werden niet door de vraag ondersteund.

De produktietoename van de grondstoffen en intermediaire goederen bedraagt 3,0 %. De ontwikkeling bij de uitrustingsgoederen (zonder bouwnijverheid) is zorgwekkend. Na de zwakke prestatie in 1986 en rekening houdend met de nochtans belangrijke investeringen van de ondernemingen, zowel in 1986 als 1987, daalde de produktie er nog met 1,3 % in 1987. De verklaring blijft de onaangepaste binnenlandse produktie aan de specifieke vraag (tabel 32).

c. Industriële produktie per bedrijfstak

Een zestal bedrijfstakken hebben in 1987 bijgedragen tot de produktiegroei: de houtnijverheid, de papier- en kartonnijverheid, de nijverheid van de niet-metaalhoudende mineralen, de voedings- en drankenindustrie, de scheikundige nijverheid en de elektriciteitsproduktie. In de andere sectoren daalde of stagneerde het productiepeil, althans volgens de voorlopige indexcijfers van de industriële produktie (juli 1988).

De beste groepprestatie (+ 10,6 %) werd in 1987 behaald door de houtnijverheid en -verwerking waar de activiteit zowel door de binnenlandse vraag als door de uitvoer werd ondersteund. De verzaging van harsachtigen steeg aanzienlijk door de grote vraag vanuit de bouwsector en de verpakkingsnijverheid, deze van loofhout bleef op het niveau van vorig jaar en deze van populier bleef ondersteund door de ruime aanwending bij de verpakkingsindustrie, de pallettenproduktie en de krattennijverheid. De houtverwerking, vooral de zetelfabricage en die van samengeperste panelen, verliep eveneens gunstig; zowel de leveringen op de binnenlandse als op de buitenlandse markten, vooral in de Bondsrepubliek en in Nederland, stegen fors. De invoer nam echter nog sneller toe en de buitenlandse fabrikanten vergroten langzaam hun marktaandeel.

De produktietoename (+ 9,4 %) in de papier- en kartonnijverheid doet zich voor bij het andere grafische papier, het gegolfd papier en het krantenpapier; de produktie van karton en papier voor ander gebruik stagneerde t.o.v. 1986.

De nijverheid van de niet-metaalhoudende mineralen trok eveneens het algemeen groeicijfer naar boven door een produktietoename met 2,0 %. Deze was uitsluitend toe te schrijven aan de sterke stijging van de glasproduktie (+ 9 %), vooral door de grotere bestellingen van de automobielnijverheid en de vraag naar veiligheidsglas. De produktie van cement bleef op hetzelfde niveau hangen door de tegengestelde invloed van enerzijds een stijgende activiteit in de woningbouw en anderzijds een nog steeds laag peil van de overheidsinvesteringen in infrastructuurwerken.

De voedings- en drankenindustrie behaalde het gemiddelde stijgingspercentage (+ 2,7 %) dat sinds 1976 het verloop van de bedrijfstak kenmerkt. De scheikundige en de rubbernijverheid blijft een sterk presterende bedrijfstak (+ 8,0 %), vooral onder invloed van de scheikunde industrie. De rubbernijverheid ging in 1987 achteruit (-8,5 %), dit is voor een deel te wijten aan de sluiting van een bandenfabrikant in het Brussels in 1986. De andere deelsectoren zoals zeep en plasticverwerking deden het merklijk beter.

De totale netto elektriciteitsproduktie steeg in 1987 met 8,1 % t.o.v. 1986. De gevraagde energie (geproduceerd vermogen en het saldo van de invoer en de uitvoer) steeg eveneens (4,9 %). De gezinnen namen 5,9 % meer elektriciteit af, in de commerciële en de dienstensector steeg het verbruik met 6 % en in de industriële sector werd voor het eerst sinds jaren een duidelijke stijging (4,0 %) geregistreerd.

Volgens de voorlopige cijfers stagneerde het produktievolume in de metaalverwerkende nijverheid (-0,4 %): zoals gewoonlijk de resultante van tegengestelde ontwikkelingen in de diverse deelsectoren. De subsector die het meest opmerkelijke resultaat behaalde is ongetwijfeld de constructie van transportmaterieel, meer bepaald de autoconstructie. De activiteit in de automobielsector werd, aangezien bijna 90 % van de produktie in het buitenland wordt afgezet, vooral ondersteund door een expansieve buitenlandse vraag. De activiteit in de scheepsbouw heeft nog altijd te lijden onder de wereldwijde overcapaciteit en de concurrentie van enkele lage loonlanden, zodat er in het derde kwartaal bijna geen bestellingen zijn genoteerd en de orderboekjes bijna leeg zijn. De toestand in de constructie van spoorwagematerieel is niet veel rooskleuriger; de bestellingen zijn omwille van budgettaire beperkingen teruggeschroefd tot op ongeveer tweederden van hun peil van 1986. De subsectoren niet-mechanische werken uit metaal en de constructie van niet elektrische machines kunnen evenmin een gunstig resultaat (respectievelijk +0,5 % en -2,1 %) voorleggen daar zij te kampen hebben met een stagnatie van de vraag naar dergelijke investeringsgoederen in de buurlanden en een exportfinancieringsprobleem te wijten aan de insolventie van enkele grote afnemers. Binnen deze subsectoren zijn er nog goede resultaten te noteren voor textielmachines, het materieel voor de burgerlijke bouwkunde, de bijzondere uitrustingen en de hef-, weeg- en transporttoestellen. De problemen waarmee de subsector elektrische constructie te maken heeft zijn dezelfde als voor de niet-mechanische machines, maar versterkt ingevolge het grote belang van de overheidsbestellingen. Zo wordt bij de telecommunicatie het getal rond het RTT-contract scherp aangevoeld.

Het indexcijfer van de basismetalenijverheid blijft ongeveer op het peil van 1986 (+0,6 %). De produktie van ruwstaal nam, niettegenstaande een staking in het eerste kwartaal bij een grote producent, met 1 % toe tegen een daling met 9 % vorig jaar. De staalijverheid heeft gepast ingespeeld op de vraagverbetering naar de platte produkten die zich binnen maar vooral buiten de Gemeenschap heeft voorgedaan vanaf het tweede halfjaar. De Belgische staalijverheid heeft uiteraard kunnen profiteren van de gunstige automobiemarkt.

d. Regionaal produktieverloop

Volgens de voorlopige gegevens zou de industriële produktie in Wallonië (2,7 %) iets sneller toegenomen zijn dan in Vlaanderen (2,4 %). De toestand in beide gewesten is evenwel verschillend; in Vlaanderen ligt het indexcijfer reeds 15 % hoger dan in 1980, terwijl het Waalse produktieniveau daar nog steeds bijna 7 % onder ligt, dit geldt ook voor Brussel na de produktiedaling in 1987 (-1,6 %).

Het verloop in de Vlaamse verwerkende nijverheid wordt voor ruim 60 % bepaald door drie sectoren: de metaalverwerkende nijverheid (inclusief de scheepsbouw), de voedingsmiddelen-, dranken- en tabaksnijverheid en de chemische nijverheid. De groei van de metaalverwerkende nijverheid komt op 2 %, maar de beste prestatie levert de voedingsnijverheid met een groei van 5,7 %, terwijl de chemische industrie een zeer beperkte 0,7 % verwezenlijkt.

De bepalende sectoren in de Waalse industrie zijn dezelfde eerste twee en daarna de ijzer-en staalsector met de non-ferro metalen. De eerste twee sectoren zagen hun produktiepeil in 1987 nogal fors terugvallen terwijl er zich in de ijzer-en staalijverheid en de non-ferro metalen, niettegenstaande de opvering van de staalijverheid, een stabilisatie voordeed. De stijging is dan vooral te danken aan de papier- en kartonijverheid en in mindere mate aan de scheikundige nijverheid.

B. CONJUNCTUURINDICATOR

De gemiddelde waarde van de synthetische conjunctuurindicator van de Nationale Bank lag 2,3 % hoger dan het jaar voordien. Het belangrijkste kenmerk van de indicator in 1987 is dat het zaagtandverloop werd vervangen door een duidelijk stijgende tendens sinds het tweede halfjaar.

De stijging van de indicator voor de verwerkende nijverheid is in 1987 beperkt gebleven tot +1,7 % tegenover 1986. Dat dit resultaat onder dat van de industriële produktie ligt is enigszins verwonderlijk aangezien wordt verondersteld dat de indicator een zeker voorspellend karakter heeft en met 3 à 5 maanden op de industriële produktie voorloopt. De groei van het indexcijfer van de fabrieksnijverheid is nog belangrijker. Een verklaring voor dit afwijkend verloop is enerzijds dat het indexcijfer van de industriële produktie nog voorlopig is en overschat kan zijn. Anderzijds blijkt uit de samenstelling van de indicator van de verwerkende nijverheid dat de grootste relatieve bijdrage tot de groei niet afkomstig is van vooruitzichten inzake de vraag (+0,1 %) maar van de ontwikkelingscomponenten: ontwikkeling van de uitvoerorders (+1,0 %), van het activiteitstempo (+0,4 %) en van de tewerkstellingsvooruitzichten (+0,4 %). De overige componenten, ontwikkeling van de binnenlandse bestellingen en beoordeling van de buitenlandse bestellingen bleven ongewijzigd, terwijl de beoordeling van de totale orderpositie zelfs daalde (-0,2 %).

2.3. SOCIALE ASPECTEN VAN DE ECONOMIE

2.3.1. HET INTERPROFESSIONEEL AKKOORD IN DE PRIVE SECTOR

A. TEWERKSTELLINGSLUIK

In het op 7 november 1986 afgesloten interprofessioneel akkoord in de privé sector, heeft een aantal luiken op de lonen en een aantal andere op de tewerkstelling betrekking. Van die laatste neemt de vorming of de scholing een belangrijke plaats in: de nadruk wordt er gelegd op het bevorderen van de vorming en het tewerkstellen van de jongeren als de prioritaire doelstelling, alleen daarmee kan hen de mogelijkheid van een vaste betrekking worden verschaft. De betrokken partijen zouden daartoe het stelsel van de gedeeltelijke schoolplicht, waarbij studie en deeltijdse arbeid worden gecombineerd (industriële of middenstandsléercontracten), willen uitbreiden tot een groter aantal gevallen en er een diploma aan koppelen dat door de deeltijdse vormingscentra zou afgeleverd worden na het slagen voor een examen. Daarnaast moet ook de naschoolse vorming (alternerend studie en scholing), voor de jongeren die de school verlaten, tot ontwikkeling komen en moet door de sectoren één percent van de drie percent stages voorbehouden worden aan de jongeren uit de risicogroepen: lager onderwijs, algemeen en technisch lager secundair onderwijs, beroepsonderwijs. Dit zou bij voorkeur in het raam van de halftijdse stages moeten gebeuren en voorzover mogelijk moeten die stages bestemd zijn voor jongeren welke niet uit het universitair of uit het hoger onderwijs van het lange type komen.

De overeenkomst, die de twee vorige tewerkstellingsakkoorden verlengt, voorziet ook in de correcte toepassing van de wetgeving op de arbeidsduur, op de deeltijdse en de tijdelijke arbeid evenals op de vervanging van het personeel door jongeren en langdurig werklozen rekening houdend met de technische en functionele kenmerken van iedere onderneming en verwacht een positieve ingesteldheid van de werkgever ten aanzien van de aanvragen tot loopbaanonderbreking.

De Nationale Arbeidsraad heeft in november 1987 de resultaten van het akkoord beoordeeld. Op die datum stelden de sectoren, waar in een paritair comité een akkoord werd bereikt, ongeveer 1 500 000 personen te werk. De sectoren waar geen akkoord in een paritaire comité tot stand is gekomen, groeperen in totaal ongeveer 430 000 werknemers. De sectoren waar op regionaal of ondernemingsvlak akkoorden werden afgesloten (scheikundige nijverheid, ijzer- en staalindustrie, papiernijverheid en banken) vertegenwoordigen ongeveer 160 000 werknemers. Uiteindelijk is meer dan 86 % der tewerkgestelden, hetzij op sectorieel, hetzij op ondernemingsvlak bij een akkoord betrokken (1) .

Het grootste deel van de overeenkomsten voorziet, in overeenstemming met de voorschriften uit de volmachtbesluiten, in de verlenging van de «5-3-3» en de «2 x 1,5 %» akkoorden. In sommige sectoren is er evenwel een wijziging van de toepassingsmodaliteiten.

In de meeste sectoren wordt bijzondere aandacht besteed aan het tewerkstellingsprobleem en onder diverse vormen wordt daartoe, meer bepaald voor de vorming en de tewerkstelling van de jongeren, een bedrag voorbehouden dat overeenstemt met 0,5 % van de loonmassa. Sommige sectoren overschrijden dit bedrag terwijl anderen eronder blijven maar dit compenseren door specifieke maatregelen inzake brugpensioen, loopbaanonderbreking, jongerenstage, alternerende opleiding, deeltijdse arbeid, werkzekerheid, ontslagprocedure of gebruiken een gedeelte

(1) Evaluatie van de resultaten van het interprofessioneel akkoord van 7 november 1986, Nationale Arbeidsraad, 29 februari 1988, Brussel.

van de 0,5 % voor werktijdverkorting, het verlengen van de bestaande akkoorden of de verbetering van de koopkracht. De 0,5 % enveloppe wordt besteed aan diverse formules ter bevordering van de tewerkstelling, zoals de initiatieven tot sectoriële of ondernemingswijze vorming, de netto aanwerving, de verbetering van het stelsel van het brugpensioen met aansporing tot vervanging van de bruggepensioneerde, de clausules in verband met de werkzekerheid en de loopbaanonderbreking met vervanging.

B. LOONLUIK

Het interprofessioneel akkoord voert de boventoon bij de bezoldigingen van de privé sector aangezien het de terugkeer naar de vrije loononderhandelingen betekent. Het loonverloop werd nochtans ook door de zwakke inflatiegraad in 1987 beïnvloed. Zo heeft de daling van het indexcijfer van de consumptieprijzen tussen september en november t.o.v. van de voorgaande maand, op het einde van het jaar aanleiding gegeven tot een loonaanpassing naar beneden in diverse sectoren: in de cementnijverheid, de petroleumindustrie en -handel, de vlasbereiding, het verzekeringswezen, de maatschappijen voor hypothecaire leningen en de spaar- en kapitalisatiemaatschappijen, de wisselagenten, de banken, de gas- en elektriciteitssector.

De lage inflatie en de loonmatiging hebben het bezoldigingsverloop in de openbare sector beïnvloed: bij het overschrijden van de spilindex in april 1987 werd de laatste indexsprong ingehouden. Bovendien zal de, begin november ondertekende, nieuwe overeenkomst in de sector pas in 1988 invloed uitoefenen.

De koopkrachtontwikkeling zal, rechtstreeks of onrechtstreeks, door verschillende aspecten van het interprofessioneel akkoord worden beïnvloed. Het akkoord voorziet inderdaad in de terugkeer naar de vrije onderhandeling door de sectoren inzake het verhogen van de koopkracht en er wordt een bijzondere aandacht gevraagd voor het gewaarborgd gemiddeld minimum maandinkomen. In het akkoord wordt ook het onderzoek voorgesteld van de economische en sociale gevolgen van het huidige stelsel van automatische indexering. Die studie zou door een beperkt aantal wetenschappelijke personaliteiten, onder de auspiciën van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, moeten uitgevoerd worden. Er wordt eveneens aangedrongen op onderhandelingen binnen de sectoren nopens een gebeurlijke veralgemening van de achtendertig uren week als gemiddelde wekelijkse arbeidsduur voor de periode 1987-1988.

De sectoriële overeenkomsten die in dit kader werden aangegaan voorzien in de meeste gevallen in een loonsverhoging volgens diverse formules zowel voor het uurloon, het minimum uurloon als voor het basisloon, het beginbarema, het gewaarborgd minimuminkomen of het minimum maandloon. In veel gevallen wordt een eenmalige premie toegekend (later al dan niet opgenomen in het loon), verhoogt de eindejaarspremie evenals die voor ploegen- of nachtarbeid, stijgen - hetzij in percent, hetzij forfaitair - het stukloon en de loonschalen. Ten slotte wordt de herwaardering van de functies, de herziening van de classificatie en een anciënniteitstoeslag voorzien.

Bij nazicht van de sectoriële overeenkomsten blijkt in veel sectoren de aandacht uit te gaan naar de herwaardering hezij van het gewaarborgd minimuminkomen, hetzij naar de minimumlonen of loonschalen. Vaak wordt verwezen naar een toeslag van 2 x 350 F en naar het bedrag van 34 050 F waarvan in het interprofessioneel akkoord sprake is. Sommige sectoren, waar nochtans een verhoging van het minimuminkomen is voorzien, blijven niettemin onder het bedrag van 34 050 F of zelfs onder het huidige, door de overeenkomst nr 23 vastgestelde bedrag, van 33 349 F. Daarentegen voorzien een aantal sectoren, hoewel ze reeds boven de grens van 34 050 F liggen, een verhoging van het minimuminkomen of -loon.

In een aantal sectoren zal in 1988 de achtendertig uren week een feit zijn, hetzij ingevolge het uitvoeren van vroegere overeenkomsten, hetzij als gevolg van het interprofessioneel akkoord. In sommige sectoren waar nochtans een werktijdverkorting voorzien wordt, zal de achtendertig uur per week nog overschreden worden; in nog

andere sectoren wordt een lagere arbeidsduur bevestigd of voorzien. Ten slotte wordt in enkele sectoren bijkomend of anciënniteitsverlof voorzien.

De wetenschappelijke studiegroep die onder de auspiciën van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven het indexeringsstelsel moest bestuderen, heeft einde februari 1988 zijn besluiten neergelegd (1). Daarin verklaart het zich voorstander van het behoud van een indexeringsstelsel waarbij de lonen automatisch worden aangepast aan de ontwikkeling van een indicator van het prijspeil (automatische post-indexering). Welbepaalde economische omstandigheden kunnen er eventueel toe nopen af te wijken van het beginsel van koopkrachtvastheid. Die afwijkingen zouden tijdelijke uitzonderingsmaatregelen zijn, getroffen na overleg tussen de sociale gesprekspartners.

Volgens de wetenschappelijke studiegroep moet het indexcijfer van de consumptieprijzen, de beste indicator voor de ontwikkeling van de levensduur die beschikbaar is, behouden blijven als referentie-index (aangezien de socio-economische doelstelling van de indexering juist het behoud van koopkracht is). In de mate van het mogelijke moet het volledige loon, met uitzondering van de componenten welke rechtstreeks afhankelijk zijn van de ondernemingswinst, worden geïndexeerd. Ondanks uiteenlopende voorkeuren voor de aangewende technische oplossingen bij de frequentie van de loonaanpassingen, oordelen de leden van de studiegroep dat het alternatief van halfjaarlijkse aanpassingen aanvaardbaar is. Wat de toe te passen koppelingsformule betreft gaat de voorkeur uit naar de procentregel: een stijging van het referentie-indexcijfer met een bepaald percentage moet aanleiding geven tot een loonstijging met hetzelfde percentage, zonder enig maximum of minimum bedrag vast te leggen (het doel van de indexering is niet een inkomensherverdeling door te voeren).

Het zou volgens de studiegroep wenselijk zijn een grotere mate van eenvormigheid van de indexeringsmodaliteiten na te streven in de diverse sectoren (overheidssector en verschillende takken van de privé sector) mits bepaalde flexibiliteitsmarges te voorzien. Indien, omwille van bepaalde sociaal economische imperatieven, de koopkracht van de lonen moet worden verminderd dan kan dit gebeuren door middel van een vermindering van het conventie-loon: hoewel dergelijke maatregel een grotere weerstand kan ondervinden, dan zou die toch doeltreffender zijn dan het opschorten van de indexering.

(1) Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, CRB document 1988/64 Wetenschappelijke studiegroep «Indexering». Verslag over de voor- en nadelen van verschillende loonindexeringstechnieken.

2.3.2. TEWERKSTELLING

De zwakke economische bedrijvigheid heeft slechts in beperkte mate de tewerkstelling ondersteund, de tewerkstellingsgroei houdt dan ook meer verband met de ontwikkeling van de zogenaamde «niet-typische» arbeidsvormen: de deeltijdse arbeid en de tijdelijke tewerkstelling blijven in 1987 toenemen, aanhoudende kenmerken zijn eveneens de feminisering van de tewerkstelling, de daling van het aantal voltijdse banen, de contracten van bepaalde duur, de overkwalificatie van de tewerkstelling en de onderkwalificatie van de arbeiders. Volgens de RSZ, een van de aangewende bronnen bij de tewerkstellingsvooruitzichten die hierna worden gegeven, zou het aantal mannelijke loontrekkenden uit de privé sector die aan het stelsel onderworpen zijn, ongeveer op hetzelfde peil als in 1986 gebleven zijn (+ 200 personen ongeveer), maar de vrouwelijke loontrekkenden zouden met iets meer dan 19 000 toegenomen zijn. Binnen de overheidssector zou zowel de mannelijke als de vrouwelijke tewerkstelling gedaald zijn, de mannelijke duidelijk meer dan de vrouwelijke.

A. NIEUWE TEWERKSTELLINGSVORMEN

Uit een recente studie van het MEZ (1) op basis van de laatst beschikbare cijfers uit de enquête over de beroepsbevolking (1986), kunnen de belangrijkste kenmerken van de deeltijdse en de tijdelijke arbeid worden afgeleid.

Over het algemeen wordt de deeltijdse arbeid - één vrouw op vijf en één jongere op acht werkt deeltijds in 1986 - verklaard door de moeilijkheid om een voltijdse betrekking te vinden; die arbeidsvorm vertoont een duidelijke tertiarisering, meer bepaald in de handel - één baan op vijf - en in de andere dienstverleningen - één job op zes of zeven. De vraag naar dergelijk werk gaat alleen van de vrouwen uit, hetzij om familiale redenen, hetzij omdat zij dergelijke arbeid wensen. De deeltijdse arbeid is bij de mannen zelden op vrijwillige basis.

De tijdelijke arbeid wordt vooral gekenmerkt door het jeugdige aspect ervan - ongeveer 50 % van de tijdelijken zijn jonger dan 25 jaar - en één op de 5 jongeren is op die manier tewerkgesteld. Dat de vrouwelijke aanwezigheid er verhoudingsgewijze groter is - één vrouw op acht - wordt verklaard door de programma's tot opslorping van de werkloosheid, door de moeilijkheid om een vaste baan te vinden en ten slotte door de scholing. De tijdelijke arbeid wordt niet alleen in de tertiaire sector aangetroffen - vooral in de handel en de overige dienstverlening - maar ook in de secundaire sector. De mannelijke aanwezigheid is sterker in de secundaire sector, de vrouwelijke in de tertiaire. Volgens de Beroepsvereniging van ondernemingen voor interimarbeid, die de belangrijkste ondernemingen van België uit de sector vertegenwoordigt, is per dag het gemiddeld aantal tijdelijk tewerkgesteld van 15 726 in 1986 naar 18 582 gestegen in 1987. De wet van 24 juli 1987 waarin het wettelijke kader van de interimarbeid wordt vastgelegd, zou in de toekomst nog een versterking van die arbeidsvorm in de

TABEL 33- Enquête omtrent de redenen tot interimarbeid

GESTELDE VRAGEN	In % van het totaal (a)	
	1987	1978
Interimarbeid gemakkelijker te vinden	33,9	22,8
Moeilijkheid om een vaste baan te vinden	26,2	33,1
Om werkloosheid te vermijden	25,7	8,2
Mogelijkheid om een vaste baan te vinden	20,8	(b)
Goed betaald - om meer te verdienen	13,8	(b)
Om een brede vorming te verwerven	13,0	7,7
Behoeft om vlug werk te vinden	10,3	(b)
Mogelijkheid om deeltijds te arbeiden	7,0	(b)
Verkiest verandering	6,3	(b)
Tijdelijke geldbehoefte	6,3	(b)

Bron: Beroepsvereniging van ondernemingen voor interimarbeid.

- (a) Totaal niet gelijk aan 100, omdat keuze over meer vragen bestond.
(b) Niet beschikbaar.

(1) Vleminckx, M., «Tewerkstelling: klaarheid gevraagd», *Kwartaaloverzicht van de economie*, nr. 1, maart 1988, pp. 91-128.

totale tewerkstelling moeten meebrengen. De moeilijkheid om een baan te vinden en de werkloosheid zijn de voornaamste redenen; ook de aftakeling van de Belgische arbeidsmarkt tussen 1978 en 1987 is waarschijnlijk niet vreemd aan het succes van de interimarbeid. Meer dan één interimaris op vijf denkt dat de interimarbeid de deur naar een vaste betrekking opent (tabel 33).

B. BEROEPSBEVOLKING

Volgens de raming door het NIS van de bevolking per leeftijdsklasse, zou de bevolking op arbeidsleeftijd 6 352 000 personen bereiken per 1 januari 1987, 3 339 000 mannen tussen 14 en 65 jaar en 3 013 000 vrouwen tussen 14 en 60 jaar. Wanneer de totale activiteitsgraad stabiel wordt verondersteld, dan steunt de raming van de beroepsbevolking van 1987 (tabel 34) op de hypothese van een lichte daling van de mannelijke activiteitsgraad (-0,7 procentpunt) en een lichte toename van de vrouwelijke activiteitsgraad (+ 0,7 procentpunt) t.o.v. 1986. Daarmee rekening houdend, stijgt de beroepsbevolking met 13 000 personen: de resultante van een daling van de mannelijke actieven met 15 000 en een stijging van de vrouwelijke actieven met 28 000 personen. Wordt van dit aantal het aantal oudere werklozen die geen werkzoekende meer zijn afgetrokken, dan telt de beroepsbevolking 4 218 000 personen, hetzij 6 000 meer dan het jaar voordien.

C. TEWERKSTELLING

Door de ADSD wordt de toename van de totale binnenlandse tewerkstelling in 1987 lager geschat dan in 1986: 18 000 tegen 25 000 personen. Het grootste deel van de toename heeft op de loontrekkende binnenlandse tewerkstelling betrekking (+ 11 000 tegen + 20 000 in 1986). De toename van het aantal zelfstandigen zou groter zijn dan vorig jaar (+ 7 000 tegen + 5 000). De grote tendens - lagere tewerkstelling in de secundaire sector en tewerkstellingswinst in de tertiaire sector blijft aanhouden en sterkt zelfs aan bij de privé tewerkstelling.

In de secundaire sector zouden de grote verliezers de **«Winning en eerste verwerking van niet energetische delfstoffen en derivaten - scheikundige nijverheid»** en de **«Metaalverwerkende nijverheid»** zijn,

in de eerste sector zouden 6 000 en in de tweede 5 500 personen getroffen zijn door het tewerkstellingsverlies. Naar subsector zou de daling in de ijzer- en staalsector hoofdzakelijk te wijten zijn aan het herstructureringsplan dat bij Cockerill-Sambre werd afgesloten, meer bepaald aan de verhoging van de conventionele arbeidsduur van 35 tot 37 uur en in de non-ferrometaalnijverheid aan de sluiting van een Luiks koper- en zinkbedrijf. De tewerkstelling in de sector der bouwmaterialen zou ongewijzigd blijven. In de scheikundige nijverheid zou het aantal tewerkgestelden stabiel zijn, terwijl het in de glasnijverheid zou gestegen zijn. In de subsectoren van de metaalverwerkende nijverheid zou alleen in de automobielsector de tewerkstelling toegenomen zijn; in alle andere sectoren zou de tewerkstelling dalen als gevolg van bedrijfssluitingen en de herstructurering van ondernemingen.

TABEL 34- Samenstelling van de beroepsbevolking

OMSCHRIJVING	x 1 000	
	1986	1987
Loontrekkende binnenlandse bevolking	3 043	3 054
Privé	2 054	2 071
primaire	12	13
secondaire	940	920
tertiaire	1 101	1 138
Overheid	989	983
primaire	0	0
secondaire	12	12
tertiaire	977	971
Zelfstandigen	655	662
Totale binnenlandse tewerkstelling	3 698	3 716
Grensarbeid	36	36
Volledige werkloosheid	537	532
Volledig uitkeringsgerechtigde werkloosheid	490	490
w.o.: niet langer werkzoekend	59	66
Overige ingeschreven werkzoekenden	31	30
Vrij ingeschreven werkzoekenden	16	12
Beroepsbevolking	4 271	4 284

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

Het tewerkstellingsverlies zou eveneens belangrijk zijn in de andere sectoren van de verwerkende nijverheid, aangezien het om 5 000 banen gaat. Met uitzondering van de papierindustrie waar de tewerkstelling op het peil van 1986 zou gebleven zijn, zou de daling zowel in de textiel-, kleding- en confectiesector plaatsvinden als in de bedrijfstakken hout en houten meubelen, leder en lederwaren, schoenen, voeding en tabak.

Ten slotte is er ook tewerkstellingsverlies in de volgende bedrijfstakken: energie en water waar iets minder dan 2 000 arbeidsplaatsen verloren gingen; bouwnijverheid waar het aantal tewerkgestelden met 1 000 afneemt als gevolg van een daling in burgerlijke bouwkunde en een quasi stabilisering in de ruwbouw en de afwerking van gebouwen. Dit houdt verband met de hogere activiteit bij de nieuw- en vernieuwbouw.

De kredietinstellingen, de verzekeringen en de dienstverlening aan de ondernemingen aan de ene zijde en de handel, de hotels, restaurants en cafés en herstellingsbedrijven aan de andere zijde zouden de grootste tewerkstellingswinst hebben geboekt in de tertiaire privé sector, de toename zou er respectievelijk meer dan 14 000 en ongeveer 13 000 banen bedragen, duidelijk meer dan het jaar voordien (elk ongeveer 8 000 banen).

De belangrijkste toename in de eerste groep is in de dienstverlening aan de ondernemingen, terwijl in de tweede groep de detailhandel de grootste winst verwezenlijkt met een tewerkstellingswinst van 6 000 personen, daarna komt de groothandel met 4 000 jobs, de horeca met 2 000 banen en in de herstellingsbedrijven neemt de tewerkstelling met 1 000 toe.

Het juiste aandeel van de deeltijdse en de tijdelijke arbeid in de totale groei van de «dienstverlening aan de ondernemingen», de klein- en de groothandel is thans nog niet te bepalen, het is niettemin nu reeds duidelijk dat het die arbeidsvormen zijn die de grootste bijdrage hebben geleverd tot de tewerkstellingswinst tijdens de laatste jaren.

Ook in de andere dienstverlenende sectoren zou de tewerkstellingsgroei nog belangrijk geweest zijn aangezien het om 9 000 personen gaat tegen 5 000 in 1986. De toename is belangrijk in de «andere sociale dienstverleningen aan de gemeenschap», de «gezondheids- en diergeneeskundige diensten» en, in mindere mate, de «overige niet elders genoemde diensten» en de «openbare hygiëne en beheer van begraafplaatsen». De groei zou ten slotte bescheiden zijn in de sector «vervoer en verkeer», waar de winst ongeveer 1 000 jobs bedraagt, tegen 2 000 in 1986.

De beoordeling van de ontwikkeling in de secundaire en tertiaire sector dient met de nodige omzichtigheid te gebeuren ingevolge het bestaan van een zogenaamd verschijnsel van «communicerende vaten» dat volgens diverse bronnen aan omvang wint.

De groei in de tertiaire sector is voor een deel afhankelijk van de positieve ontwikkeling van de dienstverleningen aan de ondernemingen. De NACE-classificatie maakt daarbij geen onderscheid tussen de dienstverleningen die bestemd zijn voor de industriële sectoren en deze voor de dienstensectoren. Het blijkt nu dat een aantal nijverheidstakken zoals de scheikundige, de textiel- en de metaalverwerkende nijverheid een steeds groter beroep doen op dienstverlenende ondernemingen voor de informatica, de boekhouding, het onderhoud, de publiciteit,... (externalisering van sommige activiteiten die vroeger binnen de onderneming gebeurden). Dit beroep gaat tevens gepaard met een toename van interim arbeidskrachten omdat een aantal van die werkzaamheden een tijdelijk karakter hebben. Een aantal ondernemingen uit die bedrijfstakken gaan ook over tot «filialisatie» van die activiteiten waardoor die filialen in de tertiaire sector worden ondergebracht.

De tewerkstelling in de overheidssector zou, uitsluitend in de tertiaire sector, met 6 000 banen gedaald zijn. Die vermindering is waarschijnlijk een gevolg van de maatregelen die in het Sint-Annaplan zijn opgenomen.

Naar alle waarschijnlijkheid is het aantal tewerkgestelden in de lokale besturen toegenomen ingevolge de aanwerving van de gesubsidieerde contractuelen. In het onderwijs zou het aantal tewerkgestelden stabiel gebleven zijn, maar bij de centrale overheid zou de tewerkstelling gedaald zijn.

2.3.3. WERKLOOSHEID (1)

Een overzicht van de verschuivingen op de arbeidsmarkt kan afgeleid worden uit de samenstelling van de beroepsbevolking, met inbegrip van de werklozen, op 30 juni. De werkloosheid kan eveneens beoordeeld worden op de basis van het jaargemiddelde van de maandcijfers. In principe zullen hierna de cijfers per 30 juni alleen voor bepaalde verklaringen worden aangewend.

A. UITKERINGSGERECHTIGDE VOLLEDIG WERKLOZEN

Het jaargemiddelde van het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen heeft zich op het peil van 1986 gestabiliseerd als gevolg van de gunstige werkloosheidsontwikkeling tijdens het vierde kwartaal van 1987. Dit resultaat is minder gunstig dan dit van het jaar voordien (daling met 1,6 % in 1986 t.o.v. 1985). De vrouwelijke werkloosheid kent een iets betere ontwikkeling dan de werkloosheid bij de mannen; juist het tegengestelde van het jaar voordien: het aantal werkloze mannen daalde toen met 3,5 % en het aantal vrouwelijke werklozen bleef stabiel.

Het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ingeschreven als werkzoekende daalde met 1,7 % (tegen -7,4 % in 1986). Over het ganse jaar neemt die vorm van werkloosheid weliswaar af, maar het is de daling in het laatste kwartaal (-4,1 %) die de noodzakelijke stoot gaf om dit resultaat te bereiken na de minder gunstige ontwikkeling tijdens het derde kwartaal (tabel 35).

De voorwaarden om van stempelcontrole vrijgesteld te worden, hebben tot gevolg dat de mannen overwegen in de categorie uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die niet meer als werkzoekende zijn ingeschreven, zodat de mannelijke werkloosheid zich gunstiger dan de vrouwelijke ontwikkelt.

De werklozen toegelaten op basis van arbeidsprestaties nemen iets af, ingevolge de daling van het aantal vrouwen dat tot die categorie behoort, terwijl het aantal toegelaten werklozen op basis van studies toeneemt ingevolge de inverse ontwikkeling. In vergelijking met 1986 is het minder gunstig resultaat in 1987 (stabilisering in plaats van daling) het gevolg van de minder gunstige ontwikkeling van het aantal toegelaten werklozen op basis van arbeidsprestaties. De minder snelle toename van het aantal werklozen toegelaten op basis van studies die sinds 1982 wordt waargenomen, zet zich waarschijnlijk door onder invloed van de demografische ontwikkeling omdat het aantal personen in de leeftijdsklassen tussen 14 en 25 jaar steeds kleiner wordt en als gevolg van de verlenging van de schoolplicht die thans tot 18 jaar duurt (tabel 36).

TABEL 35- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (a)

% verandering in t t.o.v. t-1		
OMSCHRIJVING	1987	
Totaal	0,0	(-1,7)
Mannen	0,1	(-2,4)
Vrouwen	-0,1	(-1,3)

Bron: RVA.

(a) Tussen haakjes, het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ingeschreven als werkzoekende.

TABEL 36- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen volgens toelatingsbasis (a)

% verandering in t t.o.v. t-1		
OMSCHRIJVING	1987	
Op basis van arbeidsprestaties	-0,2	(-2,2)
Mannen	0,1	(-2,6)
Vrouwen	-0,5	(-1,9)
Op basis van studies	1,3	
Mannen	-0,2	
Vrouwen	2,2	

Bron: RVA.

(a) Tussen haakjes, het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ingeschreven als werkzoekende.

(1) De beoordeling van de werkloosheidsontwikkeling verschilt naargelang de reeksen al dan niet de werklozen bevatten waarvoor in april 1985 een nieuwe categorie werd ingevoerd. Het betreft de oudere uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die geen werkzoekende meer zijn.

De werkloosheidsontwikkeling was in Vlaanderen en meer nog in Wallonië minder gunstig dan het jaar voordien, in Brussel was er een tegengestelde ontwikkeling. Sinds het laatste kwartaal daalt de werkloosheid niettemin in Wallonië, dit was voordien al het geval in de twee andere gewesten (tabel 37).

Het aantal werklozen dat minder dan een jaar werkloos is, nam in de loop van 1987 toe, niettegenstaande de gunstige ontwikkeling tijdens het laatste kwartaal; het parallelisme met de economische activiteit, die gedurende de eerste negen maanden lusteloos was en tijdens de laatste maanden verbeterde, is hier dan ook duidelijk. Het aantal mannen dat tussen 1 en 2 jaar werkloos is, nam af terwijl het aantal vrouwen, in deze categorie, op hetzelfde peil bleef als in 1986; dit bevestigt de grotere mobiliteit die bij de mannelijke werkloosheid bestaat. De schommelingen bij de werkloosheid van lange duur zijn minder groot: alleen de vrouwelijke werkloosheid neemt af, misschien omwille van maatregelen die de toegang tot de arbeidsmarkt voor vrouwen vergemakkelijken, maar ook ingevolge de gewijzigde regels inzake de uitsluiting van genot op werkloosheidsvergoedingen; die gegevens zijn niet te achterhalen aangezien de uitsluitingen tussen april en december werden onderbroken door het in voege treden van de nieuwe procedure terzake, welke betrekking heeft op de gevallen waar de werkloosheid aanhoudt of op abnormale wijze wordt hernieuwd (gewijzigd artikel 143) (tabel 38).

De werkloosheid van de jongeren, zowel mannelijke als vrouwelijke, heeft zich in 1987 gunstig ontwikkeld onder de driedubbele invloed van de demografie, de verlenging van de schoolplicht en de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid. Het is trouwens de belangrijkste verklarende factor van de daling van de totale uitkeringsgerechtigde volledige werkloosheid (tabel 39).

Het aantal werkzoekenden daalt eveneens door de oudere werklozen die meer dan 55 jaar zijn uit de statistiek van de werkloosheid te halen. Daardoor is een aanvullende vermindering van de werkloosheid met 5 000 personen mogelijk in vergelijking met de ontwikkeling van het aantal uitkeringsgerechtigde volledige werklozen. Deze vermindering, minder in 1987 dan in

TABEL 37- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen per gewest (a)

% verandering in t t.o.v. t-1		
OMSCHRIJVING	1987	
Vlaanderen	-0,4	(-2,7)
Mannen	-0,4	(-4,2)
Vrouwen	-0,4	(-1,8)
Wallonië	2,6	(2,0)
Mannen	3,4	(2,7)
Vrouwen	1,8	(1,3)
Brussel	-7,0	(-9,8)
Mannen	-8,1	(-11,4)
Vrouwen	-5,9	(-8,0)

Bron: RVA.

(a) Tussen haakjes, het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ingeschreven als werkzoekende.

TABEL 38- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen volgens de duur (a)

% verandering in t t.o.v. t-1		
OMSCHRIJVING	1987	
Minder dan een jaar	1,1	
Mannen	0,7	
Vrouwen	1,5	
Tussen 1 en 2 jaar	-2,1	
Mannen	-4,8	
Vrouwen	0,0	
Meer dan 2 jaar	-0,1	(-3,4)
Mannen	1,1	(-4,1)
Vrouwen	-0,9	(-3,0)

Bron: RVA.

(a) Tussen haakjes, het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ingeschreven als werkzoekende.

TABEL 39- Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, jongeren onder de 25 jaar

% verandering in t t.o.v. t-1		
OMSCHRIJVING	1987	
Totaal	-7,5	
Mannen	-7,9	
Vrouwen	-7,2	

Bron: RVA.

1986, geeft in sommige bedrijfstakken aanleiding tot een ommekeer van de tendens of tot een vertraging van het dalingstempo in vergelijking met het voorgaande jaar (tabel 40).

In de dienstensector neemt het aantal werkzoekende werklozen sterk toe bij het personeel van ambassades en internationale instellingen en in de tak dienstverlening aan de ondernemingen (tabel 41). Het verloop bij het ambassadepersoneel is vergelijkbaar met dit in de openbare diensten in het algemeen (administratieve diensten van de Staat, de provincies en de gemeenten, andere openbare diensten, sociale werken) en is waarschijnlijk een gevolg van de begrotingsbeperkingen. De groei van het aantal werklozen in de sector dienstverlening aan de ondernemingen is des te verwonderlijk als die wordt vergeleken met de groei van de werkgelegenheid in dezelfde sector; de ontwikkeling in die bedrijfstak houdt de mogelijkheid in van een wijziging in de kwalificatie van de tewerkgestelde personen: daling van het aantal weinig geschoolde personeelsleden, toename van geschoolden die met de vrije beroepen verwant zijn. Ook de daling van het aantal werklozen in het onderwijs is verwonderlijk als rekening wordt gehouden met de maatregelen die het Sint Annaplan die sector oplegde (mei 1986).

Indien met de oudere werklozen die op 30 juni uit de werkloosheid verdwijnen wordt rekening gehouden dan blijkt dat de op die datum waargenomen daling van de werkloosheid in de overige verwerkende nijverheid, de bouw, de handel, het hotel en restaurantwezen, het vervoer en verkeer en het bank- en verzekeringswezen niet volledig het gevolg is van die statistische ingreep: de daling van het aantal werkzoekenden in die bedrijfstakken is groter dan de toename van het aantal oudere werklozen die geen werkzoekende meer zijn. Dit is echter niet het geval in de metaalnijverheid.

De ontwikkeling van de werkloosheid bij de werkzoekenden verdeeld volgens de nijverheidstak waarin zij laatst terwerkgesteld waren, wordt in tabel 42 gegeven. Daaruit blijkt dat voor sommige beroepsgroepen, waarvoor het verband met de bedrijfstak tamelijk duidelijk is, ook hun ontwikkeling overeenstemt met die van de bedrijfstak. Dit geldt o.a. voor de mijnwerkers, de landbouwers, de jagers en bosarbeiders waar de werkloosheid in de overeenstemmende bedrijfstak toeneemt. Voor de werknemers van het vervoer en van de televerbindingen, de timmerlieden, de schrijnwerkers, de meubelmakers, de metsers, de vloerleggers en plafonneerders van de bedrijfstakken vervoer en verkeer en bouw geldt ook die overeenstemming.

TABEL 40- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden per bedrijfstak

% verandering in t t.o.v. t-1	
BEDRIJFSTAKKEN	1987
Land-, bosbouw en visserij	2,2
Energie- en waterhuishouding	39,2
Winning niet energetische delfstoffen; chemische industrie	-1,5
Metaalverwerkende nijverheid	-1,2
Andere be- en verwerkende nijverheid	-4,7
Bouwnijverheid	-8,2
Handel, horeca	-3,1
Bank- en verzekeringswezen	-1,6
Vervoer en verkeer	-2,2
Overige dienstverlening	0,4
Onnauwkeurig bepaalde activiteiten	1,9

Bron: RVA.

TABEL 41- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden, uitsplitsing per bedrijfstakken van de dienstensector

% verandering in t t.o.v. t-1	
BEDRIJFSTAKKEN VAN DE DIENSTENSECTOR	1987
Dienstverlening aan de ondernemingen	9,7
Diensten in verband met ontspanning	-1,7
Diensten aan personen	-4,6
Landsverdediging en dienst der geallieerde legers	-6,4
Administratieve diensten van Staat, provincies, gemeenten	1,6
Andere openbare diensten	4,9
Openbaar, gesubsidieerd, privé onderwijs	-8,2
Wetenschappelijke instellingen, archief, kruidtuin,...	9,4
Menselijke en dierlijke geneeskunde	-1,3
Andere gezondheidsdiensten	-5,5
Sociale werken: rust-, weeshuis, kinderkribbe,...	1,7
Kunsten en letteren	-5,0
Godsdienstige verenigingen	-4,3
Beroepsvereniging, handelskamer, vakbond, ziekenfonds	3,2
Andere private diensten en instellingen van algemeen belang	1,4
Personeel van Ambassades en internationale instellingen	12,9

Bron: RVA.

De belangrijkste groepen onder de bedienden blijven in dalende orde: de bureaubedienden, de verkopers, het verzorgend en het onderwijzend personeel. Het aantal werkzoekenden neemt in alle groepen af, maar de werkloosheid neemt het sterkst af onder het onderwijzend personeel (tabel 43).

B. GEDEELTELIJKE WERKLOOSHEID

Het jaargemiddelde van de gedeeltelijke werkloosheid om economische redenen - de cijfers om de andere redenen zijn nog niet beschikbaar - daalt: -6,6 % t.o.v. 1986. Naast de ontwikkeling van de economische activiteit zijn ook de mogelijkheden van deeltijdse arbeid of van bepaalde duur de oorzaak van de lagere gedeeltelijke werkloosheid.

C. MAATREGELEN TOT OPSLORPING VAN DE WERKLOOSHEID

De maatregelen tot opslorping van de werkloosheid werden in 1987 grondig gewijzigd: de contracten van tewerkgestelde werklozen, van het bijzonder tijdelijk kader en van het derde arbeidscircuit kregen de vorm van gesubsidieerde contractuelen in de lokale besturen. De statistische opname ervan werd in maart 1987 aangevat. Het aantal personen dat van de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid genoot is met 8 000 gedaald tussen 1986 en 1987. De vermindering had vooral betrekking op de tewerkgestelde werklozen (-18 215), het bijzonder tijdelijk kader (-7 348) en het derde arbeidscircuit (-12 458). Het aantal stages der jongeren nam eveneens, maar minder sterk, af (-3 319). Het tewerkstellingsverlies in het kader van de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid werd slecht gedeeltelijk gecompenseerd door de aanwerving van gesubsidieerde contractuelen (+ 32 862) (tabel 44).

De maatregelen ter bevordering van de tewerkstelling in de handelssector waarbij de overheid een gedeeltelijke financiële tussenkomst verschaft, had gemiddeld op 20 790 personen betrekking in 1987 (+ 2 179 t.o.v. 1986) waaronder 11 115 (+ 1 734) voor het «plus één plan» dat de aanwerving van arbeiders door zelfstandigen aanmoedigt, 8 877 (+ 448) op basis van de leningen aan werklozen die zich als zelfstandige plaatsen

TABEL 42- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden volgens hoofd- en subberoepsgroepen

% verandering in t t.o.v. t-1	
HOOFD- EN SUBBEROEPSGROEPEN	1987
Bedienden	-1,7
Artiesten	-0,2
Landbouwers	5,1
Jagers, bosarbeiders	0,7
Vissers	-15,2
Mijnwerkers	79,8
Groevearbeiders	0,8
Werknemers van het vervoer en van de televerbindingen	-3,4
Spinners, wevers, breiers	-5,2
Kleermakers, snijders, bontwerkers	-2,9
Ledersnijders, oppinners, marokijnwerkarbeiders	-11,2
Bedieners van metaalovens, walsers, draadtrekkers, vormers	9,9
Mecaniciens, gereedschapmakers, loodgieters, lassers	-0,7
Elektriciens	-2,8
Diamantbewerkers	27,4
Timmerlieden, schrijnwerkers, meubelmakers	-9,0
Schilders, behangers	1,0
Metsers, vloerleggers, plafonneerders	-5,7
Letterzetters, drukkers	1,1
Pottenbakkers, ovenbedieners, glasvormers	-11,3
Molenaars, bakkers, brouwers	1,0
Arbeiders van de scheikundige bedrijven	-0,3
Tabaksbewerkers	-7,8
Ambachtslieden en arbeiders niet elders vermeld	-3,5
Inpakkers en soortgelijke arbeiders	-1,9
Machinist: stationnaire en graafmachines, hijswerktuigen	1,2
Havenarbeiders en warenbehandelaars	-1,5
Handlangers	-3,9
Koks, kamermeisjes, zaakelners, serveerders	-1,0
Andere gespecialiseerde arbeiders in die diensten	2,1

Bron: RVA.

TABEL 43- Ingeschreven niet werkende werkzoekenden in de beroepsgroep bedienden

% verandering in t t.o.v. t-1	
OMSCHRIJVING	1987
Bureaubedienden	-0,3
Verkopers	-1,1
Verzorgend personeel	-0,7
Onderwijzend personeel	-15,6

Bron: RVA.

TABEL 44- Personen opgenomen in de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid

OMSCHRIJVING	1983	1984	1985	1986	1987
Tewerkgestelde werklozen (a)	28 649	28 174	31 329	37 449	19 234
Voltijds	28 649	27 794	29 899	35 231	18 260
Deeltijds		380	1 430	2 218	974
Bijzonder tijdelijk kader	13 839	14 142	16 108	13 386	6 038
Voltijds	13 501	12 970	13 954	10 350	3 866
Deeltijds	338	1 172	2 154	3 036	2 172
Derde arbeidscircuit	7 564	19 526	26 543	34 079	21 621
Voltijds	7 292	18 291	23 614	28 520	17 283
Deeltijds	272	1 235	2 929	5 559	4 338
Interdep. begrotingsfonds	129	791	1 390	1 557	2 014
Jongeren stages	34 410	39 980	38 581	38 227	35 088
Privé sector	25 484	29 040	27 113	26 319	24 261
Voltijds	17 987	21 138	22 005	22 808	21 262
Deeltijds	7 497	7 902	5 108	3 511	2 999
Overheidssector	8 926	10 940	(b) 11 468	11 908	10 827
Voltijds	6 671	6 214	962	2 394	2 871
Deeltijds	2 255	4 726	10 506	9 514	7 956
Gesubsidieerde contractuelen (c)	-	-	-	-	32 862
Voltijds	-	-	-	-	27 401
Deeltijds	-	-	-	-	5 461
Totaal (d)	84 591	102 613	113 951	124 698	116 857

Bron: RVA.

(a) Inclusief de tewerkgestelde werklozen ter vervanging van loopbaanonderbreking.

(b) Gewijzigde verdeling.

(c) Gemiddelde tussen maart en december 1987.

(d) Voltijds en deeltijds, zonder onderscheid.

of deelnemen aan de oprichting van een onderneming en 799 (-3) op basis van het koninklijk besluit ter bevordering van projecten voor de economische expansie in de kleine en middelgrote ondernemingen.

Het gemiddeld aantal loopbaanonderbrekingen bedroeg 15 905 in 1987, 8 145 in de privé sector en 7 761 in de overheidssector (hetzij respectievelijk 9 000, 4 218 en 4 781 meer dan het jaar voordien). Iets meer dan de helft waren volledige loopbaanonderbrekingen. In vergelijking met 1986 is dit bijna een verdubbeling, de onvolledige loopbaanonderbrekingen daarentegen zijn meer dan verdubbeld. Het vervangen door werklozen van de personen die in de privé of in de overheidssector hun loopbaan volledig of gedeeltelijk onderbreken, heeft tot de daling van de werkloosheid bijgedragen. De volledige loopbaanonderbreking leidt ook tot een daling van de beroepsbevolking aangezien, bij gelijkblijvende omstandigheden, zij die hun activiteit onderbreken (statistisch verlaten zij de beroepsbevolking) worden gecompenseerd door diegene die de werkloosheid verlaten om de plaats van de andere in te nemen.

Ten slotte is het aantal brugpensioenen met 6 842 personen gestegen; dit is het resultaat van de stijging van het aantal conventionele brugpensioenen (12 209), van de brugrustpensioenen (3 819) en van de brugpensioenen voor grensarbeiders (19) en de daling van het aantal wettelijke brugpensioenen (-9 205), aantal dat na de afschaffing van die categorie in 1983 verder blijft afnemen. De groei van de eerste twee groepen vertraagd echter t.o.v. het voorgaande jaar. Een vergelijking van de conventionele brugpensioenen per bedrijfstak telkens einde december 1985, 1986 en 1987 toont aan dat de vertraging vooral in de secundaire sector (exclusief de sector water en energie) plaats heeft. In de tertiaire sector, hoewel minder belangrijk op het vlak van de brugpensioenen, wordt nochtans een sterkere groei van hun aantal waargenomen, met uitzondering van de andere dan openbare diensten. Aangezien de leeftijdsstructuur van de tewerkgestelden in iedere bedrijfstak niet gekend is, kan uit voorgaande gegevens moeilijk worden afgeleid of het om een verbetering van de tewerkstelling in de secundaire sector gaat of als het alleen de weerspiegeling is van de leeftijdsstructuur en het resultaat - verjonging van de tewerkgestelde personen - is van het tijdens de voorgaande jaren gevoerde beleid van brugpensionering (tabel 45).

TABEL 45- Conventionele brugpensioenen per bedrijfstak, einde december

BEDRIJFSTAKKEN	Absoluut verschil tussen t en t-1	
	1987	1986
Land-, bosbouw en visserij	26	49
Energie- en waterhuishouding	209	120
Winning niet energetische delfstoffen - chemische industrie	1 702	3 494
Metaalverwerkende nijverheid, fijnmechaniek	2 435	3 478
Andere be- en verwerkende nijverheid	3 048	3 781
Bouw	-277	+1 323
Handel	1 012	996
Hotels en restaurants	4	1
Vervoer en verkeer	212	91
Bank- en verzekeringswezen	310	187
Overheidsdiensten	99	73
Dienstverleningen	743	887
Onnauwkeurig bepaalde activiteiten	213	305

Bron: RVA.

2.3.4. LONEN

Na talrijke jaren loonmatiging (zie hiervoor onder 2.3.1.) worden in 1987 de loononderhandelingen opnieuw mogelijk, de vrije onderhandelingen voor loonsverhogingen zijn echter geen aanleiding geweest tot een belangrijke stijging van de indicatoren (tabel 46): de ontwikkeling was zeer gematigd. De zwakke prijsstijgingen hebben daartoe vanzelfsprekend bijgedragen. In vergelijking met 1986 vertoont 1987 nochtans een verschilpunt, ondanks een iets hogere inflatie zijn de bruto- en de conventielonen ongewijzigd gebleven t.o.v. het vorige jaar. Met uitzondering van de bruto uurverdienste in de nijverheid, berekend door de NBB, wijzen alle cijfers op een koopkrachtverlies tussen 0,9 % en 0,2 % naargelang de beschouwde indicator. Over gans het jaar lag het indexcijfer van de conventielonen steeds onder dat van de consumptieprijzen, het koopkrachtverlies was echter minder tijdens het laatste kwartaal. Een vergelijking van de groei van alle bruto uurloonindicatoren met die van de prijzen zou toch op een lichte koopkrachtverbetering wijzen voor het geheel van het jaar.

Hoewel het verschil tussen het indexcijfer van de brutolonen van het NIS en dat van de NBB blijft bestaan, wordt het niettemin kleiner. Dit kan een gevolg zijn van de loonmatiging in de ijzer- en staalsector die de groei van de NBB-indicator heeft vertraagd.

De bescheiden loongroei kan misschien verklaard worden door het belang van de loonstijgingen onder de vorm van premies en andere niet door de indicatoren opgenomen voordelen: volgens het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid: «ongeveer een derde van de loonvoordelen werden toegekend onder de vorm van premies» (1).

TABEL 46- Inflatie- en loonverloop

OMSCHRIJVING	Gemiddelde jaarlijkse groei in %				
	1983	1984	1985	1986	1987
Indexcijfer consumptieprijzen	7,7	6,3	4,9	1,3	1,6
Bruto uurverdienste van de mannelijke meerderjarige arbeiders in de nijverheid	5,2	4,7	2,9	1,7	1,4
Gemiddeld bruto uurloon in de nijverheid	3,9	4,8	4,1	2,5	1,9
Regelingsuurloon van de bedienden	5,5	4,6	2,7	1,1	0,8
Regelingsuurloon van de arbeiders	5,8	5,2	2,9	1,5	0,8
Loonkost per uur in de nijverheid	8,8	7,5	6,0	2,7	3,7

Bron: NBB; IRES; Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid; Ministerie van Economische Zaken, NIS en ADSD.

De enige indicator die sterker toeneemt dan in 1986 is de loonkost per uur in de nijverheid. Hier speelt waarschijnlijk de invloed van de inhouding, in 1987, van de laatste indexsprong van 2 % ingevolge het niet overschrijden van de spilindex in 1986.

(1) *De arbeidsmarkt in België*, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Administratie van de werkgelegenheid, Directie van de studie der arbeidsproblemen, januari 1988.

De jaarlijkse gemiddelde stijging van de regelingslonen bedraagt 0,60 % en 0,63 % respectievelijk voor de arbeiders en de bedienden. De invloed van het indexcijfer van de consumptieprijzen is, vanaf het tweede halfjaar, verantwoordelijk voor een stijging met 0,13 % van de arbeiderslonen en met 0,15 % van de bediendenlonen. De vermindering van de arbeidsduur droeg eveneens voor 0,1 % bij tot de stijging van de arbeiderslonen. De indicator van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid houdt echter alleen rekening met de wekelijkse arbeidstijdverkortung, terwijl er meer en meer andere vormen van arbeidsduurvermindering ontstaan waarmee geen rekening wordt gehouden bij het opstellen van de indicator.

Volgens de gegevens van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid zijn de regelingslonen voor bedienden het sterkst gestegen in de bedrijfstakken energie en waterhuishouding (2,1 %) en metaalverwerking (2,0 %) en die voor arbeiders in de handel (1,8 %) en de overige be- en verwerkende nijverheid (1,3 %) (tabel 47).

TABEL 47- Regelingslonen arbeiders en bedienden
% verandering in t t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	Bedienden	Arbeiders
Land-, bosbouw en visserij	0,4	0,5
Energie- en waterhuishouding	2,1	1,2
Winning niet energetische delfstoffen, chemische industrie	0,5	0,0
Metaalverwerkende nijverheid,	2,0	1,0
Andere be- en verwerkende nijverheid	0,7	1,3
Bouw	0,4	0,3
Handel, hotels en restaurants	0,6	1,8
Vervoer en verkeer	0,4	1,0
Bank- en verzekeringswezen	0,6	0,6
Dienstverleningen	0,2	1,0

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

2.4. OVERHEIDSFINANCIEN EN MONETAIRE FACTOREN

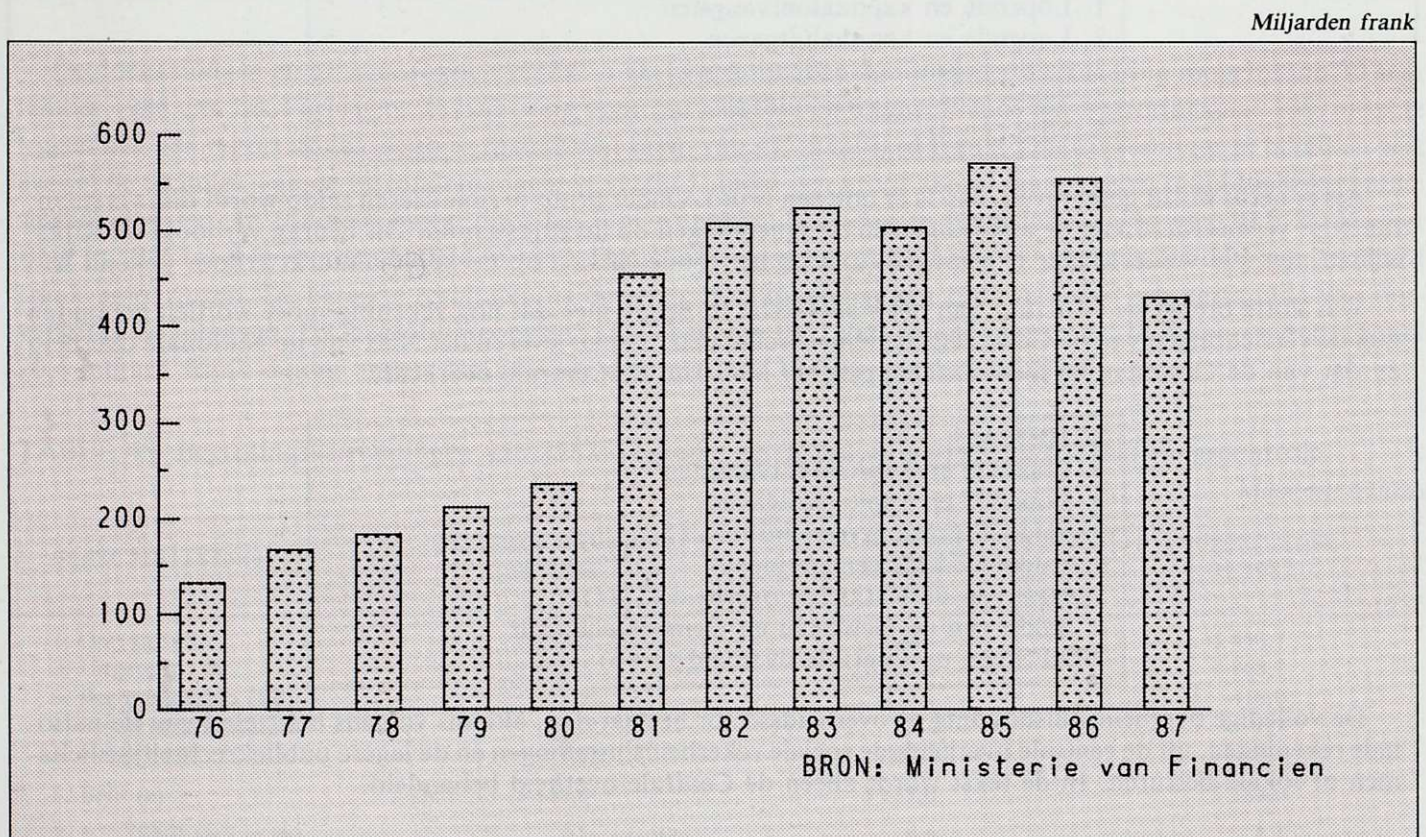
2.4.1. OVERHEIDSFINANCIEN

De meeste analisten waren het en bij de inwerkingtreding van het zg. Sint-Annaplan over eens dat het zwaartepunt van de verwezenlijking in 1987 zou vallen. Het is dan ook niet onbelangrijk, alvorens in dit jaarverslag een beoordeling te geven, eerst het plan in zijn historisch kader te schetsen.

A. VOORGESCHIEDENIS VAN HET SINT-ANNAPLAN

De ontsporing van de openbare financiën begon halfweg de jaren zeventig toen het netto te financieren saldo (zie kader NETTO TE FINANCIEREN SALDI) quasi aanhoudend bleef stijgen (grafiek 9). Uitgedrukt in percent van het BNP, zoals thans gebruikelijk, steeg het tekort van 5 % in 1976 naar 8,5 % in 1980 en 12 tot 13 % tijdens de jaren 1981 tot 1985. In 1976 werd een eerste poging gedaan om, met het zg. «soberheidsplan», het «hoge financieringstekort» af te remmen. Daarmee zou het netto te financieren saldo tot 126 miljard frank moeten beperkt worden, in werkelijkheid werd het 133 miljard frank of 5 % van het BNP.

GRAFIEK 9- Netto te financieren saldo

Bron: Ministerie van Financiën.

In 1980 steeg het tekort tot 296,8 miljard frank, of reeds 8,5 % van het BNP. In 1981 verslechterde de toestand nog en kwam het tekort op 12,5 % van het BNP en bedroeg 454,9 miljard frank. De regering struikelde in maart op een, door de Nationale Bank geïnspireerd, drastisch herstelplan. Na de verkiezingen werd het voorjaar 1982

NETTO TE FINANCIEREN SALDI

Het thans algemeen aanvaarde standaard-eufemisme voor een deficit van de overheidshuishouding wordt netto te financieren saldo (NFS) genoemd. Essentieel leveren de begrotingsverrichtingen een saldo op. Naargelang een deficit of een surplus optreedt, is er respectievelijk een netto financieringsbehoefte (NFB) of een netto financieringsoverschot (NFO). Bij een deficit, «de meeste plausibele situatie (sic)» (*), vertegenwoordigt het saldo dan ook het beroep dat op de geld- en kapitaalmarkt zal moeten gedaan worden om de uitvoering van de begroting mogelijk te maken.

SCHEMA 1

1. Lopende en kapitaalontvangsten
2. Lopende en kapitaaluitgaven
3. Saldo begrotingsverrichtingen (1-2)

Dit is duidelijk, maar de technisch budgettaire realiteit vereist een aanpassing van dit schema. Naast de begrotingsverrichtingen moet ook rekening worden gehouden met de zg. thesaurie- of schatkistverrichtingen. In principe is de Schatkist (de Administratie van de Thesaurie van het Ministerie van Financiën) de bankier of de kassier van de begroting. Haar taak is het centraliseren van alle ontvangsten en het dekken van alle uitgaven. Maar daarnaast treedt de Thesaurie ook buiten de begroting op als kassier voor de derdengelden, de kasmiddelen van de rekenplichtigen en de schuldemissie- en schulddelgingsverschillen. Die verrichtingen geven eveneens aanleiding tot een saldo dat uiteindelijk de werkelijke verrichtingen beïnvloedt.

SCHEMA 2

1. Lopende en kapitaalontvangsten
2. Lopende en kapitaaluitgaven
3. Saldo begrotingsverrichtingen (1-2)
4. Saldo schatkistverrichtingen
5. NFS (3 + 4)

Als er netto wordt geschreven, dan is er ook een bruto. Onder bruto te financieren saldo wordt dan verstaan: het NFS vermeerderd met de aflossingen en terugbetalingen op de Rijksschuld. Dit bedrag verhoogt de Rijksschuld niet (zie verder) maar is belangrijk omdat het totale beroep op de kapitaalmarkt erdoor gekend is.

Ten slotte brengt de structuur van het staatsbestel in België mee dat nog rekening moet worden gehouden met de verrichtingen van de Gewesten en Gemeenschappen. Samen leveren het NFS van de Nationale overheid en dat van de Gewesten en Gemeenschappen het NFS van de Centrale overheid.

SCHEMA 3

1. Lopende en kapitaalontvangsten
2. Lopende en kapitaaluitgaven
3. Saldo begrotingsverrichtingen (1-2)
4. Saldo schatkistverrichtingen
5. NFS van de Nationale overheid (3 + 4)
6. Saldo van de Gewesten en Gemeenschappen
7. NFS van de Centrale overheid (5 + 6)

De volledige overheidshuishouding of overheidssector bestaat dan, althans volgens het stelsel van de nationale rekeningen, uit de centrale overheid, de sociale zekerheidsinstellingen en de lagere publiekrechtelijke lichamen of lokale besturen. In de tekst wordt alleen de Centrale overheid behandeld.

(*) L. Versele, C. Ysebaert, Begrotingsgids 1987, Kluwer 1987, p. 32.

ingezet met een devaluatie van de Belgische frank, begeleid door een verplichte prijs en loonmatiging. Voor de gezondmaking van de overheidsfinanciën bracht dit nog niet veel aarde aan de dijk: het netto te financieren saldo bleef in 1982 en in 1983 rond de 13 % schommelen. Een eerste ernstige poging werd in 1984 ondernomen en gaf aanleiding tot de zg. «herstelwet» van 31 juli 1984 (BS van 10.08.1984). De begroting van 1985 zou dan de aanzet worden tot de verwerkelijking van dit meerjarenplan. Maar reeds begin 1985 werden de verwachte resultaten niet bereikt en door politieke strubbelingen in de tweede helft van het jaar bleef ook de begroting van 1986 uit.

De herstelwet slaagde er slechts in het netto te financieren saldo te stabiliseren op het hoge peil dat tijdens de jaren 1981-1983 werd bereikt. Dergelijk peil bracht echter een explosieve groei van de schuldenlast teweeg waardoor een sanering via besparingen op de uitgaven, buiten interestlasten om, ten zeerste werd bemoeilijkt. Alleen bijkomende inspanningen, op het vlak van de overheidsfinanciën, zouden deze vicieuze cirkel kunnen doorbreken. De regering Martens VI stelde, na moeizame onderhandelingen in de Sint-Anna-priorij van Hertoginnedal, op 23 mei 1986 een nieuw saneringsplan op. Daarin werden ook de meeste maatregelen van het Spaarplan van maart 1984 opgenomen. De Regering verbond er zich toe het netto te financieren saldo van de centrale overheid terug te dringen van 12 % van het BNP in 1985 tot 8 % in 1987 en 7 % in 1989. Het streven naar het objectief van 7 % wordt door drie verschillende maar simultane verklaringen gestaafd: een dergelijk deficit zou overeenstemmen met het Europees gemiddelde; het zou kunnen gefinancierd worden met op de binnenlandse markt beschikbare middelen; het zou tenslotte het zelfvoedend effect van de openbare schuld, het zg. «sneeuwbal-effect», stoppen.

B. INWERKINGTREDING VAN HET SINT-ANNAPLAN

De doelstellingen en de maatregelen vervat in het Sint Annaplan maakten het de Regering mogelijk op 30 september 1986 aan het Parlement de begroting voor ontvangsten en uitgaven voor het begrotingsjaar 1987 neer te leggen met een tekort of een netto te financieren saldo van 417,8 miljard frank. Om dit resultaat te bereiken was evenwel de techniek van de bijzondere machten vereist, omdat een groot aantal maatregelen onmiddellijke beslissingen vereisten. In concreto moest door het Sint Annaplan het netto te financieren saldo van 10,9 % van het BNP in 1986 tot 8 % worden herleid in 1987. Daartoe voorzag het plan voor 1987 niet minder dan 191,2 miljard frank besparingen. De bereikte resultaten na de eerste twee maanden van 1987 vereisten een herraaming van ontvangsten en uitgaven, het begrotingsconclaf van 13 maart 1987 verhoogde daarop het te besparen bedrag met 20,6 miljard frank omdat anders het gestelde doel niet zou bereikt worden (tabel 48).

TABEL 48- Begrotingsverrichtingen van 1987: begroot, herraamd en vastgelegd na begrotingscontrole

Miljarden franken

OMSCHRIJVING	Algemene toelichting 06.1986	Herraming 02.1987	Budgetcontrole 03.1987
1. Ontvangsten	1 452,6	1 444,9	1 450,7
2. Uitgaven	1 868,2	1 883,0	1 868,7
3. Begrotingssaldo (1-2)	-415,6	-438,1	-418,0
4. Schatkistverrichtingen	-2,2	-2,2	-1,7
5. NFS (3 + 4)	-417,8	-440,3	-419,7
6. BNP (a)	5 133,0	5 133,0	5 133,0
7. NFS/BNP (5/7 in %)	8,1	8,6	8,1

Bron: Ministerie van Financiën.

(a) Het BNP van 1987 is een raming op basis van het BNP van 1986 (5 009 miljard frank) dat, op de datum van de neerlegging van de begroting, zelf een schatting was op basis van het gekende BNP van 1985.

De verwezenlijking van de doelstelling voor 1987 - een netto te financieren saldo van 419,7 miljard frank - betekent dat het tekort 135,8 miljard frank lager diende te zijn dan tijdens het voorgaande jaar.

C. BEGROTINGSRESULTAAT EN -BELEID GEMETEN AAN HET NETTO TE FINANCIEREN SALDO

In de Algemene Toelichting op de begroting van een bepaald jaar worden uitgaven en ontvangsten volgens een aantal technieken en methodes geraamd. Bij de uitvoering van de begroting treden vanzelfsprekend verschillen op, in de loop van het begrotingsjaar kan in het licht van de verwezenlijkte ontvangsten en uitgaven tot een herarming van de oorspronkelijke schattingen worden overgegaan. Op het einde van het begrotingsjaar wordt het resultaat in principe bepaald als het verschil tussen de definitieve ordonnanceringskredieten (begrotings- of budgettaire ordonnanciering) en de gedurende het burgerlijk jaar aan de Administratie van de Thesaurie werkelijk gestorte sommen (bedoelde bedragen kunnen dan zowel op de begroting van het lopend, het vorige of het volgend jaar betrekking hebben). Aan dit resultaat, dat alleen op de centrale overheid (nationale overheid en de dotaties aan de Gewesten en Gemeenschappen) slaat, kan dan het beoogde financieringstekort worden getoetst (tabel 49).

TABEL 49- Begrotingsverrichtingen centrale overheid, op kasbasis

Miljarden frank			
OMSCHRIJVING	1986	1987	Vershil
Lopende verrichtingen			
Ontvangsten (a)	1 404,1	1 448,4	+ 44,3
Fiscale	1 343,2	1 391,1	+ 47,9
Niet-fiscale (a)	60,9	57,3	-3,6
Uitgaven (a)	1 759,6	1 740,6	-19,0
Saldo	-355,5	-292,1	+ 63,4
Kapitaalverrichtingen			
Ontvangsten	4,2	4,3	+ 0,1
Fiscale	2,5	3,5	+ 1,0
Niet-fiscale	1,7	0,8	-0,9
Uitgaven	196,6	170,4	-26,2
Saldo	-192,4	-166,0	+ 26,4
Saldo begrotingsverrichtingen	-547,9	-458,1	+ 89,8
Saldo schatkistverrichtingen	-4,3	+ 6,9	+ 11,2
NFS centrale overheid	-555,5	-430,5	+ 125,1
NFS nationale overheid	-552,2	-451,2	+ 101,0
NFS Gewesten en Gemeenschappen	-3,3	+ 20,8	+ 24,1
BNP	5 133,3	5 336,7	
NFS/BNP in %	10,7	8,4	

Bron: Ministerie van Financiën, Administratie van de Thesaurie.

(a) Na eliminatie van de saldi van de aflossingsdotaties van respectievelijk 9,075 miljard in 1986 en 3,102 miljard in 1987.

Het netto te financieren saldo van de nationale overheid is in 1987 met meer dan 100 miljard frank gedaald tegenover het voorgaande jaar. Het gunstiger saldo van de lopende verrichtingen is zowel aan hogere ontvangsten als aan lagere uitgaven te wijten, dat van de kapitaalverrichtingen is echter het gevolg van 26,4 miljard frank besnoeiingen in de openbare investeringsuitgaven. Door het zeer grote positief verschil tussen de geïnde en de door-gestorte bedragen van EEG-heffingen (7,3 miljard frank) en de gemeentelijke belastingen (9,8 miljard frank) droegen de schatkistverrichtingen voor 11,2 miljard frank bij tot de verbetering van het netto te financieren saldo.

KWANTIFICERING VAN DE DOELSTELLINGEN VAN DE ECONOMISCHE POLITIEK

In zijn sythese van de doelstellingen van de na-oorlogse economische politiek in 1970, stelt N. KALDOR dat: «economic policy objectives has acquired a new precision - one could almost say a new meaning - and governments have come to be judged by performance criteria they would have strongly disclaimed in earlier days. The best evidence for this is that policy objectives have come to be expressed in quantitative terms - as targets.» (*) Die praktijk is, ook onder invloed van de verfijning van de econometrische technieken, verder tot ontwikkeling gekomen en na objectieven in verband met o.m. groei, werkloosheid en betalingsbalans is daar de laatste jaren de «target» NFS als percent van het BNP bijgekomen.

Naast het psychologisch voordeel van een klaarmlijnd streefcijfer, bevordert een dergelijk objectief de internationale vergelijkbaarheid van de respectieve prestaties op dit vlak en, nogmaals Kaldor citerend: «though the status of such official targets was never clearly defined, the very fact of their announcement was an outward manifestation of a deepseated change in public attitudes in regard to the powers and responsibilities of Government in the economic sphere.»). Daartegenover bestaat het gevaar dat het behalen van het objectief ispo facto als het welslagen van het beleid wordt beschouwd. Dit is een gevaarlijke veralgemening die vooral bij de NFS/BNP ratio kan optreden. De oorzaak daarvan is enerzijds het door elkaar hanteren van verschillende soorten netto te financieren saldi en anderzijds de onzekerheid die kleeft aan de noemer en de exacte omvang ervan.

Er mag niet vergeten worden dat van zodra de NFS/BNP ratio slaat op een ontwerpbegroting ook het BNP een raming is, die dan nog dikwijls steunt op werkelijke cijfers van twee jaar terug. M.a.w. het is ook niet onbelangrijk om de ratio juist in de tijd te definiëren. Louter ter illustratie volgt hierna de chronologie na de Algemene Toelichting op de ontwerpbegroting van 1988, zoals die werd rondgedeeeld in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, zitting 1986-1987.

		1985	1986	1987	1988
5 oktober 1987	NFS	-571,5	-555,5	-419,7	-405,0
	BNP	4 776,6	5 009,5	5 267,5	5 462,4
	NFS/BNP %	12,0	10,9	8,1	7,4
	(berekend)	(12,0)	(11,1)	(8,0)	(7,4)
november 1987 (**)	NFS	-571,5	-555,5	-419,7	-405,0
	BNP	4 776,6	5 133,3	5 336,7	5 533,5
	NFS/BNP %	12,0	10,8	7,9	7,3
februari 1988 (***)	NFS	-571,5	-555,5	-430,5	-405,0
	BNP	4 776,6	5 133,3	5 336,7	5 533,5
	NFS/BNP %	12,0	10,8	8,1	7,3

Het gevaar schuilt ook in de omvang van de bedragen, iedere verandering van 0,1 % van de ratio vertegenwoordigt een slordige 5 miljard frank. Het hoeft dan ook geen betoog dat grote voorzichtig geboden is bij het beoordelen van de ratio. Het grootste nadeel is dat het doel waarnaar wordt gemikt in feite zelf een beweegbare schietschijf is.

(*) N. Kaldor, Conflicts in national economic objectives, The Economic Journal, march 1971, p. 1

(**) Publicatie van de Nationale rekeningen 1986, door het NIS.

(***) Bekendmaking van het NFS op kasbasis.

De verbetering van het netto te financieren saldo van de Gewesten en Gemeenschappen is alleen het gevolg van de, in 1987 door de nationale overheid gestorte, achterstallige *ristorno's* voor de jaren 1984 (3,4 miljard frank) en 1985 (12,7 miljard frank). Daardoor verbergt dit voordelig saldo een enigszins zorgwekkende ontwikkeling, die tot uiting komt in de uitgaven van de Gewesten en de Gemeenschappen. Tijdens het jaar 1987 waren hun uitgaven in feite 11,4 % hoger dan in 1986. Het gevolg was echter dat het netto te financieren saldo van de centrale overheid op 430,5 miljard frank kwam. Met een doelstelling van 419,7 miljard frank betekent dit in absolute cijfers een overschrijding met 10,8 miljard frank. Paradoxaal zal de doelstelling uitgedrukt in percent van het BNP toch ongeveer bereikt worden. De verklaring daarvan is eenvoudig: het geraamde BNP voor 1987 (zowel in 06.86, als in 02.87 en 03.87) steunde op een geraamd BNP voor 1986. Na bekendmaking van de nationale rekeningen voor 1986 (11.87) bleek het werkelijke BNP hoger te liggen dan het geraamde (5 133,3 i.p.v. 5 009,9 miljard frank), ipso facto kwamen de ramingen voor 1987 dan ook hoger te liggen (5 336,7 miljard frank) waardoor mathematisch het netto te financieren saldo voor 1987 rond de 8,1 % van het BNP komt te liggen (zie kader Kwantificering van de doelstellingen van de economische politiek).

D. VERLOOP VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

Om de voorgaande synthese van ontvangsten en uitgaven scherper te omlijnen, wordt hierna het gedetailleerd verloop ervan geanalyseerd.

a. Ontvangsten

De totale fiscale ontvangsten bedroegen 1 489,1 miljard frank in 1987. Tegenover 1986 is dit een toename met 59,6 miljard frank of 4,2 %. Na aftrek van de afgestane, toegewezen en geristorneerde ontvangsten voor een bedrag van 94,2 miljard frank en kapitaalontvangsten van 3,5 miljard frank bedroegen de lopende Rijksmiddelenontvangsten 1 391,4 miljard frank (tabel 50).

TABEL 50- Rijksmiddelen 1987 (a)

OMSCHRIJVING	Miljarden frank		
	Verwezenlijkingen	Vooruitzichten	Verschil
A. Lopende ontvangsten	1 391,4	1 386,2	+ 5,2
Directe belastingen	890,7	901,8	-11,1
- roerende voorheffing	140,4	138,0	+ 2,4
- voorafbetalingen	185,2	196,4	-11,2
- inkohiering	11,5	18,7	-7,2
- bedrijfsvoorheffing	539,6	538,0	+ 1,6
Invoerrechten	0,1	0,1	0,0
Accijnzen en diversen	107,5	102,4	+ 5,1
BTW, zegelrechten en taksen	360,6	357,0	+ 3,6
Registratierechten en diversen	26,3	19,6	+ 6,7
B. Kapitaalontvangsten			
Successierechten	3,5	2,5	+ 1,0
Totaal	1 394,9	1 388,7	+ 6,2

Bron: Ministerie van Financiën, Administratie van de Thesaurie.

(a) Exclusief de afgestane, toegewezen en geristorneerde ontvangsten.

De meerwaarde van de lopende ontvangsten tegenover de vooruitzichten bedroeg 5,2 miljard frank. De hogere ontvangsten zijn terug te vinden bij registratie en diversen, accijnzen en diversen, BTW evenals bij de roerende voorheffing. Een tegenvaller daarentegen was de sterke opbrengstdaling van de voorafbetalingen en van de ingekohierde belastingsontvangsten van de natuurlijke personen.

b. Uitgaven

Op basis van de voorstellen van de departementen zouden de totale uitgaven voor 1987, bij ongewijzigd beleid (niet toepassen van een spaarplan) opgelopen zijn tot 2 072,1 miljard frank, een netto te financieren saldo van de nationale overheid van 633,6 miljard frank zou er het resultaat van geweest zijn. Tijdens bilaterale besprekingen in juli 1986 werden de noden van de verschillende departementen onderzocht. Het onderzoek leidde tot een vermindering van de kredieten voor lopende uitgaven met 21,6 miljard frank en van de kredieten voor kapitaaluitgaven met 2,9 miljard frank, daardoor daalde het netto te financieren saldo tot 609,1 miljard frank. Daar het Sint-Annaplan 417,8 miljard frank voorzag, moesten 191,2 miljard frank uitgavenverminderingen worden gevonden.

Volgende besparingen werden voor 1987 aan de departementen opgelegd:

- gezagsdepartementen: 20,4 miljard.
- economische cel: 20,6 miljard.
- sociale cel: 46,8 miljard.
- cel onderwijs: 19,8 miljard.
- wetenschapsbeleid: 5,5 miljard.
- openbaar ambt: 10,7 miljard.
- investeringen: 13,4 miljard.
- kleine posten: 1,8 miljard.
- gemeenschappen en gewesten: 6,6 miljard.
- fiscale uitgaven: 13,0 miljard.
- interest op de rijksschuld: 32,6 miljard.

De uitgavenverminderingen voor 1987 bevatten 136,1 miljard frank structurele besparingen: 76,9 miljard frank met een permanent effect - vanaf 1987 en alle volgende jaren zullen de uitgaven lager zijn - en 59,2 miljard frank met een groeiend effect. Die laatste maatregelen vormen procentuele besparingen op groeiende uitgaven die het gevolg van de economische ontwikkeling zijn. Daarnaast zijn 9,4 miljard frank éénmalige uitgavenverminderingen en een schuldoperatie van 32,6 miljard frank voorzien, evenals 13,4 miljard frank bijkomende ontvangsten als gevolg van de minder fiscale uitgaven (schrappingen van bepaalde belastingsverminderingen) voorzien in het spaarplan van maart 1984. De heraming, na de resultaten van de eerste twee maanden van het jaar 1987, bracht de uitgaven op 1 868,7 miljard frank en het netto te financieren saldo op 419,7 miljard frank of 8,1 % van het voor dat jaar geschatte BNP.

De schatkistuitgaven (tabel 51) bedroegen in 1987, op basis van de thesaurieverrichtingen tussen 1 januari en 31 december, 1 911 miljard frank, hetzij 45,2 miljard frank of 2,3 % minder dan in 1986. Wanneer geen rekening wordt gehouden met de betaalde interesten op de Rijksschuld op lange termijn, stijgen de uitgaven in 1987 nog iets (+0,8 %). De gevoelige daling kwam bijgevolg tot stand door de minder uitgaven aan interesten en kosten van de schuld op lange termijn (-30,1 miljard frank), een rechtstreeks gevolg van het Sint-Annaplan. Het Koninklijk Besluit nummer 446 van 20 augustus 1986 (BS. van 30.08.1986), genomen ingevolge de bijzondere machten,

voorzag in de herschikking van de Dienst van de Openbare Schuld waardoor 33,1 miljard frank aan uit te betalen intresten in 1987 in schatkistbons werden omgezet. Ze dekken het verschil tussen de totaal verschuldigde rentelast op een bepaald aantal effecten van de overheidsschuld in het bezit van institutionele beleggers en de betaling die deze laatste zouden ontvangen hebben wanneer deze effecten waren uitgegeven tegen een nominale rente van 8 %. Door deze operatie verminderde de intrestlast in het totaal van de lopende uitgaven (van 24,2 % in 1986 naar 22,3 % in 1987). Het is geen werkelijke besparing, alleen een uitstel van betaling op hoogrentende leningen uit het verleden; het netto te financieren saldo werd er in 1986 en 1987 met respectievelijk 6 en 33 miljard frank door verlicht. In 1988 en 1989 wordt de impact van die operatie op respectievelijk 30 en 17 miljard frank geraamd.

De uitgaven voor pensioenen die 10,7 % van de totale uitgaven uitmaken, stegen met 10,2 miljard frank. Alhoewel er een daling in de inkomstenoverdrachten van de overheid en voornamelijk in de sectoren sociale voorzorg en tewerkstelling en arbeid werd opgetekend, brachten de maatregelen van het Sint-Annaplan met betrekking tot de hervorming van de werkloosheidsreglementering en de wijziging in de arbeidsongevallen- en beroepsziektenwet kleinere uitgavenverminderingen mee dan voorzien in het spaarplan. De o.m. aanzienlijke toename van het aantal bruggepensioneerden eind 1986 had daarbij een negatief effect op de uitgangspositie voor 1987. Ook de maatregel waarbij samenwonende werklozen een verminderde uitkering zouden genieten, werd omzeild zoals bleek uit de forse stijging van het aantal alleenstaande werklozen. Verder kwam er niets terecht van de regel dat langdurige werklozen uitgesloten zouden worden als zij een partner hebben die meer dan 600 000 frank per jaar verdient. Van de, in het Pinksterplan, voorziene besparing van 11,9 miljard frank voor gezondheidszorgen, werd 6,9 miljard frank niet uitgevoerd.

TABEL 51- Schatkistuitgaven

OMSCHRIJVING	Miljarden franken				
	1986	1987	Abs.Ver.	% Ver.	In % (a)
Schuld (intrest lange ter.)(b)	418,5	388,4	-30,1	-7,2	22,3
Pensioenen	176,4	186,6	+ 10,2	+ 5,8	10,7
Lonen en sociale lasten	193,9	192,1	-1,8	-1,0	11,0
Goederen en diensten	50,7	53,5	+ 2,8	+ 5,5	3,1
Duurzaam materieel	22,9	24,5	+ 1,6	+ 7,1	1,4
Rente en verliezen	21,7	18,0	-3,7	-17,2	1,0
Inkomensoverdrachten	94,1	98,9	+ 4,8	+ 5,1	5,7
Inkomensoverdrachten overheid	594,4	579,5	-14,9	-2,5	33,2
waaronder:					
- Binnenlandse Zaken	85,9	84,5	-1,4	-1,6	4,9
- Tewerkstelling en Arbeid	48,5	50,7	+ 2,2	+ 4,6	2,9
- Sociale Voorzorg	141,6	123,7	-17,9	-12,7	7,1
- Onderwijs	208,8	208,5	-0,3	-0,1	12,0
Diversen	58,4	35,2	-23,2	-39,7	2,0
waaronder:					
Tewerkstelling en arbeid	34,9	13,1	-21,8	-62,6	0,7
Totaal begrotingsuitgaven	1 631,1	1 576,7	-54,4	-3,3	90,6
Begrotingsfondsen	128,5	163,9	+ 35,4	+ 27,5	9,4
Totaal lopende uitgaven (b)	1 759,6	1 740,5	-19,1	-1,1	100,0
Idem, exclusief schuld	1 341,1	1 352,2	+ 11,1	+ 0,8	-
Totaal kapitaaluitgaven	196,6	170,4	-26,2	-13,3	-
ALGEMEEN TOTAAL	1 956,2	1 911,0	-45,2	-2,3	-

Bron: Ministerie van Financiën.

(a) In % van de totale lopende uitgaven van 1987.

(b) Na eliminatie van de saldi van de aflossingsdotaties van respectievelijk 9,075 miljard in 1986 en 3,102 miljard in 1987.

De uitgaven van de begrotingsfondsen stegen ook in 1987 gevoelig (+ 27,5 % of + 35,4 miljard frank t.o.v. 1986). In de maandelijkse schatkisttoestand worden die als volgt geklasseerd: de eigenlijke begrotingsfondsen (ze komen onder titel IV van de diverse departementale uitgavenbegrotingen voor) en de verrichtingen op bepaalde rekeningen voor orde. Deze fondsen worden gekenmerkt door een grote verscheidenheid inzake financieringswijze (de meeste worden door budgettaire kredieten gespijsd; andere door affectatie of toewijzing van ontvangsten, nog andere zelfs door leningen) en hun belangrijkheid (tientallen miljarden). Zij dienen meestal om aan de analiteitsregel te ontsnappen; het overblijvende saldo wordt inderdaad automatisch naar het volgende jaar overgedragen. Bij de belangrijkste fondsen van titel IV zijn te vermelden: het Wegenfonds, het Fonds voor economische expansie en regionale reconversie, het Nationaal solidariteitsfonds, het Fonds voor de herstructurering van de nationale sectoren en het Fonds voor industriële vernieuwing.

De grootste stijgingen werden opgetekend bij de begrotingsfondsen van het Ministerie van Financiën «PTT; Ristorno's aan de Gemeenschappen van het geheel of een gedeelte van het kijk- en luistergeld» (+ 18,3 miljard frank) evenals dit van de «Ristorno's aan de Gewesten van het geheel of van een gedeelte van de belasting op de automatische ontspanningstoestellen» (+ 12,7 miljard frank). Dit is het gevolg van het doorstorten aan de Gewesten en Gemeenschappen van de ristorno's over de jaren 1984 en 1985 (16,096 miljard frank). De kapitaaluitgaven daalden in 1987 met 26,2 miljard frank (-13,3 %). De vermindering van de investeringsuitgaven trof vooral het Wegenfonds, Verkeerswezen en Nationale Opvoeding.

E. SCHULD VAN DE CENTRALE OVERHEID

De overgang van begrotings- en schatkistverrichtingen naar netto en bruto te financieren saldo om tot de veranderingen van de Rijksschuld te komen, vereist dat nog een aantal extra budgettaire gegevens worden in aanmerking genomen. De schuld van de Centrale overheid of Rijksschuld zou in principe moeten overeenstemmen met de in de loop der jaren geaccumuleerde begrotingstekorten. Nochtans wordt de Rijksschuld tevens beïnvloed door de wisselkoersschommelingen op de te betalen schuld in vreemde valuta, de verrichtingen met het Internationaal Muntfonds en de overname van sommige gedebudgetteerde schulden. Daarnaast worden nog schulden aangegaan buiten de begroting, de zg. gedebudgetteerde schuld.

Uit de ontwikkeling van de Rijksschuld blijkt dat er in 1987 een verdere vertraging van de schuldgroei in relatieve cijfers (+ 8,4 %) optrad maar dat deze nog zeer hoog bleef in absolute cijfers (tabel 52). Eind 1987 steeg de Rijksschuld van 56,1 % in 1980 naar 110,1 % van het BNP. Omgerekend per hoofd van de bevolking betekent dit een stijging van 200 000 frank in 1980 naar 595 000 frank in 1987. Ondanks de vele besparingspogingen blijft de schuldaangroei veel te hoog. België heeft samen met Italië en Ierland een schuldratio die haast het dubbele van het OESO-gemiddelde (56,4 %) bedraagt (1). Ook het aandeel van de rentelast in de globale overheidsuitgaven dat 24,7 % bedraagt, steekt schril af tegen het OESO-gemiddelde (9,8 %).

Dat de Staat schulden heeft is een fenomeen van alle tijden en op zichzelf nog geen reden tot ongerustheid. Dramatisch wordt het echter als de rentebetaling erop een probleem stelt. België heeft reeds sinds 1980 het punt van de zelfvoedende schuld bereikt en moet van dan af geld lenen om de rente op vroegere leningen te betalen.

Uit tabel 53 blijkt dat in 1987 de rentelast 8,6 % van het BNP bedraagt, m.a.w. het volledige begrotingstekort van 1987 vloeit dus voort uit de rentelast. Het deel van de rentelasten in het totaal van de uitgaven bleef toenemen, van 12,7 % in 1980 steeg het naar 24,3 % in 1987.

(1) D. PIETERS, De beheersing van de rentelastendynamiek en de ijzeren driehoek tussen rentevoet en overheidstekort, Planbureau, Brussel 1987.

Een verbetering is niet meteen te verwachten. In de Algemene Toelichting bij de ontwerpbegroting voor 1988 worden de totale rentelasten, zowel op lange als korte termijn, voor dat jaar geraamd op 467,8 miljard frank, nog steeds 8,6 % van het BNP. Het aandeel in de totale uitgaven zou stijgen tot 24,7 %.

Uit de samenstelling van de Staatsschuld (grafiek 10) blijkt dat, hoewel het percentage van de in vreemde munt uitgedrukte schuld nog hoog ligt, dit van 1984 tot 1987 daalde van 23,9 % tot 17,8 % van het totaal van de schuld. De vermindering van het relatief aandeel van de schuld in vreemde munt in het geheel van de rijksschuld spruit voort uit de samenloop van twee omstandigheden. De eerste, en ontegensprekelijk belangrijkste, is de omkering van het saldo van de lopende verrichtingen op de betalingsbalans, waarvan het mali van 1985 af een boni geworden is dat steeds groter werd. Anderzijds werd het nominaal bedrag van de schuld in vreemde munt beperkt door de gevolgen van de waardevermindering van de dollar op het uitstaande bedrag van de in deze munt uitgedrukte geconsolideerde schuld.

Eind 1987 bestond de schuld in vreemde munt voor 44,3 % uit DEM, 27,8 % uit Zwitserse frank, 10,3 % uit Nederlandse gulden, 9,5 % uit Japanse Yen en 8,1 % uit Amerikaanse dollar. In 1987 steeg het aandeel van de geconsolideerde schuld in de totale rijksschuld lichtjes nadat het vorig jaar was verlaagd. Dit wordt verklaard door het feit dat de Staat opnieuw vier voor iedere belegger toegankelijke leningen heeft uitgegeven tegenover slechts drie in 1986.

Bij de beoordeling van de totale schuld dient eveneens rekening te worden gehouden met de gedebudgetteerde schuld (tabel 54). Het aangaan van deze schuld wordt niet in de begroting van dat jaar ingeschreven, maar de interesten en aflossingslasten komen later tot uiting in de Rijksschuldbegroting. Er bestaan twee statistische bronnen m.b.t. de gedebudgetteerde schuld: deze maandelijks gepubliceerd in het Documentatieblad van het Ministerie van Financiën en het «financiële tekort van de overige overheid», jaarlijks gepubliceerd in de Verslagen van de Nationale Bank. In de statistiek van het Ministerie van Financiën is het bedrag opgenomen van de juridisch ten laste van de Schatkist komende verplichtingen die niet vervat zijn in de officiële Rijksschuld. Het begrip gedebudgetteerde schuld wordt door de Nationale Bank verruimd ten einde het «financiële tekort van de overheid» te berekenen.

Aldus zou volgens de Nationale Bank de gedebudgetteerde schuld in 1987 met 92 miljard frank gestegen zijn en 487 miljard frank bedragen, volgens de statistiek van het Ministerie van Financiën zou deze schuld slechts met 800 miljoen frank stijgen en 287,2 miljard frank bedragen.

In de schuld van de gedebudgetteerde sector ten laste van de Staat, volgens de statistiek van het Ministerie van Financiën, blijkt dat in de jongste jaren de schulden van de Nationale Maatschappij voor de Herstructurering

TABEL 52- Evolutie van de rijksschuld

Miljarden franken				
Jaren	Rijksschuld	% verschil	Abs. verschil	% BNP
1980	1 956,8	-	-	56,1
1981	2 439,1	24,6	482,3	67,5
1982	3 085,0	26,5	645,9	78,8
1983	3 716,0	20,5	631,0	89,3
1984	4 264,9	14,8	548,9	95,7
1985	4 914,6	15,2	649,7	103,6
1986	5 418,3	10,2	503,7	105,6
1987	5 872,5	8,4	454,2	110,1

Bron: Ministerie van Financiën; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

TABEL 53- Rentelast rijksschuld (a)

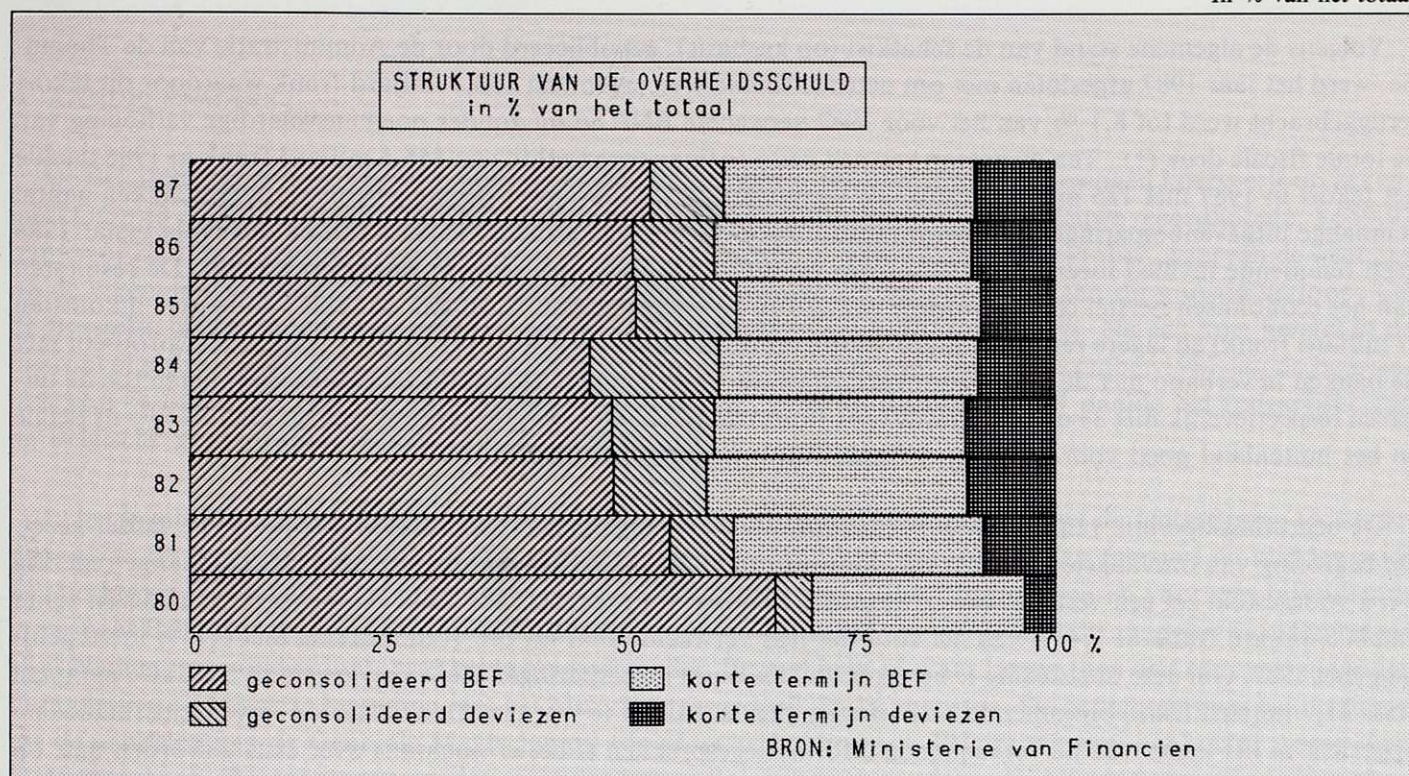
Jaren	Bedrag	% BNP	% Totale uitg.	Nominale rente
1980	155,3	4,4	12,7	12,75
1981	216,5	6,0	14,9	14,25
1982	295,3	7,5	18,3	13,25
1983	317,9	7,6	18,1	11,25
1984	358,6	8,0	20,2	11,75
1985	435,0	9,1	23,3	10,00
1986	476,2	9,4	24,1	7,60
1987	454,7	8,6	24,3	8,00
1988	467,8	8,6	24,7	-

Bron: Algemene Toelichting, jaar 1988.

(a) Totaal bedrag aan geordonnanceerde interesten op de Rijksschuld, zowel op lange als korte termijn.

GRAFIEK 10- Structuur van de overheidsschuld

In % van het totaal

Bron: Ministerie van Financiën.

TABEL 54- Gedebudgetteerde schuld ten laste van de staat

Miljarden franken

OMSCHRIJVING	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Bouw autowegen, metro kanaal Brussel-rupel	130,1	131,0	38,5	6,7	8,4	8,4	7,7	6,8
Oprichting gebouwen	6,4	6,2	4,7	3,9	3,1	2,5	2,1	2,1
Speciale financiering								
1. Oorlogspensioenen	10,9	10,9	10,1	9,2	6,8	5,4	3,9	3,9
2. Lokale besturen	76,2	82,5	90,8	95,7	98,7	100,3	100,6	100,2
3. Huisvesting	12,8	13,2	13,1	14,4	16,7	18,6	21,9	19,4
Diverse realisaties	7,2	7,3	6,4	5,5	4,0	3,3	3,0	3,7
NMNS (a)	-	17,3	54,7	77,6	110,3	136,5	147,2	151,4
TOTAAL	240,0	268,4	218,3	213,0	248,0	275,1	286,4	287,2

Bron: Ministerie van Financiën, 1987: 30.06.

(a) Inclusief de extra-leningsopbrengsten (1983: 5 miljard frank, 1985: 5 miljard frank).

van de Nationale Sectoren geleidelijk uitgegroeid zijn tot de voornaamste bron van debudgettering (52,7 %). De financiële last ervan wordt gedragen door de begroting van Economische Zaken, via het Nationaal Solidariteitsfonds. Het bedrag van de schulden voor de aanleg van autowegen werd in 1982 en 1983 uit de gedebudgetteerde schuld gelicht en ondergebracht bij de geconsolideerde staatsschuld. Door deze overheveling komt de schuld van de lokale besturen als tweede belangrijkste post in de gedebudgetteerde schuld (34,9 %). Indien deze gedebudgetteerde schuld, die juridisch ten laste komt van de Schatkist, bij de Rijksschuld wordt gevoegd, dan zou eind 1987 de totale Staatsschuld 6 159,9 miljard frank bedragen.

F. BESLUIT

Volgens de algemene stand van de schatkist (op kasbasis), gepubliceerd door de Administratie van de Thesaurie, werd het jaar 1987 afgesloten met een netto te financieren saldo van 430,5 miljard frank waardoor dit tekort teruggebracht werd tot 8,1 % van het voor 1987 verwachte BNP en dit zonder noemenswaardige verhoging van de totale fiscale druk (1). Ten overstaan van een netto te financieren saldo van 555,5 miljard frank in 1986 daalde het tekort in 1987 met 125 miljard frank, die vermindering werd evenwel slechts gerealiseerd dankzij een aantal eenmalige uitgavenbesparingen en inkomstenstijgingen die niet van structurele aard zijn en bijgevolg vanaf 1988 geen remmende invloed meer zullen uitoefenen op de omvang van het netto te financieren saldo. De resultaten van het economisch herstel en de gevoelige daling van de interestvoeten lagen aan de basis van hogere inkomsten (7 miljard frank) en lagere rentebetalingen vooral op de kortlopende schuld (11 miljard frank). Het protocol met de banken in verband met de schuldherschikking en het uitstellen van de overheidsinvesteringen lieten toe de uitgaven respectievelijk met 33 en 22 miljard frank te verminderen. Ook was de verkoop van gouden ECU's in België en het buitenland goed voor 10 miljard frank supplementaire inkomsten.

De begrotingsoperatie van 1987 was hoedanook een eerste ingrijpende saneringspoging die dient verder gezet. De begroting van ontvangsten en uitgaven voor het begrotingsjaar 1988 die in 1987 door de toenmalige regering werd voorgesteld zet een verdere stap in de goede richting. Ze voorzag voor 1988 een netto te financieren saldo van 405 miljard frank of 7,4 % van het voor dat jaar verwachte BNP of een vermindering met 0,7 % in vergelijking met 1987. Om deze doelstelling te bereiken zouden naast de besparingen die voortvloeien uit het Sint-Annaplan voor 31,7 miljard frank bijkomende besparingen dienen gedaan te worden. De werkgroep «overheidsfinanciën» opgericht in het kader van de verkennende informatiegesprekken is het er nochtans over eens geworden dat, op basis van de reeds uitgevoerde maatregelen, maar zonder rekening te houden met de bijkomende besparingen voorzien in de ontwerp-begroting, het begrotingstekort in 1988 zal oplopen tot 467,5 miljard frank waardoor het opnieuw zou stijgen tot 8,5 % van het BNP. Dat is 62,5 miljard frank meer dan de uittredende regering Martens VI in haar ontwerp-begroting had geraamd.

Dank zij het Sint-annaplan werd de rampzalige aangroei van het overheidstekort tot stilstand gebracht. Nochtans is dit slechts een eerste stap in de goede richting. Diverse internationale organisaties waaronder de OESO beklemtonen dat de sanering van de openbare financiën dient te worden verdergezet. «Il n'en reste pas moins que l'ajustement est loin d'être achevé et que de nouveaux effets s'imposent afin de stabiliser la dette publique en pourcentage du PNB et d'assurer ainsi la possibilité d'une politique budgétaire autonome, moins soumise aux contraintes de la charge de la dette» (2).

(1) De totale fiscale druk bedroeg 44,4 % van het BBP in 1987, tegen 44 % in 1986. Die toename is quasi uitsluitend te wijten aan de toename van de druk van de sociale bijdragen. De totale druk ligt evenwel nog steeds lager dan in het piekjaar 1985, toen hij 45,4 % bereikte.

Zie: Studiedienst Ministerie van Financiën, *Documentation sur la situation conjoncturelle*, 30 december 1987, tabel VII 15.

(2) OESO (1988), *Belgique-Luxembourg, Etudes Economiques de l'OCDE*, blz. 81.

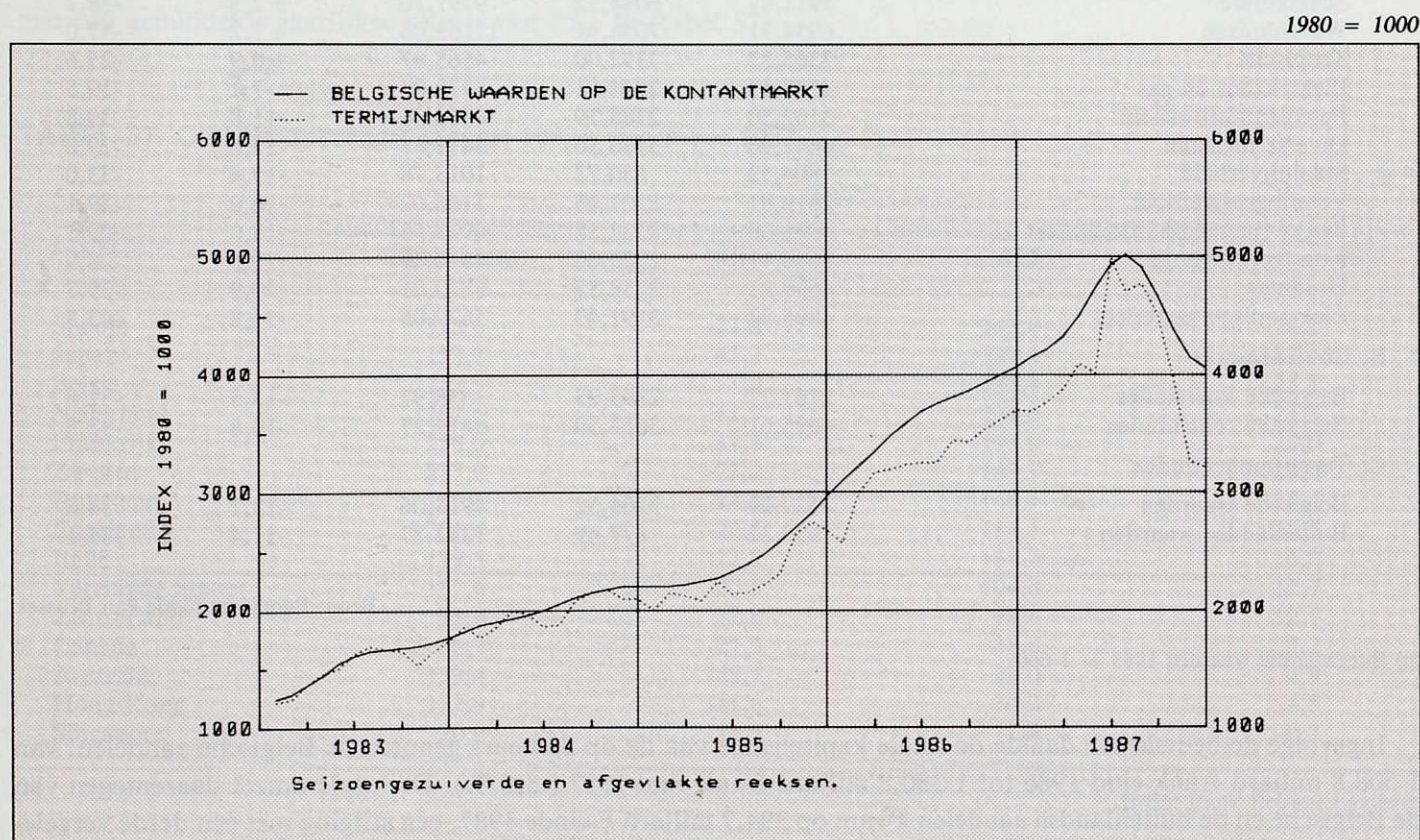
2.4.2. MONETAIRE ASPECTEN

A. AANDELENMARKT

De Belgische beurs werd in 1987, zoals de meeste buitenlandse beurzen, door een bewogen koersverloop gekenmerkt. Op 13 augustus bereikte het indexcijfer van de Belgische kontantwaarden een nieuwe recordhoogte: 3 559,97 punten of 28,6 % hoger dan in het begin van dit jaar. De beurskrach van maandag 19 oktober, waarvan de weerslag op de vreemde beurzen zich bijzonder snel liet gevoelen, maakte abrupt een einde aan dit gunstig verloop. Op de Brusselse beurs daalde de koersindex van de kontantmarkt in één keer met 10,5 %. Na een kort herstel in de daaropvolgende dagen, overheerste de dalende tendens en de onzekerheid. Per 31 december 1987 lag de beursindex 32,8 % onder het peil van 13 augustus. Van december 1986 tot december 1987 daalde het indexcijfer van de Belgische kontantwaarden met 13,5 % (grafiek 11).

In het begin van het jaar was het beursklimaat eerder onzeker, dit hield verband met de rentestijging ter verdediging van de Belgische frank als gevolg van spanningen in het EMS. Tussen midden februari en midden april kenmerkte de beurs zich door een haussebeweging, bovendien zorgde het pensioensparen voor een bijkomende vraag naar Belgische aandelen aangezien die pensioenfondsen minimaal voor 30 procent in aandelen moesten belegd zijn. Nadien, tot midden juni, brokkelde het koerspeil in Brussel licht af maar begon toen aan een twee maanden durende forse opwaartse beweging met het historisch recordpeil op 13 augustus. De geruchten over een «raider» die de aandelen van de Generale Maatschappij (de grootste holding van België) massaal aankocht, waren daar niet vreemd aan. Daarnaast ontstonden vrij hoge koersstijgingen voor aandelen die bij een fusie- of overnamebod waren betrokken, dit gold o.a. voor de grote verzekeringsmaatschappijen in België.

GRAFIEK 11- Beursindexen van de Beurs van Brussel

(a) Seizoengezuiverde en afgevlakte reeksen.

Bron: Beurscommissie van Brussel.

In het najaar reageerde het internationaal beurswezen op de stijgende rentetarieven in de Verenigde Staten, daarmee kwam een einde aan de hausse op de meeste aandelenbeurzen. Ook in België steeg de rente en ontstonden problemen op binnenlands politiek vlak: midden augustus begonnen de koersen geleidelijk te dalen.

De sectoriële beursindexen (tabel 55) zijn gerangschikt van best presterende tot verliezende bedrijfstakken. Eind 1987 noteerden de «diverse industrieën» (+ 22,1 %, met o.m. tabak, glas en papier) de hoogste meerwaarde, gevolgd door de vastgoedsector (+ 19,1 %). Het «elektronisch materieel» (-34,8 %), de holdings (-20,9 %) en de «non-ferrometalen» (-20,5 %) gingen daarentegen fors achteruit. Het zijn ook die sectoren die in de eerste plaats door de beurskrach zelf werden getroffen: het «elektronisch materieel», de petroleumnijverheid en de holdings, noteerden eind 1987 respectievelijk 43,8 %, 39,8 % en 39,7 % lager t.o.v. hun hoogste koers in 1987; het sterkst weerstand aan de krach boden de vastgoed- en de «elektriciteit en gas» sectoren met een terugval van respectievelijk 12,4 % en 19,5 %.

TABEL 55- Beursindexen van de Beurs van Brussel

1980 = 1 000 (a)

OMSCHRIJVING	Index 12.86	Index 12.87	Maximum 1987	Procentuele verandering	
	I	II	III	II/I	II/III
A. Belgische sectoriële indexen					
Diverse industrieën	3712,12	4532,95	6412,45	+ 22,1	-29,3
Immobiëlen	2984,30	3554,58	4059,17	+ 19,1	-12,4
Bouwnijverheid	4528,25	5185,91	7473,87	+ 14,5	-30,6
Kolenmijnen	2894,74	3168,86	4322,70	+ 9,5	-26,7
Verzekeringen	7868,49	8496,43	13296,21	+ 8,0	-36,1
Scheikunde	5911,87	6048,72	9791,10	+ 2,3	-38,2
Warenhuizen	6954,71	7036,91	11163,06	+ 1,2	-37,0
Tropische	3365,33	3397,00	4565,87	+ 0,9	-25,6
Elektriciteit en gas	4137,69	3844,91	4778,04	-7,1	-19,5
Petroleumnijverheid	3162,50	2788,79	4630,06	-11,8	-39,8
Diverse diensten	4442,96	3856,50	5431,57	-13,2	-29,0
Staalnijverheid	804,52	680,72	1015,78	-15,4	-33,0
Voedingsnijverheid	2619,97	2201,46	3106,02	-16,0	-29,1
Bank, financiële instellingen	4065,36	3332,58	4725,55	-18,0	-29,5
Non-ferro metalen	3686,11	2929,60	4117,69	-20,5	-28,9
Holdings	4698,21	3718,53	6170,01	-20,9	-39,7
Elektronisch materieel	4895,32	3191,43	5679,05	-34,8	-43,8
B. Contantmarkt					
Belgische koersindex	2767,37	2393,23	3558,97	-13,5	-32,8
Belgische returnindex	4095,61	3653,50	5415,27	-10,8	-32,5
C. Termijnmarktindex					
Belgische waarden	3689,29	3204,52	4915,06	-13,1	-34,8
Buitenlandse waarden	990,22	877,49	1352,27	-11,4	-35,1

Bron: Beurscommissie van Brussel.

(a) Buitenlandse waarden 1985 = 1 000.

Ingevolge de beurskrach daalde de totale kapitalisatie van de op de beurs genoteerde Belgische aandelen: van 1 508,8 miljard frank eind 1986 tot 1 380,8 miljard frank eind 1987 (-8,5 %). De totale omzet daarentegen van de Belgische en de buitenlandse aandelen kwam op 394,7 miljard F eind 1987, een stijging met één derde vergeleken met eind 1986. Die sterke omzetstijging was vooral het gevolg van de vele verhandelingen na de beurskrach

en van de fusie- en overnamekoorts op de Brusselse beurs: met een omzet van 54,7 miljard frank was oktober ook de drukste maand van het jaar. Van de totale omzet was 67,6 % in Belgische aandelen en 32,4 % in buitenlandse aandelen tegen 39 % in 1986 (tabel 56).

TABEL 56- Verhandelde effecten en kapitalen op de termijn- en kontantmarkt (a)

OMSCHRIJVING	1983	1984	1985	1986	1987
Contantmarkt (b)					
Effecten	60,3	33,0	38,5	68,2	71,8
Kapitalen	43,1	41,8	57,8	111,6	137,3
Termijnmarkt					
Effecten	79,7	81,8	96,6	116,8	162,2
Kapitalen	94,5	117,4	128,3	184,3	257,5
Totaal (c)					
Effecten	140,0	114,7	135,1	185,0	234,0
Kapitalen	137,6	159,1	186,1	295,9	394,7

Bron: Beurscommissie van Brussel.

(a) Aantal verhandelde effecten in miljoen; verhandelde kapitalen in miljard frank.

(b) Industriële obligaties en aandelen.

(c) Door afronding kunnen de totalen verschillen van de som van de rubrieken.

Op internationaal vlak bekleedde de Beurs van Brussel toch nog een relatief goede zesde positie (na Lissabon, Tokio, Madrid, Londen en Toronto). De returnindex daalde tussen eind 1986 en eind 1987 met 10,8 %, maar tussen einde 1981 en einde 1987 neemt Brussel nog de derde plaats op internationaal vlak (na Madrid en Tokio) met een gemiddelde jaarlijkse return van 25,1 % (tabel 57).

TABEL 57- Globale opbrengst januari 1982 - december 1987

LANDEN	Cumulatieve opbrengst lokale munt	Munt tegenover BEF	Cumulatieve opbrengst in BEF	Gemiddelde jaarlijkse opbrengst in BEF
Spanje	512,4	-27,8	342,0	28,1
Japan	193,2	45,7	327,1	27,4
België	282,3	- ,0	282,3	25,1
Nederland	187,5	11,9	221,6	21,5
Frankrijk	250,0	-14,6	199,0	20,0
Zweden	277,2	-23,2	189,7	19,4
Duitsland	117,4	14,4	148,7	16,4
Engeland	201,4	-21,3	137,1	15,5
Italië	179,5	-17,3	131,2	15,0
Verenigde Staten	157,6	-20,5	104,8	12,7
Zwitserland	73,3	12,8	98,8	12,1
Canada	86,7	-27,3	35,8	5,2
Australië	159,4	-48,7	33,0	4,9
Hong Kong	122,9	-41,6	30,2	4,5
Singapore	20,2	-18,3	-1,8	-0,3

Bron: Bank Brussel Lambert.

TABEL 58- Voornaamste uitgiften op meer dan één jaar van de overheidssector in 1987 (a)

In miljarden franken

JAAR	Staat	Wegen-fonds	Andere	Totaal
1980	154,8	40,5	27,0	222,3
1981	144,0	47,0	51,5	242,5
1982	176,0	38,0	72,0	286,0
1983	322,5	125,8	41,0	489,3
1984	293,0	41,0	55,0	389,0
1985	428,5	150,0	30,0	608,5
1986	414,7	85,2	30,0	529,9
1987	468,2	89,3	22,6	580,1

MAAND	Staat	Wegen-fonds	Andere	Totaal
1987				
Januari		89,3		89,3
Maart	168,9			168,9
Juni	157,7			157,7
September			22,6	22,6
December	141,6			141,6

MAAND	Euratom	EIB	Wereld-bank	Totaal
1987				
Januari	6,5			6,5
Juli		6,0		6,0
Augustus			5,0	5,0

Bron: NBB; Kredietbank.

7,80 en 7,75 % (tabel 58). De vijf uitgiften van privé-ondernemingen leverden 9,2 miljard op, tegen twee uitgiften in 1986 met een opbrengst van 2,1 miljard frank.

Zoals reeds vermeld, stabiliseerde het rendement van de staatsleningen rond een niveau van 8 %. Wegens de stijgende rentetendens in oktober werd de geplande Wegenfondslening van de emissiekalender afgevoerd. Daarmee werd een stijging van de rente op kasbons en een verhoging van de tarieven voor investerings- en hypothecaire kredieten vermeden. Na de beurskrach neigde de rente opnieuw naar 8 %. De traditionele eindejaarslening van de staat bood een koepon van 8 % en werd tegen 99,50 % uitgegeven, waardoor het rendement op 8,09 % kwam.

C. DE INTERESTONTWIKKELING

De opwaartse druk op de rentevoeten werd reeds einde 1986 ingezet als gevolg van de spanningen in het EMS. De Nationale Bank verhoogde begin januari haar discontotarief van 8 % tot 8,5 % en de rente op schatkistcertificaten op drie maanden werd tijdens een korte speculatieperiode verhoogd tot 7,90 %. Na de herschikking van de EMS-pariteiten op 10-11 januari en de verlaging van de discontovoet in de Duitse Bondsrepubliek, volgde de NBB een voorzichtig rentebeleid omdat een latente dreiging uitging van het koersverloop van de dollar. De rente op schatkistcertificaten op 3 maanden, de «leading indicator» van het rentepeil, werd stapsgewijs verlaagd tot 6,65 % in juli en bleef op dit peil tot in oktober. Ook de discontovoet daalde tussen maart en juli geleidelijk tot

B. OBLIGATIEMARKT

Een hoge uitgifte-activiteit kenmerkte de Belgische obligatiemarkt in 1987: de publieke sector emitteerde 580,1 miljard frank tegen 529,9 miljard frank in 1986. Alle obligatie-uitgiften gebeurden meestal tegen dezelfde voorwaarden: een koepon van 8 % en een looptijd van 8 jaar. De Staat nam het grootste gedeelte voor haar rekening met drie leningen die 468,2 miljard frank opbrachten, de Wegenfondslening bracht 89,3 miljard op. Het Hulpfonds voor het Financieel Herstel van de Gemeenten gaf voor het eerst op de Belgische kapitaalmarkt een lening uit volgens het tender-systeem (de looptijd was 7,5 jaar met een koepon van 8 %). De opbrengst ervan bedroeg 22,6 miljard frank, tegen een inschrijvingsprijs van 98,35 % of een actuair rendement van 8,32 %. De plaatsing bij het publiek geschiedde door de financiële tussenpersonen aan een uitgifteprijs van 99,70 procent, waardoor het brutorendement voor de eindbelegger op 8,07 % kwam. Daarnaast werden ook drie leningen door internationale instellingen uitgegeven. Begin januari kwam Euratom met een uitgifte van 6,5 miljard frank (looptijd 10 jaar), in juli de Europese Investeringsbank (EIB) met een lening van 6 miljard frank (looptijd 6 jaar) en in augustus gaf de Wereldbank een lening van 5 miljard frank uit (looptijd 7 jaar). Alle drie hadden een nominale koepon van 7,75 % tegen respectieve uitgifteprijsen van 99, 99,75 en 100 % en hadden een actuair rendement van respectievelijk 7,90 %, 7,80 en 7,75 % (tabel 58).

7,25 %. De NBB verhoogde op 16 oktober de rente op schatkistcertificaten tot 7,15 % ingevolge de felle rentestijging in Duitsland en de binnenlandse politieke moeilijkheden. Die eerder stijgende rentetrend werd na de beurskrach omgebogen. In het kader van een gecoördineerde daling van de officiële rentetarieven in Europa, bedoeld om de dollarkoers te stabiliseren, verlaagden de belangrijkste industrielanden hun basistarieven. De NBB volgde de internationale rentedaling met een geleidelijke verlaging van de rente op schatkistcertificaten tot 6,75 % en de discontovoet tot 7 % op 4 december.

TABEL 59- Ontwikkeling van de interestvoeten in 1987

MAAND	Discontovoet (a)	Daggeldrente (b)	Schatkist- certificaten (3 maand)	Staatsobli- gaties (c)	Debiteurrente	
	(1)	(2)	(3)	(4)	Kaskrediet (5)	Investerings- krediet (6)
Januari	8,50	6,82	7,75	7,70	10,75	8,75
Februari	8,50	6,90	7,75	7,57	10,25	8,75
Maart	8,00	5,83	7,40	7,57	9,75	8,75
April	8,00	5,65	7,25	7,64	9,75	8,75
Mei	7,75	5,41	7,05	7,66	9,75	8,75
Juni	7,50	5,42	6,75	7,76	8,75	8,75
Juli	7,25	5,62	6,65	7,82	8,75	8,75
Augustus	7,25	4,82	6,65	7,64	8,75	8,75
September	7,25	5,24	6,65	7,76	8,75	8,75
October	7,25	4,61	7,15	8,14	8,75	8,75
November	7,25	5,44	6,85	8,32	8,75	8,75
December	7,00	5,09	6,75	7,98	8,75	8,75

Bron: (1) tot (4) Nationale Bank van België; (5) Kredietbank; (6) NMKN.

- (a) Einde maand.
 (b) Gewogen gemiddelde.
 (c) Begin van de maand.

D. DE BELGISCHE FRANK

De monetaire ontwikkeling van 1987 begint met een uitloper van de monetaire situatie in 1986. Deze werd beheerst door de verdere daling van de Amerikaanse dollar en de ermee gepaard gaande opwaartse beweging van de Duitse mark. Ondanks aanzienlijke interventies van de centrale banken op de wisselmarkten namen de spanningen binnen het EMS zodanig toe dat begin 1987, tijdens een spoedbijeenkomst van de Europese Ministers van Financiën te Brussel, werd overgegaan tot de elfde herschikking van de spilkoersen: op 10-11 januari werden de Duitse mark en de Nederlandse gulden met 3 % en de Belgische en Luxemburgse frank met 2 % opgewaardeerd tegenover de andere EMS-munten. Na de herschikking bleef het op monetair vlak rustig tot oktober. Het zogenaamde Louvre-akkoord heeft daartoe in zekere mate bijgedragen. Vanaf medio oktober traden opnieuw spanningen op in het EMS, maar de onrust bleef beperkt door de versnelde interventieprocedure in toepassing van het Nyborgakkoord.

De gewogen gemiddelde wisselkoers van de Belgische frank op de gereguleerde valutamarkt bleef tot in februari stijgen, stabiliseerde nadien om tijdens de laatste twee maanden van het jaar opnieuw fors te stijgen; over gans het jaar steeg hij nog met 5,3 % t.o.v. 1986 tegen 8,3 % in 1986 t.o.v. 1985. Die opwaardering was vooral het gevolg van de appreciatie tegenover de dollar en het pond sterling.

2.4.3. PRIJZEN

A. GROOTHANDELSPRIJZEN

De verdere verzwakking van de dollar had een prijsremmende invloed op de invoerprijzen (uitgedrukt in Belgische frank) en op de kostprijzen van de industriële produkten. De verscherping van de concurrentie leidde tot verdere prijsdalingen, waarbij zelfs de winstmarges van de ondernemingen niet langer gespaard bleven. Volgens berekeningen van de Nationale Bank van België waren in 1987 de verkoopprijzen exclusief belastingen sterker teruggelopen dan de gemiddelde kostprijzen per eenheid produkt. Niet alleen de in franken uitgedrukte winstmarges, maar ook die in percent van de verkoopprijs daalden. Wellicht zagen de nationale producenten zich verplicht om op de uitvoermarkten in belangrijkere mate dan op de binnenlandse markten de vermindering van hun kostprijzen door te berekenen.

Het Belgisch indexcijfer van de groothandelsprijzen (zonder BTW) lag in 1987 gemiddeld 2,5 % lager dan in 1986. In 1986 beliep de daling nog 6,5 %. De prijzen van de inlandse produkten, die in het indexcijfer zijn opgenomen, vertoonden voor het tweede opeenvolgende jaar een lichte neergang. Het prijsindexcijfer van de landbouwprodukten daalde met 5,9 % en dat van de industriële produkten met 1,6 %. Bij de industriële produkten was de daling groter voor de halffabrikaten dan voor de grondstoffen. Ook de afgewerkte industriële produkten vertoonden nog een lichte prijsvermindering (tabellen 60 en 61).

TABEL 60- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW)

OMSCHRIJVING	1953 = 100					
	1985	85/84	1986	86/85	1987	87/86
Algemeen indexcijfer	273,2	0,0	255,5	-6,5	249,2	-2,5
naar herkomst:						
inlandse	283,3	1,1	275,8	-2,7	271,9	-1,4
ingevoerde	268,4	-2,7	222,0	-17,3	210,2	-5,3
Landbouwprodukten	266,6	-5,2	241,2	-9,5	227,0	-5,9
naar herkomst:						
inlandse	279,4	-3,8	272,5	-2,5	268,0	-1,6
ingevoerde	250,0	-7,1	193,9	-22,5	170,1	-12,3
naar soort:						
veehouderijprodukten	300,6	2,6	285,8	-4,9	278,1	-2,7
akkerbouwprodukten	237,8	-12,0	205,5	-13,6	187,4	-8,8
Nijverheidsprodukten	274,9	1,3	259,2	-5,7	255,0	-1,6
naar herkomst:						
inlandse	283,9	2,3	275,7	-2,9	272,5	-1,2
ingevoerde	275,7	-0,9	233,4	-15,3	227,3	-2,6
naar verwerkingsgraad:						
grondstoffen	266,7	-1,4	242,7	-9,0	239,2	-1,4
halffabrikaten	293,9	2,1	273,9	-6,8	266,5	-2,7
afgewerkte produkten	268,4	2,5	260,8	-2,8	258,3	-0,9

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

TABEL 61- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW) per bedrijfstak

1953 = 100

OMSCHRIJVING	1985	85/84	1986	86/85	1987	87/86
Vetstoffen	388,0	6,3	270,8	-30,2	244,4	-9,7
Minerale produkten	357,5	2,5	313,9	-12,2	301,8	-3,9
- steenkolen	381,9	0,8	379,6	-0,6	374,4	-1,4
- bijprodukten steenkool	575,7	6,3	503,6	-12,5	460,1	-8,6
- petroleumprodukten	530,7	3,9	341,8	-35,6	300,9	-12,0
- ertsen en ruwe metalen	223,5	-0,3	199,0	-10,9	197,4	-0,8
- steengroefprodukten	255,6	3,3	257,0	0,5	262,6	2,2
Chemicaliën en kunstmest	268,3	3,7	262,0	-2,3	252,3	-3,7
- chemicaliën	282,8	3,9	275,5	-2,6	265,3	-3,7
- kunstmeststoffen	230,6	3,1	227,1	-1,5	218,3	-3,9
Huiden en leder	212,8	1,6	215,2	1,1	216,4	0,6
Rubber	194,7	-8,1	154,5	-20,6	157,5	1,9
Hout	255,7	2,9	250,4	-2,1	219,4	-12,4
Papier en karton	253,0	-5,4	259,6	2,6	264,6	1,9
Textielprodukten	218,7	-0,6	197,9	-9,5	205,1	3,6
- wol	154,7	-5,4	135,5	-12,5	140,2	3,5
- vlas	312,9	2,6	268,3	-14,3	275,5	2,7
- katoen	238,3	-1,6	221,7	-7,0	243,2	9,7
- jute	296,4	0,9	256,7	-13,4	234,9	-8,5
- kunstm. en synth. vezels	148,1	3,4	151,3	2,2	154,4	2,1
Bouwmaterialen	372,4	3,7	377,8	1,4	378,5	0,2
Metalen en metaalprodukten	252,9	0,6	245,4	-3,0	240,9	-1,8
- ijzer en staal	277,2	0,7	272,5	-1,7	256,2	-6,0
- metaalfabrikaten	214,9	1,7	217,5	1,2	217,7	0,1
- non-ferrometalen	350,4	-2,7	286,3	-18,3	292,5	2,1

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

B. CONSUMPTIEPRIJZEN

De lichte inflatieversnelling die gedurende de eerste negen maanden van 1987 in de meeste industrielanden werd waargenomen, zet zich naar het jaareinde toe niet verder door. In België werd in het vierde kwartaal van 1987 een daling met 0,3 % t.o.v. het voorgaande kwartaal waargenomen. In vergelijking met hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar versnelde het inflatietempo van 1,1 % in het eerste kwartaal tot 1,6 % in het tweede kwartaal en 2 % in het derde kwartaal en vertraagde terug tot 1,6 % in het vierde kwartaal van 1987 (tabel 62).

Het deelindexcijfer van de **voedingswaren en dranken** daalde in 1987 (-0,4 %) terwijl het in 1986 nog met ongeveer 2 % toenam. Bij de **niet-voedingswaren** deed het omgekeerde zich voor: daling in 1986 en stijging in 1987. Het stijgingstempo van het prijsindexcijfer van de **diensten** dat in 1986 nog betrekkelijk hoog lag, verzwakte in 1987 (van 5,2 % in 1986 tot 3,1 %) en reageerde aldus met vertraging op het lagere stijgingstempo van het algemeen indexcijfer. De huurprijs droeg in 1987 niet tot de verlaging van het inflatietempo bij, hij steeg opnieuw tot boven het 4 %-niveau (tabel 63).

De daling van het indexcijfer van de voedingswaren (zonder dranken en tabak) kan in 1987 aan een beperkt aantal goederengroepen worden toegeschreven (koffie, vers fruit en eetbare oliën en vetten). Van de overige

TABEL 62- Bijdrage per verbruiksgroep tot de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijsen

VERBRUIKSGROEPEN	In %				
	1983	1984	1985	1986	1987
Voedingsmiddelen	1,9	1,8	0,8	0,4	-0,1
Energieprodukten	0,5	0,7	0,7	-2,5	-0,7
Niet-voedingsmiddelen (excl. energie)	2,5	1,9	1,8	1,7	1,2
Diensten	2,3	1,5	1,3	1,5	0,9
Huur	0,5	0,4	0,3	0,2	0,3
Totaal	7,7	6,3	4,9	1,3	1,6

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

minder sterk dalend gericht dan het vorig jaar, in de loop van het derde kwartaal trad zelfs een tijdelijke stijging op, maar ze namen toch nog gemiddeld met 12,6 % (-44,7 % in 1986) af. De daling van de energieprijzen werd in toenemende mate ondersteund door de gedaalde gasprijzen (-18,5 % in 1987 en -15,3 % in 1986) en die van de elektriciteitsstarieven (-3,6 % in 1987 tegen -0,2 % in 1986).

De prijsstijgingen bij de overige verbruikscategoriën schommelden tussen 2,5 % en 4 %. Uitzondering waren de kostprijs van de verpleging in ziekenhuizen die slechts met 0,4 % toenam en de bijdrage voor de ziekteverzekering met een forse stijging van 9,8 %. Vermeldenswaard is de aanhoudende prijsstijging voor nieuwe voertuigen (+5,8 % in 1987 en 6,7 % in 1986) en de toch grotere vraag ernaar (zie consumptie).

produkten waren vlees, conserven van groenten en fruit, suiker en suikerwaren eveneens licht dalend, terwijl het stijgingstempo van de prijzen voor brood en graanprodukten, vis, melk, kaas en eieren vertraagde. Verse groenten en aardappelen stegen respectievelijk sterk en gematigd in prijs. De alcoholvrije en alcoholhoudende dranken evenals de tabakswaaren stegen iets in prijs in vergelijking met 1986.

Voor het gemiddeld gezin werden de prijzen van kledingsartikelen 5,5 % duurder in 1987 (+7,6 % in 1986) en die van schoenen 3,6 % (+5,2 % in 1986). Hun huisvestingskosten (huur en bijkomende kosten) namen in 1987 met 3,7 % toe (+3,6 % in 1986). Daaronder waren de prijzen van de vloeibare brandstoffen

TABEL 63- Consumptieprijsen

VERBRUIKSGROEPEN EN -CATEGORIEEN	(a)	% verandering in t t.o.v. t-1		
		1985	1986	1987
ALGEMEEN INDEXCIJFER	1000,00	4,87	1,29	1,56
Viermaandsgemiddelde	1000,00	5,03	1,73	1,44
VOEDINGSWAREN EN DRANKEN	221,45	3,44	1,94	-0,40
NIET-VOEDINGSWAREN	427,95	5,73	-1,92	1,11
DIENSTEN	286,60	4,68	5,22	3,13
HUISHUUR	64,00	4,95	3,74	4,27
A.Voeding, dranken en tabak	233,10	3,68	2,27	-0,10
Voedingsmiddelen	192,85	3,23	1,78	-0,62
- brood en graanprodukten	31,80	4,74	3,17	2,54
- vlees	65,80	3,55	1,96	-0,06
- vis	8,90	9,61	9,66	2,14
- melk, kaas en eieren	23,00	2,71	2,59	1,33
- eetbare oliën en vetten	10,35	0,72	-4,78	-5,75
- verse groenten	8,90	3,38	-13,42	17,25
- vers fruit	10,65	8,25	-5,08	-5,89
- conserven van groenten	4,80	5,37	1,27	-0,36
- conserven van fruit	2,65	11,59	3,79	-1,72
- aardappelen	3,00	-50,07	6,85	2,74
- suiker	1,75	3,17	2,37	0,19
- koffie	7,05	6,10	11,83	-27,58
- suikerwaren en dergelijke	10,15	7,88	4,46	-0,79
- andere voedingsmiddelen	4,05	7,80	3,20	1,20

TABEL 63-Consumptieprijsen (vervolg)

% verandering in t t.o.v. t-1

VERBRUIKSGROEPEN EN - CATEGORIEËN	(a)	1985	1986	1987
Alcoholvrije dranken	6,85	7,05	3,72	1,78
Alcoholhoudende dranken	21,75	4,15	2,85	0,80
Tabak en tabakswaaren	11,65	8,12	8,03	4,84
B.Kleding en schoeisel	82,25	7,20	7,13	5,11
Kledingsartikelen	66,30	7,82	7,63	5,45
Schoeisel en schoenreparaties	15,95	4,57	5,03	3,60
- schoeisel	14,80	4,59	5,16	3,57
- schoenreparaties	1,15	4,31	3,38	3,98
C.Huur en bijkomende lasten, verwarming en verlichting	195,75	4,43	-5,50	-1,30
Huur en waterverbruik	114,50	3,93	3,58	3,65
- huisvesting	110,90	3,67	3,62	3,73
- waterverbruik	3,60	11,93	2,70	1,37
Verwarming en verlichting	81,25	5,09	-17,12	-9,20
- elektriciteit	29,25	4,95	-0,23	-3,65
- gas	19,25	4,64	-15,29	-18,51
- vloeibare brandstoffen	26,15	4,79	-44,74	-12,63
- vaste brandstoffen	6,60	8,24	5,67	-1,12
D. Meubelen, huishoudelijke apparaten, gereedschappen, dagelijks onderhoud	94,50	5,03	4,51	2,45
Meubelen, tapijten, reparaties	30,40	3,87	4,16	2,62
- meubelen	22,55	3,61	4,12	2,72
- vloerbekleding	3,80	6,28	5,61	3,32
- decoratieve voorwerpen	4,05	2,83	2,90	1,35
Huishoudartikelen in textiel e.a. meubileringsartikelen	9,45	4,72	4,68	2,58
Verwarmingsapparaten, belangrijke huishoudtoestellen, reparatiekosten	16,85	4,40	3,72	2,58
Vaat- en glaswerk en huishoudelijke gebruiksvoorwerpen	9,75	5,37	4,58	2,66
Goederen en diensten voor het dagelijks onderhoud van de woning	20,40	7,14	5,68	2,12
- niet-duurzame huishoudartikelen	11,00	9,84	7,25	1,75
- diensten voor onderhoud van linnen en kleding	9,40	3,78	3,63	2,62
Huispersoneel	7,65	4,61	3,65	2,06
E. Lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven	39,95	4,78	5,36	3,78
Geneesmiddelen	9,35	3,88	4,21	3,35
Therapeutische apparaten en materialen	3,50	5,14	4,00	2,59
Geneeskundige prestaties	18,50	4,14	6,59	3,98
Verpleging in ziekenhuizen	4,60	7,12	4,28	0,44
Bijdrage ziekteverzekering	4,00	6,25	5,51	9,77
F. Vervoer en verkeer	154,50	5,12	-3,72	2,22
Aankopen van nieuwe voertuigen	40,65	5,96	6,72	5,82
Uitgaven i.v.m. gebruik van persoonlijke voertuigen	93,05	4,89	-10,61	0,46
Vervoerdiensten	8,85	6,17	5,15	1,59
- treinvervoer	3,65	4,67	5,95	0,29
- tram- en busvervoer	3,15	10,55	6,49	0,43
- taxi	2,05	1,63	1,27	6,30
Communicatie (P.T.T.)	11,95	2,86	2,94	0,57

TABEL 63-Consumptieprijzen (vervolg)

VERBRUIKSGROEPEN EN - CATEGORIEËN	(a)	% verandering in t t.o.v. t-1		
		1985	1986	1987
G. Kultuur en ontspanning	81,65	5,07	4,31	3,00
Goederen voor cultuur en ontspanning	36,65	4,06	2,63	1,10
Diensten i.v.m. cultuur en ontspanning, behalve horeca	23,65	6,64	5,49	3,46
Boeken, dagbladen, tijdschriften	13,25	5,37	5,97	6,43
Onderwijs	8,10	4,21	5,05	3,72
H. Overige goederen en diensten	118,30	5,92	7,40	3,37
Lichamelijke verzorging	16,80	5,50	6,95	3,69
Overige artikelen n.e.g.	11,50	3,35	3,61	1,48
Uitgaven Horeca	49,00	7,17	6,02	3,89
Toeristische reizen	26,30	4,80	6,23	4,22
Financiële diensten n.e.g.	5,45	17,70	45,27	0,33
Overige diensten n.e.g.	9,25	0,04	1,13	1,69

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

(a) Wegingscoëfficiënt in per duizend.

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

TABLE 6. Community (1970)

3. MACRO-ECONOMISCHE SYNTHESE

3.1. OVERZICHT 1987

Het dynamisme van de binnenlandse bestedingen heeft er, voor het tweede opeenvolgende jaar, voor gezorgd dat de Belgische economie een van de hoogste groeicijfers heeft verwezenlijkt sinds het begin van de miezerige jaren tachtig. Volgens de, nog voorlopige, ramingen van de ADSD (1) zou het BNP in 1987 met 2,3 % gestegen zijn, tegenover 2,8 % in 1986, de overeenkomstige cijfers voor het BBP zijn respectievelijk 2,3 % tegen 2,4 %. De binnenlandse vraag zou in 1987 met 2,6 % toegenomen zijn, tegen 3,4 % in 1986; die verzwakking moet volledig aan de lagere overheidsuitgaven worden toegeschreven, een gevolg van de budgettaire besparingsmaatregelen die in het Sint-Annaplan zijn opgenomen. De bijdrage van de privé consumptie en van de privé investeringsuitgaven tot de groei van het BBP is in 1987 dezelfde gebleven als in 1986, respectievelijk 1,6 % tegen 1,7 % in 1986 en 1,1 % tegen 1,2 %.

De steeds belangrijke toename van de invoer wordt geïnduceerd door de sterke toename van de privé binnenlandse vraag en door de aangehouden exportontwikkeling die in verband staat met het overwegend verwerkend karakter van de Belgische bedrijvigheid. Als gevolg daarvan blijft, evenals in 1986, de bijdrage van de buitenlandse handel tot de groei van het BBP negatief, zij het in iets mindere mate: -0,3 % tegen -0,8 % in 1986.

TABEL 64 - Vergelijking van de economische prestaties van de Europese landen

LANDEN	BBP (a)		Privé consum. (a)		Bruto kapitaal (a)		Lopende balans (b)		NFO of NFB (c)		Cons. prijzen (d)	
	1986	1987	1986	1987	1986	1987	1986	1987	1986	1987	1986	1987
België	2,4	2,2	2,7	2,5	6,5	6,2	2,5	1,7	-9,1	-7,7	1,1	1,6
Duitsland	2,6	1,8	4,1	3,0	3,1	1,6	4,1	3,9	-1,2	-1,7	-0,2	0,6
Frankrijk	2,1	2,2	3,4	1,9	3,0	2,2	0,6	-0,4	-2,9	-2,6	2,5	3,2
V. Koninkr.	2,9	3,7	5,8	5,3	0,3	3,1	-0,3	-0,6	-2,7	-1,7	3,6	3,1
Nederland	2,4	1,8	3,1	2,5	7,2	3,7	2,8	1,6	-5,6	-5,9	0,2	-0,5
Luxemburg	2,9	1,7	3,3	4,0	15,8	3,5	45,6	42,1	5,5	4,4	0,6	0,5
Italië	2,7	2,8	3,9	4,2	1,2	2,9	0,8	-0,1	-11,3	-10,7	6,1	4,8
Spanje	3,3	4,3	3,5	5,0	7,9	14,4	1,8	0,3	-5,7	-4,7	8,7	5,5
Griekenland	1,3	-0,4	0,8	0,0	-4,8	1,2	-5,4	-3,9	-10,7	-11,0	22,2	15,5
Denemarken	3,4	-1,3	4,2	-1,8	16,8	-4,9	-5,1	-2,8	3,0	2,1	3,6	4,1
Portugal	4,3	3,4	7,0	7,0	9,5	9,5	1,7	3,9	-9,9	-7,8	9,5	12,1
Ierland	-0,3	3,7	2,1	0,3	-3,5	-1,5	-1,8	0,8	-11,2	-8,8	3,6	3,0

Bron: EEG en ADSD voor België.

(a) Wijziging in % t.o.v. voorgaand jaar, variabelen in vaste prijzen.

(b) In % van het BNP in lopende prijzen.

(c) Netto financieringsoverschot of netto financieringsbehoefte van de totale overheid in % van het BNP.

(d) Wijziging in % t.o.v. voorgaand jaar.

(1) De nationale rekeningen van het NIS verschijnen traditioneel na onderhavige publicatie.

De groei van het Belgische BBP zou in 1987 echter zeer matig zijn in vergelijking met die in de andere landen van de Europese Economische Gemeenschap: naast de uitzonderlijke groeicijfers van Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Ierland, komt de Belgische groei nog na die van Italië en Portugal, maar voor die van Nederland, de Duitse Bondsrepubliek en Frankrijk. Over het algemeen is er in de landen van de Gemeenschap, evenals in België, een sterke privé consumptie en een dynamische intra-communautaire handel, maar belangrijke verschillen bestaan met betrekking tot de omvang van de verwezenlijkte resultaten. Het belangrijkste verschil treedt op bij de investeringen. Op dit gebied bekleedt België een zeer gunstige positie, het wordt alleen door Portugal en Spanje voorafgegaan, maar deze landen hebben bovendien ten volle genoten van het versterkend effect die hun toetreding tot de Gemeenschap meebracht (tabel 64).

Door het behaalde surplus op de lopende verrichtingen met de rest van de wereld behoort België, althans relatief, tot de Europese landen met het grootste overschot. Een uitzonderingsgeval als Luxemburg buiten beschouwing gelaten, komt België op de derde plaats, na de Duitse Bondsrepubliek en Portugal maar voor Nederland, wat betreft het overschot in percent van het BBP. Met een inflatiegraad van 1,6 % heeft België opnieuw aansluiting met de groep landen die door een beperkte prijsontwikkeling wordt gekenmerkt en tevens haar belangrijkste handelspartners zijn (Duitse Bondsrepubliek en Nederland).

Twee belangrijke vaststellingen overschaduwden nochtans dit tamelijk gunstig beeld: de werkloosheidsgraad en de financieringsbehoeften van de overheid zijn uitzonderlijk hoog. Het aantal werklozen, gemeten volgens de definitie van het Bureau voor de Statistiek van de Europese Gemeenschap, is in percent van de actieve bevolking hoger dan in de buurlanden en de financieringsbehoefte van de overheid, in percent van het BBP, wordt alleen door die van Italië, Portugal, Griekenland en Ierland overtroffen. Er kan daarbij opgemerkt worden dat Denemarken, met in 1983 een analoge financieringsbehoefte als België in 1987 (volgens de definitie van het ESER), er de laatste twee jaren in geslaagd is een financieringsoverschot te verwezenlijken.

3.2. ECONOMISCHE CONTEXT

De tweede helft van de jaren tachtig schijnt voor de totale groei van de Belgische economie gunstiger te zijn dan de eerste helft. Tijdens die periode bedroeg de groei maar 0,7 %, terwijl in 1986 en 1987 respectievelijk 2,8 % en 2,3 % groei werd verwezenlijkt. De «Vooruitzichten 1988-1992» van het Planbureau (1) laten eenzelfde gunstige ontwikkeling uitschijnen, een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van 1,8 % (tegen 1,4 % voor 1983-1987) wordt er vooropgesteld.

Een belangrijke externe factor: de gevoelige daling van de energieprijzen, is vanzelfsprekend niet vreemd aan die betere toekomstverwachtingen. De hogere petroleum prijzen in de jaren 1981-1982, minder schokkend maar uiteindelijk belangrijker dan die van de «petroleumschok» van 1971 tot 1974, hebben de Europese economie lusteloos gemaakt, zowel als gevolg van de weerslag op de prijzen, als van het bijkomend beslag dat voor de aanschaf van energieprodukten op de gezinsmiddelen werd gelegd. In België is de inflatiegraad, gemeten volgens de ontwikkeling van het indexcijfer van de consumptieprijzen, daardoor gezakt van 7,6 % en 8,7 % in 1981 en 1982 naar 4,9 % en 1,3 % in 1985 en 1986; de deflator van de privé consumptie neemt, zoals blijkt uit de nationale rekeningen, slechts met 1,1 % toe in 1986. De progressieve weerslag van de gedaalde petroleum prijzen, waarvan de prijzen van de andere energieprodukten over het algemeen afhankelijk zijn, heeft in 1987 de inflatie tot 1,6 % kunnen beperken.

(1) Vooruitzichten 1988-1992, Planbureau, februari 1988.

In 1982 besteedden de gezinnen 10,3 % van hun beschikbaar inkomen aan energieprodukten; in 1986 was dit aandeel tot 8,6 % gedaald: ongeveer 65 miljard frank kwamen daardoor in het gezinsbudget vrij voor andere bestedingen, meestal voor binnenlandse of Europees vervaardigde produkten. Dit is uiteraard niet onbelangrijk in de mate dat het verschijnsel zich ook in de andere Europese landen voordeed. De hogere gezinsvraag die in 1986 het herstel in Europa - met een intra-communautaire handel die de helft van de buitenlandse handel van de EEG uitmaakt - bewerkstelligde, is er in feite gekomen dank zijn de daling van de petroleumprijzen.

De gevoelige afremming van de prijsstijgingen zorgde eveneens voor een hogere koopkracht van het gezinsinkomen. Het reëel beschikbaar gezinsinkomen steeg in 1986 met 5,3 %. Een stijging van die omvang had de laatste tien jaren geen plaats gevonden: in 1976 bedroeg de stijging 6,1 %. Weliswaar zijn er in 1987 geen analoge prijsdalingen opgetreden, maar de impuls was er en de privé consumptie is nauwelijks minder gestegen dan in 1986. Nochtans is het reëel beschikbaar gezinsinkomen maar zwak toegenomen (+0,5 %) zodat de hogere consumptie ten koste van een lagere spaarquote is gebeurd, deze zou van 14,3 % in 1986 op 12,9 % in 1987 gevallen zijn (1).

De bijdrage van de investeringen tot het dynamisme van de binnenlandse bestedingen is reeds voor de daling van de petroleumprijzen in 1986 vastgesteld geworden, althans wat de uitrustingsuitgaven van de ondernemingen betreft. Na tien lethargische jaren namen de produktieve investeringen in 1984 inderdaad opnieuw toe. Hoewel de beweging sindsdien aanhield, dan nog blijft de toename onder de stijgingstempo's die voor 1974 werden verwezenlijkt en ook het aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het BNP (2), op 11,2 % geraamd in 1987 en 10,6 % in 1986, is nog ver verwijderd van het peil van 1974 dat 13 % bedroeg. Het herstel, zowel in België (3) als in de andere Europese landen, van de privé consumptie zou een positief verloop van de produktieve investeringen moeten waarborgen, te meer daar ook de winstmarge van de ondernemingen de laatste jaren gevoelig gestegen is (zie hierna).

De sterke daling van de hypothecaire rentevoeten, de gunstiger fiscale behandeling evenals, naar alle waarschijnlijkheid, de relatief mindere onzekerheid nopens de inkomensontwikkeling hebben de woningbouw gestimuleerd. De woningbouw is tussen 1985 en 1987 met iets minder dan 5 % in vaste prijzen toegenomen. In verhouding tot het BNP betekenen die investeringen nog maar 3,3 %, in de tweede helft van de jaren zeventig was dit nog 6 à 7 %; in 1978 werd een top van 7,4 % bereikt. Niettemin is het herstel duidelijk en zou ten minste de twee volgende jaren moeten aanhouden.

Het volume uitgevoerde goederen en diensten zou in 1987 iets sterker gestegen zijn dan in 1986, voor de goederenhandel alleen zou het iets minder zijn, maar toch nog meer dan in oorsprong was voorzien. In het licht van die ramingen en rekening houdend met de vraag afkomstig van onze belangrijkste handelspartners, moet de Belgische economie een licht verlies aan marktaandelen geleden hebben.

Het dynamisme van de binnenlandse vraag evenals van de redelijk stevige bedrijvigheid leiden over het algemeen, althans in een zo open economie als de Belgische, tot een belangrijke invoer waardoor een negatieve bijdrage van het goederen- en dienstenverkeer tot de groei van het BBP bijna onvermijdelijk wordt. De negatieve bijdrage zou in 1987 niettemin iets minder zijn dan in 1986. De penetratiegraad van de buitenlandse produkten op de binnenlandse markt (invoer van goederen in percent van de totale finale vraag) zou nochtans lager zijn dan in 1986 (33,2 % tegen 32,6 % in 1987), hetgeen er, naar alle waarschijnlijkheid, zou op wijzen dat het aanbod van de eigen producenten beter aan de intermediaire en finale binnenlandse vraag tegemoet komt.

(1) Bruto gezinsbesparingen in percent van hun beschikbaar inkomen.

(2) Investeringsratio genoemd.

(3) Universitair onderzoek wijst uit dat de onvoldoende vraag de investeringsbeslissing van de ondernemingen ongunstig heeft beïnvloed tijdens de laatste jaren. Zie: M. GERARD, Fiscalité, finances publiques et initiative industrielle privée: le «dire» de l'économie et les pratiques belges, in: Contribution des finances publiques au soutien de l'activité économique, Commission 3, 6e Congrès des économistes belges de langue française.

TABEL 65- Belangrijkste economische aggregaten

OMSCHRIJVING	1985	1986	1987
	Wijziging in % in prijzen van 1980		
Privé consumptie	+ 1,9	+ 2,7	+ 2,5
Overheidsconsumptie	+ 1,9	+ 1,0	-0,8
Bruto vaste kapitaalvorming	+ 1,1	+ 6,5	+ 6,4
Ondernemingen	+ 3,3	+ 9,8	+ 8,0
Woningen	+ 4,5	+ 4,8	+ 4,8
Overheid	-13,1	-7,1	-0,5
Uitvoer goederen en diensten	+ 1,2	+ 5,6	+ 5,2
Invoer goederen en diensten	+ 1,0	+ 7,3	+ 5,9
Bruto nationaal produkt	+ 1,4	+ 2,8	+ 2,3
niveau en ratio			
NATIONAAL INKOMEN (mrd BEF)			
Loonmassa	2 685,9	2 814,7	2 891,7
Inkomen zelfstandigen	517,0	562,1	585,8
Inkomen uit vermogen van gezinnen	839,6	919,9	936,6
Ondernemersinkomen	287,3	370,9	382,5
Reserveringen	139,3	213,8	217,8
Directe belastingen	148,0	157,1	164,7
Inkomen Overheid	42,0	33,8	36,5
Interest Overheidsschuld	-509,2	-568,6	-568,8
Aanpassingen	-	-	9,0
Netto nationaal inkomen	3 862,6	4 132,8	4 264,3
Saldo lopende rekening betalingsbalans			
lopende prijzen, mrd BEF	31,4	126,7	95,5
in % BNP	0,7	2,5	1,8
Financieringsbehoefte van de overheid			
lopende prijzen, mrd BEF	-413,4	-458,2	-398,2
in % BNP	-8,6	-8,9	-7,5
Binnenlandse tewerkstelling x 1000	3 677	3 709	3 727
Ondernemingen	2 916	2 942	2 966
Loontrekkenden	2 271	2 287	2 304
Zelfstandigen	645	655	662
Huispersoneel	94	93	92
Overheidsdiensten	667	674	670
Werkloosheid x 1000	544,1	536,9	532,0
in % van de actieve bevolking	12,8	12,6	12,4

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Economisch Budget, mei 1988.

De groei van het looninkomen is in 1987 beperkt gebleven en het aandeel in het nationaal inkomen is opnieuw gedaald: 67,8 % tegen 68,1 % in 1986. De terugkeer naar de vrije loononderhandeling in 1987 heeft klaarblijkelijk geen aanleiding gegeven tot een inhaalbeweging ter compensatie van de tijdens de periode 1982 - 1986 verloren vergoedingen. In 1981, voor het in werking treden van het loonmatigingsbeleid dat de devaluatie van maart 1982 begeleidde, bedroeg de loonmassa 74,2 % van het netto nationaal inkomen, terwijl het aandeel van het inkomen uit eigendom dat aan de particulieren toevloede 17,2 % was; dit aandeel steeg in 1987 tot 22 %. De meest uitgesproken toename was evenwel die van de gereserveerde winsten van de ondernemingen, van het historisch minimum van 0,5 % van het nationaal inkomen in 1982 kwam het aandeel in 1987 op 5,1 %. Daarmee is het herstel van winstgevendheid van de ondernemingen, een van de voornaamste objectieven van de nieuwe economische politiek van het begin van de jaren tachtig, ruimschoots bereikt. Het aandeel van de ondernemingswinsten in het nationaal

inkomen tijdens de laatste drie jaren (3,6 % in 1985, 5,2 % in 1986 en 1987) overtreft zelfs in ruime mate de verwezenlijkingen tijdens de «golden sixties», toen het aandeel rond de 2,5 % schommelde.

Na het Sint-Annaplan van de zomer 1986 is het duidelijk dat de overheidsfinanciën de aandacht trokken in 1987. Hoewel de ramingen voor 1987, in de optiek van de nationale rekeningen, nog zeer voorlopig zijn, schijnt de daling van de financieringsbehoefte (1) omvangrijk: bijna 100 miljard frank op een bedrag van 542 miljard in 1986. De netto financieringsbehoefte van de centrale overheid zou aldus, in percent van het BNP, 8,1 % bedragen tegen 10,6 % in 1986. Er dient nochtans op gewezen te worden dat de lopende uitgaven exclusief interestlast maar weinig gedaald zijn (van 24,8 % van het BNP, voor de centrale overheid, in 1986, naar 23,1 % in 1987), zodat enige twijfel rijst over de omvang van de verwezenlijkte sanering. Voor de totale overheid (inbegrepen de lokale besturen en de instellingen van sociale zekerheid), wordt de netto financieringsbehoefte (inclusief de toegekende gebudgeteerde kredieten) op 8,1 % geraamd tegen 9,7 % het jaar voordien. Het aandeel van de lopende uitgaven, exclusief interestlast, daalde van 40,4 % van het BNP in 1986 tot 39,8 % in 1987. Met inbegrip van de interestlast bereiken de lopende overheidsuitgaven (zonder rekening te houden met de kapitaaluitgaven of met de investerings- en transfertuitgaven) ongeveer de helft van het BNP. De tegenpost daarvoor, m.a.w. de te mobiliseren financiële middelen, indien een evenwicht wordt nagestreefd, is uiteraard van dezelfde grootte-orde en vormt in het licht van de voorziene fiscale verlichtingen een onoverkomenlijke hindernis.

(1) De netto financieringsbehoefte op basis van de nationale rekeningen verschilt van het netto te financieren saldo van de Schatkist voornamelijk omdat de overheidsrekeningen die in de nationale rekeningen worden opgenomen het op ordonnanceringsbasis zijn en niet op kasbasis zoals dit bij de Schatkistverrichtingen gebeurt (dit levert verschillen op in verband met het aanrekeningsjaar van de betrokken verrichtingen). Een andere oorzaak ligt in de verschillende boekhoudkundige aanrekeningen van sommige gedebudgetiseerde fondsen die in de nationale rekeningen zijn inbegrepen maar niet in de Schatkistverrichtingen.